

VYSOČINA V ČÍSLECH

REGIONÁLNÍ STATISTIKA POPULÁRNĚ

Autorský kolektiv:

Doc. RNDr. Václav Toušek, CSc.
Mgr. Richard Hubl
Mgr. Tomáš Krejčí
Mgr. Radek Řeřicha

Odborné konzultace a supervize za Krajský úřad kraje Vysočina:

Mgr. Václav Novák

Brno, leden 2006

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ – CENTRUM PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ

Žerotínovo nám. 9, 601 77 Brno

OBSAH

1. Poloha, fyzickogeografická charakteristika	3
2. Administrativní členění a struktura osídlení	4
3. Obyvatelstvo	7
4. Bydlení a bytová výstavba	13
5. Dopravní infrastruktura a doprava	15
6. Technická infrastruktura	17
7. Hospodářství	19
8. Trh práce	25
9. Školství, zdravotnictví a sociální služby	31
10. Rekreace a cestovní ruch	34
11. Životní prostředí	36
Seznam mapových listů	38
Administrativní členění	
Hustota osídlení	
Bytová výstavba	
Dopravní síť a podnikání	
Průmyslová střediska	
Regiony dojížděky za prací	
Nezaměstnanost	
Školství a vzdělanost	
Zdravotní péče	
Cestovní ruch	

Vysočina v číslech (regionální statistika populárně)

Autoři fotografií na obálce: Luboš Pavlíček, PhDr. Jan Sucharda, Jaroslav Horák

Návrh obálky a sazba: Pavel Novák

Tisk: EKON, družstvo

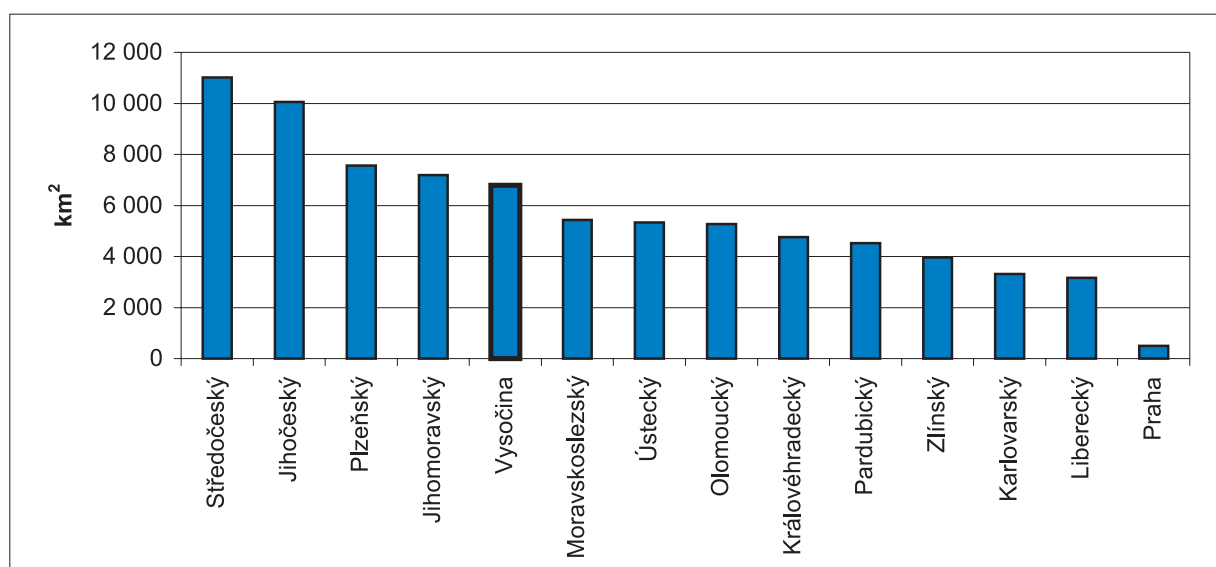
Náklad: 1500 ks

Jihlava 2006

1. POLOHA, FYZICKOGEOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA

Území kraje Vysočina tvoří v rámci České republiky centrální region a stejně jako Praha a Středočeský kraj nemá společnou hranici s žádným z okolních států. Od rakouského území jej však dělí vzdušnou čarou méně než deset kilometrů. Vysočina hraničí se čtyřmi kraji České republiky – na jihovýchodě s Jihomoravským krajem, na jihozápadě s Jihočeským krajem, na severozápadě se Středočeským krajem a na severovýchodě s krajem Pardubickým. Svoji rozlohou patří Vysočina ke krajům s nadprůměrnou velikostí. Po Středočeském, Jihočeském, Plzeňském a Jihomoravském kraji je pátým nejrozsáhlejším krajem v ČR.

Obr. 1.1: Rozloha krajů České republiky k 1. 1. 2005

Pramen: Malý lexikon obcí ČR. ČSÚ, Praha, 2004.

Téměř celé území kraje náleží do geomorfologické podsoustavy Českomoravská vrchovina s výjimkou nejsevernějšího výběžku patřícího do Středočeské tabule. Českomoravská vrchovina je členěna do sedmi celků. Nejzápadnější část Českomoravské vrchoviny i kraje Vysočina tvoří Křemešnická vrchovina pojmenovaná podle svého nejvyššího vrcholu Křemešník (765 m n. m.). Na jihu okresu Jihlava se zvedá Javořícká vrchovina s nejvyšším bodem kraje Vysočina – Javořicí (837 m n. m.). Plošně nejrozsáhlejší území přísluší v kraji Křižanovské vrchovině, táhnoucí se od východu jihu žďárského a severem třebičského okresu směrem jihozápadním přes Jihlavsko a Telčsko až k Javořícké vrchovině. Od severu ji lemuje Hornosázavská pahorkatina a z jihu Jevišovická pahorkatina. Severovýchod kraje Vysočina je tvořen velmi členitým územím Hornosvratecké vrchoviny, jejíž nejvyšší vrchol Devět skal měří jen o pár decimetrů méně než Javořice. Posledním nejmenovaným celkem jsou Železné hory zasahující z Pardubického kraje na Chotěbořsko. Mezi nejznámější vrcholy Českomoravské vrchoviny kromě již uvedených patří Čeřínek (761 m n. m.), Stražiště (744 m n. m.), Špičák (734 m n. m.), Mařenka (711 m n. m.), Melechov (709 m n. m.) či lyžaři vyhledávaný Harusův kopec (741 m n. m.). Nejnižší položeným bodem v kraji Vysočina je místo, kde řeka Jihlava opouští území kraje (238 m n. m.).

Reliéf Českomoravské vrchoviny o průměrné výšce něco málo přes 500 m n. m. je charakteristický plochými hřbety a úvalovitými údolímí, která od ústředních partií přechází k okrajům vrchoviny do údolí hluboce zařiznutých. Krajem Vysočina probíhá od severozápadu k jihovýchodu hlavní evropské rozvodí. V Želivce, Sázavě, Doubravě a Chrudimce odtékají zdejší vody k Severnímu moři, zatímco Moravská Dyje, Želetavka, Jevišovka, Rokytná, Jihlava, Oslava a Svratka odvádí vody z větší části kraje směrem k Černému moři.

Půdní pokryv území kraje je značně různorodý a odvíjí se od geologického podloží, které budují převážně metamorfované kyselé horniny (ruly a jim podobné horniny), dále pak hlubinné vyvřeliny (většinou žuly, syenity, diority, granodiority), jež mají rovněž kyselý chemismus. Na Českomoravské vrchovině tak převládají méně úrodné, živinami chudé a kyselé hnědé půdy. Úrodnější půdy s vyšším obsahem humusu se vyskytují v nižších polohách Třebíčska a Havlíčkovobrodka.

Základní rámeček klimatu kraje Vysočina je určen jeho polohou v mírně vlhkém podnebním pásmu, v oblasti převládajícího západního až severozápadního vzduchu. Setkává se zde vliv oceánu od západu a vliv kontinentu od východu, což podmiňuje spolu s výraznou cyklonální činností velkou proměnlivost počasí v prostoru i v čase. Regionální rozdíly klimatických charakteristik v rámci kraje jsou tak dány hlavně rozdílnou nadmořskou výškou. Průměrná roční teplota vzduchu vyšších poloh se pohybuje kolem 6 °C, průměrný roční úhrn srážek přesahuje v nejvyšších partiích 800 mm. V zimních měsících se často tvoří námraza a jinovatka. Nejteplejší je jihovýchodní část kraje s průměrnou roční teplotou vzduchu kolem 8 °C, roční úhrn srážek zde jen o málo přesahuje 500 mm.

2. ADMINISTRATIVNÍ ČLENĚNÍ A STRUKTURA OSÍDLENÍ

Základem pro vznik dnešního krajského zřízení byl zákon č. 129/2000 Sb. o krajích, který byl Parlamentem České republiky schválen 12. 4. 2000. Nové kraje, včetně Jihlavského se sídlem v Jihlavě (později přejmenován na kraj Vysočina), vznikly v den konání voleb do krajských zastupitelstev (12. 11. 2000), kdy vstoupil zákon o krajích v účinnost.

Součástí reformy veřejné správy bylo kromě zřízení nových krajů a krajských úřadů také zrušení okresních úřadů a přenesení činností státní správy, které vykonávaly, částečně na kraje a zčásti na obce s rozšířenou působností neboli obce III. stupně. Význam okresů však zrušením okresních úřadů zcela nezanikl, protože existence některých úřadů na okresní úrovni zůstala zachována (úřady práce, okresní soudy apod.). Pro Český statistický úřad je okres stále jednou ze základních územních jednotek pro statistické zjišťování.

Správních obvodů obcí s rozšířenou působností (SO ORP) je v kraji Vysočina celkem patnáct. Kromě okresních měst je střediskem správních obvodů dalších deset regionálních center, z nichž počtem obyvatel nejmenší je Pacov a Náměšť nad Oslavou – v obou městech žije pouze něco málo přes pět tisíc obyvatel. Díky prostorové blízkosti větších či významnějších center nejsou středisky SO ORP Třešť a Ledec nad Sázavou, třebaže v obou městech žije téměř 6 tisíc obyvatel.

Tab. 2.1: Základní charakteristika správních obvodů obcí s rozšířenou působností (SO ORP) kraje Vysočina k 1. 1. 2005

SO ORP	Rozloha (km ²)	Počet obyvatel	Hustota zalidnění (obyvatelstvo/km ²)	Počet obcí	Počet částí obcí
Bystřice nad Pernštejnem	348,0	20 889	60,0	39	91
Havlíčkův Brod	631,8	51 609	81,7	56	139
Humpolec	227,9	16 814	73,8	25	66
Chotěboř	329,0	22 380	68,0	31	101
Jihlava	921,8	96 550	104,7	79	145
Moravské Budějovice	414,0	24 391	58,9	47	60
Náměšť nad Oslavou	211,4	13 482	63,8	27	32
Nové Město na Moravě	292,8	19 526	66,7	30	59
Pacov	234,6	10 068	42,9	24	64
Pelhřimov	827,4	45 395	54,9	71	192
Světlá nad Sázavou	290,2	20 406	70,3	32	89
Telč	291,4	13 581	46,6	45	59
Třebíč	837,7	76 230	91,0	93	133
Velké Meziříčí	473,3	34 918	73,8	57	96
Žďár nad Sázavou	464,4	43 875	94,5	48	76
Kraj Vysočina	6 795,7	510 114	75,1	704	1 402

Pramen: Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2005. ČSÚ, Praha, 2005. Malý lexikon obcí České republiky 2003. ČSÚ, Praha, 2004.

Již v roce 1990, tedy ještě před reformou veřejné správy, vznikly za účelem přiblížení státní správy občanům tzv. pověřené obecní úřady. Správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem je v kraji Vysočina 26, přičemž z územního hlediska je osm z nich totožných se správním obvodem obce s rozšířenou působností. Administrativní členění kraje Vysočina přináší v grafickém znázornění mapová příloha č. 1.

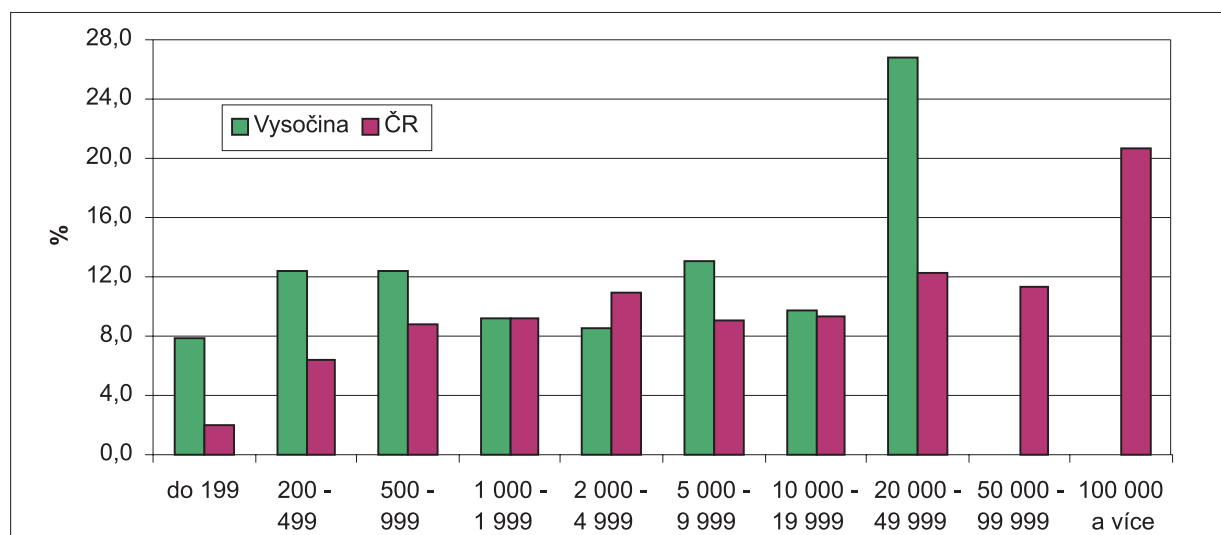
Tab. 2.2: Základní charakteristika správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem (SO POÚ) kraje Vysočina k 1. 1. 2005

SO POÚ	Rozloha (km ²)	Počet obyvatel	Hustota zalidnění (obyvatelstvo/km ²)	Počet obcí	Počet částí obcí
Bystřice nad Pernštejnem	348,0	20 889	60,0	39	91
Golčův Jeníkov	56,1	3 220	57,4	6	14
Havlíčkův Brod	476,8	42 233	88,6	43	108
Hrotovice	184,1	7 209	39,2	17	22
Humpolec	227,9	16 814	73,8	25	66
Chotěboř	329,0	22 380	68,0	31	101
Jaroměřice nad Rokytnou	91,2	5 776	63,3	19	11
Jemnice	156,1	7 907	50,7	19	21
Jihlava	583,8	74 474	127,6	50	101
Kamenice nad Lipou	175,2	8 199	46,8	12	40
Ledeč nad Sázavou	145,4	9 761	67,1	18	47
Moravské Budějovice	257,9	16 484	63,9	28	39
Náměšť nad Oslavou	211,4	13 482	63,8	27	32
Nové Město na Moravě	292,8	19 526	66,7	30	59
Pacov	234,6	10 068	42,9	24	64
Pelhřimov	523,9	30 497	58,2	53	131
Počátky	128,3	6 699	52,2	6	21
Polná	167,8	10 610	63,2	17	22
Přibyslav	98,9	6 156	62,2	7	17
Světlá nad Sázavou	144,8	10 645	73,5	14	42
Telč	291,4	13 581	46,6	45	59
Třebíč	562,4	63 245	112,5	71	100
Třešť	170,2	11 466	67,4	12	22
Velká Bíteš	120,7	8 197	67,9	15	27
Velké Meziříčí	352,6	26 721	75,8	42	69
Žďár nad Sázavou	464,4	43 875	94,5	48	76
Kraj Vysočina	6 795,7	510 114	75,1	704	1 402

Pramen: Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2005. ČSÚ, Praha, 2005. Nové správní obvody v ČR základní data. ČSÚ, Praha, 2002. Malý lexikon obcí České republiky 2003. ČSÚ, Praha, 2004.

Pro některé specializované oblasti výkonu státní správy byl zřízen vyšší počet obvodů. V kraji Vysočina je například 38 obvodů stavebních úřadů a 89 matričních obvodů.

Obr. 2.1: Podíl velikostních kategorií obcí na celkovém počtu obyvatel kraje Vysočina a ČR

Pramen: Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2005. ČSÚ, Praha, 2005.

Nejmenší administrativní úroveň představují obce, kterých je v kraji Vysočina 704. To je druhý nejvyšší počet po Středočeském kraji, přestože je Vysočina čtvrtým nejméně lidnatým krajem v České republice. Sídlní struktura kraje je tedy velmi rozdrobená. Průměrná velikost obce (725 obyvatel) je v mezikrajském porovnání nejnižší. Téměř polovina všech obcí (48,2 %) spadá do velikostní kategorie obcí s méně než 200 obyvateli (v ČR 26,1 %). V obcích této velikosti žije 7,8 % obyvatel kraje, zatímco v rámci celé ČR se jedná pouze o 2 %. Odlišnosti mezi krajem Vysočina a Českou republikou lze zaznamenat i v podílu obyvatel žijících v obcích spadajících do dalších velikostních skupin.

Na počátku novodobého statistického sledování počtu obyvatel (v roce 1869) bylo pořadí největších měst v kraji Vysočina poněkud odlišné od toho současného. Jihlava patřila mezi největší města na území dnešní ČR. Podle počtu obyvatel byla na pátém místě a žilo zde 20 622 osob, tedy jen o něco méně než v Plzni a Liberci. V pořadí druhým největším městem byla Třebíč se 7 886 obyvateli a více než 5 tis. obyvatel měla další tři města (Velké Meziříčí, Polná a Humpolec). Jiné pořadí zjistíme, jestliže porovnáme města v současných hranicích, tedy i s původně venkovskými obcemi později k městům připojenými. V katastru dnešní Jihlavy bydlelo v roce 1869 více než 23,8 tis. osob, podle počtu obyvatel následovala města Třebíč (10,3 tis.), Pelhřimov (8,4 tis.), Humpolec a Havlíčkův Brod (obě 8,2 tis.). V roce 1930 figuroval již na třetím místě Havlíčkův Brod s 15,2 tis. obyvateli (v Jihlavě bylo evidováno 36,7 tis. a v Třebíči 17,6 tis. obyvatel), nad 10 tis. obyvatel žilo ještě v Pelhřimově.

Během následujících třiceti let se především zásahem 2. světové války počet obyvatel v některých městech v kraji snížil, a to nejen v Pelhřimově, Pacově, Polné a Třešti, ale mírně také v Jihlavě. Existovala však i města, v nichž došlo v tomto období k výraznému nárůstu počtu obyvatel. Byl to především Žďár nad Sázavou, kde se počet obyvatel více než zdvojnásobil, a tehdy již okresní město se s více než 10 tis. obyvateli stalo po Jihlavě, Třebíči a Havlíčkově Brodě čtvrtým největším městem kraje. V ostatních městech na Vysočině žilo méně než 10 tis. obyvatel.

Tab. 2.3: Vývoj počtu obyvatel ve městech kraje Vysočina s více než 5 tis. obyvateli (v hranicích měst platných k 1. 1. 2005)

Město	Počet obyvatel v roce					Index vývoje	
	1869	1930	1961	1991	2005*	1961/1930	2005/1961
Jihlava	23 833	36 659	36 528	51 831	49 865	99,6	136,5
Třebíč	10 328	18 651	20 387	38 355	38 715	109,3	189,9
Havlíčkův Brod	8 169	15 936	17 533	24 472	24 296	110,0	138,6
Žďár nad Sázavou	4 338	4 674	10 305	23 191	23 976	220,5	232,7
Pelhřimov	8 387	10 849	9 754	16 480	16 417	89,9	168,3
Velké Meziříčí	6 792	7 170	8 424	11 518	11 744	117,5	139,4
Humpolec	8 182	8 449	8 955	9 352	10 887	106,0	121,6
Nové Město na Moravě	5 871	5 348	6 194	10 426	10 506	115,8	169,6
Chotěboř	6 496	6 797	7 736	9 352	9 835	113,8	127,1
Bystřice nad Pernštejnem	5 468	4 170	5 032	9 304	8 949	120,7	177,8
Moravské Budějovice	3 503	5 130	5 985	7 884	7 957	116,7	132,9
Světlá nad Sázavou	4 326	4 378	4 468	7 147	6 961	102,1	155,8
Třešť	4 634	5 741	5 606	5 948	5 989	97,6	106,8
Ledeč nad Sázavou	3 176	3 030	4 073	6 540	5 937	134,4	145,8
Telč	4 733	4 420	5 146	6 049	5 809	116,4	112,9
Náměšť nad Oslavou	2 351	2 666	3 939	5 115	5 142	147,7	130,5
Pacov	4 229	4 367	4 026	5 201	5 133	92,2	127,5
Polná	6 285	5 106	4 739	4 691	5 064	92,8	106,9
Celkem	121 101	153 541	168 830	252 856	253 182	110,0	150,0

* k 1. 1. 2005. Pramen: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha, 1996. Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2005. ČSÚ, Praha, 2005.

Do roku 1991 zůstalo pořadí největších měst stejné. Nad 15 tisíc obyvatel se dostalo i poslední a stále nejmenší okresní město Pelhřimov a hranici 10 tisíc přesáhlo také Velké Meziříčí, Humpolec a Nové Město na Moravě. Přes 5 tisíc obyvatel měla všechna ze sledovaných měst s výjimkou Polné (viz tab. č.

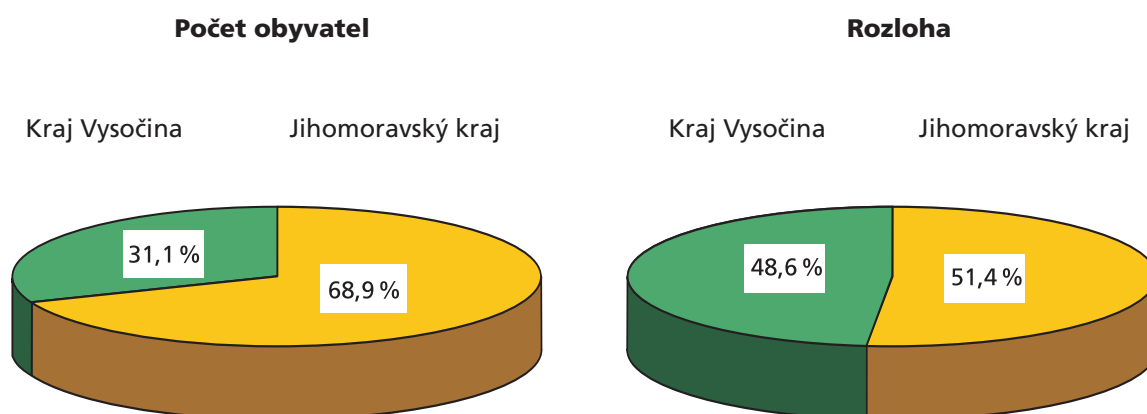
2.3). Význam tohoto města, které v roce 1850 bylo čtvrtým největším v kraji, se tedy během následujícího vývoje výrazně snížil a Polná zůstala nejmenším pětitisícovým městem i na počátku roku 2005.

V kraji Vysočina se v současnosti nachází celkem 33 obcí se statutem města, ve kterých k 1. 1. 2005 žilo 298 077 obyvatel. Stupeň urbanizace, tedy podíl obyvatel žijících ve městech z celkového počtu obyvatel kraje, činil 58,4 %, což je výrazně méně než v celé ČR a kromě Středočeského a Olomouckého kraje nejméně ze všech krajů ČR.

Celkem 18 měst mělo na počátku roku 2005 více než 5 tisíc obyvatel a žilo v nich dohromady 253 182 osob. Největším městem byla Jihlava, kde počet obyvatel kolísá kolem hranice 50 tisíc osob a je tedy nejmenším krajským městem v ČR. Ze zbývajících 15 měst mělo deset více než 2 tisíc obyvatel. Nejmenším městem jsou Habry v okrese Havlíčkův Brod, kde žilo 1 317 obyvatel na počátku roku 2005. V kraji Vysočina jsou tři obce, které nemají statut města, přesto k 1. lednu 2005 vykázaly více než 2 tis. obyvatel (Luka nad Jihlavou, Batelov a Okříšky).

Klíčovou roli v souvislosti s rozdělováním financí ze strukturálních fondů Evropské unie hrají regiony soudržnosti NUTS 2. Počet obyvatel kraje Vysočina nedosahoval minimální hranice potřebné pro vytvoření samostatného regionu soudržnosti. Ten tak vytváří spolu s Jihomoravským krajem jako region soudržnosti NUTS 2 Jihovýchod. Jihomoravský kraj je rozlehlejší a žije zde také více obyvatel. Podíl kraje Vysočina na rozloze společného regionu soudržnosti je mnohem významnější než podíl na počtu obyvatel.

Obr. 2.2: Kraj Vysočina a Jihomoravský kraj v rámci regionu soudržnosti NUTS 2 Jihovýchod z hlediska rozlohy a počtu obyvatel

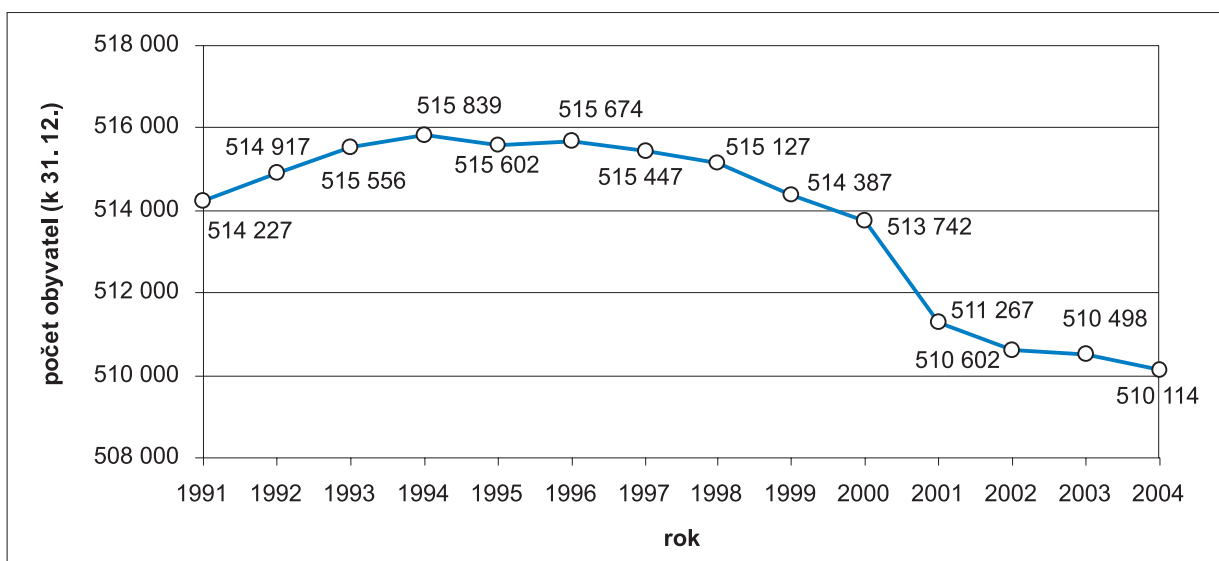
Pramen: Stav a pohyb obyvatelstva v ČR za 2. čtvrtletí 2005. ČSÚ, Praha, 2005. Malý lexikon obcí České republiky 2003. ČSÚ, Praha, 2004.

3. OBYVATELSTVO

Kraj Vysočina patří mezi méně lidnaté kraje České republiky. V hranicích platných od 1. 1. 2005 (po úpravě hranice mezi krajem Vysočina a Jihomoravským krajem) je Vysočina počtem obyvatel 510 tis. osob po kraji Karlovarském, Libereckém a Pardubickém čtvrtým populačně nejmenším krajem. Zatímco obyvatelstvo tvoří dvacatinu populace ČR, rozloha kraje zaujímá 1/12 území státu. Z toho plyne velmi nízká hustota zalidnění - na 1 km² připadá 75 obyvatel (v ČR 130 obyvatel), což je po Plzeňském a Jihočeském kraji třetí nejnižší hodnota mezi kraji ČR.

Počet obyvatel v kraji Vysočina se v první polovině devadesátých let ještě mírně zvyšoval, poté však již vykazoval klesající tendenci, a to až do současnosti (výrazný pokles počtu obyvatel v roce 2001 byl způsoben především zohledněním výsledků sčítání lidu). Zatímco v celé České republice se počet obyvatel za poslední dva roky mírně zvýšil, v kraji Vysočina se opět snížil. Vývoj počtu obyvatel na Vysočině od roku 1991 zachycuje následující obrázek.

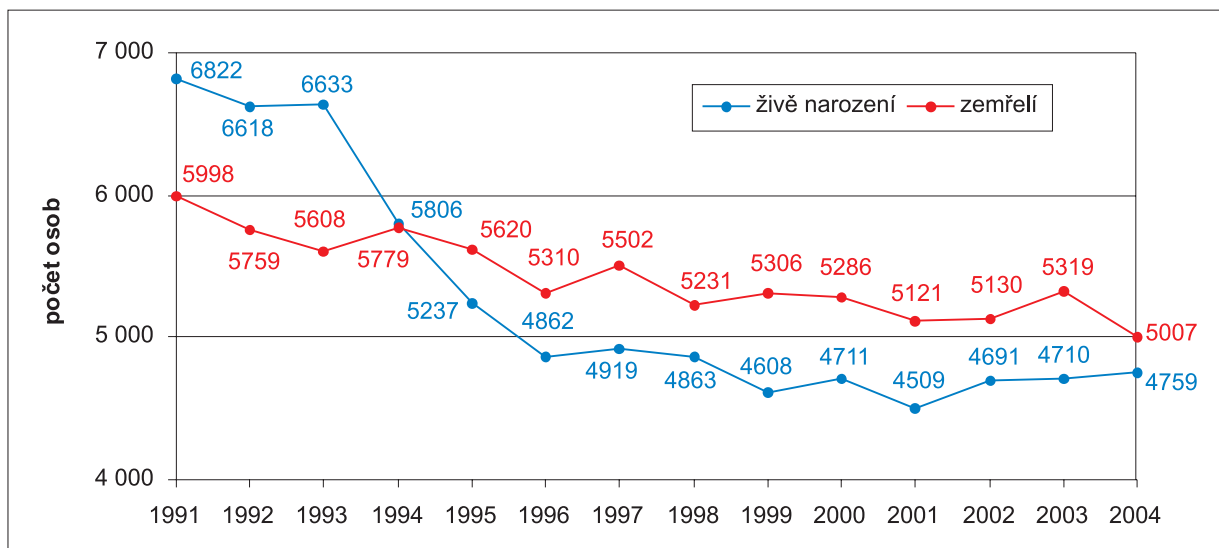
Obr. 3.1: Vývoj počtu obyvatel kraje Vysočina v letech 1991–2004 (vždy k 31. 12.)

Pramen: Demografická ročenka krajů České republiky 1991–2003. ČSÚ, Praha, 2004. Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2005. ČSÚ, Praha, 2005.

Stejně jako v celé ČR docházelo i v kraji Vysočina od roku 1990 (s výjimkou roku 1993) k poklesu počtu **živě narozených**. Avšak zatímco v ČR bylo minima dosaženo v roce 1999, v kraji Vysočina to bylo až o dva roky později. Od té doby počet narozených v kraji roste a v roce 2004 se živě narodilo 4 759 dětí. Na 1 000 obyvatel kraje tak připadalo 9,3 živě narozených dětí (v ČR 9,6). V roce 2004 bylo z celkového počtu živě narozených celkem 960 dětí (20,2 %) narozených mimo manželství, což bylo výrazně méně než na úrovni celé ČR (30,6 %) a nejméně ze všech krajů ČR (shodně se Zlínským krajem).

Obr. 3.2: Vývoj počtu živě narozených a zemřelých v kraji Vysočina v letech 1991–2004

Pramen: Demografická ročenka krajů České republiky 1991–2003. ČSÚ, Praha, 2004. Statistický bulletin - kraj Vysočina za rok 2004. ČSÚ, Jihlava, 2005.

Klesající trend má v kraji stejně jako v ČR **úmrtnost**; zatímco v roce 1991 zemřelo na Vysočině 5 998 osob, v roce 2004 to bylo 5 007. V roce 2004 tak na 1 000 obyvatel kraje připadalo 9,8 zemřelých osob (v ČR 10,5). Kromě Karlovarského kraje je Vysočina jediná, kde se úmrtnost v posledním roce dostala pod hranici 10 zemřelých na 1 000 obyvatel.

Hodnota **přirozeného přírůstku** (narození minus zemřelí) byla v kraji Vysočina kladná od počátku devadesátých let do roku 1994 (v ČR pouze do roku 1993), poté již zemřelí převažovali. Zatímco v ČR byla největší záporná hodnota přirozeného přírůstku dosažena v roce 1996 a činila -2,1 %, v kraji Vysočina

to bylo až o 3 roky později a ve výši -1,4 ‰. V roce 2004 vykázala ČR úbytek počtu obyvatel přirozenou měnou 0,9 ‰, kraj Vysočina díky příznivějším úmrtnostním poměrům pouze 0,5 ‰.

Největší úbytek obyvatel přirozenou měnou v posledních pěti letech (2000–2004) byl v kraji zaznamenán v roce 2001, kdy činil 612 osob. Naopak nejnižší úbytek obyvatel byl zjištěn v roce 2004 (248 osob). Průměrný roční úbytek obyvatel přirozenou měnou v období let 2000–2004 dosahoval v kraji Vysočina hranice téměř 500 osob (-497). V relativním vyjádření to znamená roční úbytek obyvatel ve výši 1,0 ‰. Zápornou přirozenou měnu v posledních pěti letech vykazovaly také všechny správní obvody obcí s rozšířenou působností v kraji s výjimkou obvodů Nové Město na Moravě a Žďár nad Sázavou. Největší úbytek obyvatel v daném období zaznamenaly obvody ORP Humpolec (-3,9 ‰) a Pacov (-3,5 ‰). Nejméně dětí na 1 000 obyvatel se narodilo na Světelsku (8,0 ‰), Náměštsku (8,1 ‰) a Pacovsku (8,4 ‰), nejvíce na Novoměstsku (9,9 ‰) a Žďarsku (9,7 ‰). Příznivé úmrtnostní poměry vykazoval ve sledovaném období především obvod ORP Žďár nad Sázavou (8,2 zemřelých na 1 000 obyvatel), naopak nejhorší poměry obvody ORP Humpolec (12,6 ‰), Pacov (11,9 ‰) a Moravské Budějovice (11,5 ‰).

Tab. 3.1: Pohyb obyvatelstva ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností (SO ORP) v letech 2000–2004 (roční průměry)

SO ORP	Počet obyvatel	Narození		Zemřelí		Přirozený přírůstek	
		abs.	‰	abs.	‰	abs.	‰
Bystřice n. Pernštejnem	21 041	193	9,2	218	10,4	-25	-1,2
Havlíčkův Brod	51 523	466	9,0	548	10,6	-82	-1,6
Humpolec	16 880	146	8,7	212	12,6	-66	-3,9
Chotěboř	22 392	201	9,0	231	10,3	-30	-1,3
Jihlava	96 491	895	9,3	959	9,9	-64	-0,7
Moravské Budějovice	24 392	224	9,2	282	11,5	-58	-2,4
Náměšť nad Oslavou	13 582	110	8,1	148	10,9	-38	-2,8
Nové Město na Moravě	19 508	194	9,9	177	9,1	17	0,9
Pacov	10 186	86	8,4	121	11,9	-35	-3,5
Pelhřimov	45 668	413	9,0	494	10,8	-81	-1,8
Světlá nad Sázavou	20 656	165	8,0	216	10,4	-50	-2,4
Telč	13 705	117	8,6	146	10,6	-28	-2,1
Třebíč	76 415	710	9,3	715	9,4	-5	-0,1
Velké Meziříčí	34 896	329	9,4	346	9,9	-17	-0,5
Žďár nad Sázavou	43 910	425	9,7	361	8,2	64	1,5
Kraj Vysočina	511 245	4 676	9,1	5 173	10,1	-497	-1,0

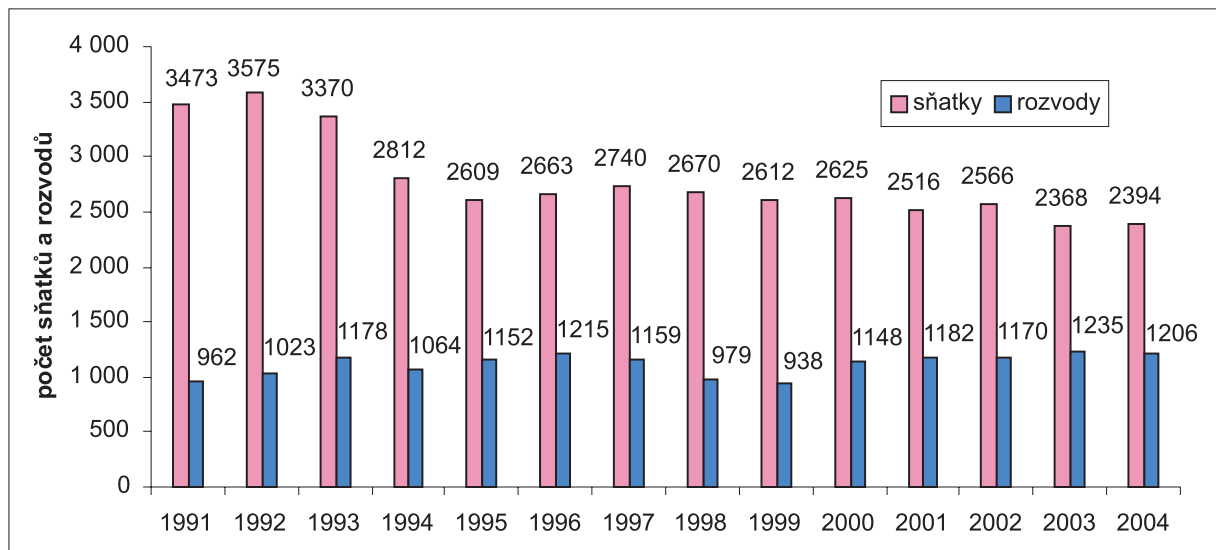
Pramen: Databáze MOS. ČSÚ, Jihlava, 2005.

Dalším ukazatelem demografické situace v kraji je intenzita **sňatečnosti**. V kraji Vysočina stejně jako v celé ČR vykazoval v devadesátých letech počet sňatků klesající tendenci, a to především v první polovině devadesátých let (pokles z 3,5 tis. v roce 1991 na 2,6 tis. v roce 1995). Poté nastalo období stagnace a pod hranici 2,6 tis. ročně klesl počet sňatků až v roce 2001. Po přechodném mírném zvýšení následujícího roku se v roce 2003 snížil na svoje dosavadní minimum. V roce 2004 bylo uzavřeno 2 394 sňatků, tj. 4,7 sňatků na 1 000 obyvatel středního stavu (v ČR 5,0 ‰), což je 5. nejnižší hodnota mezi kraji ČR. Ve sledovaném období (1991–2004) klesl počet sňatků o 30 %, tedy o něco více než na republikové úrovni (28,5 ‰). Vysočina se od ČR liší také průměrným **věkem snoubenců** při prvním sňatku – vykazuje dlouhodobě nejnižší věk jak u nevěst, tak u ženichů ze všech krajů ČR.

Zvláštní postavení mezi kraji má Vysočina z hlediska **rozvodovosti**. S výjimkou roku 1991 vykazoval během sledovaného období vždy nejnižší počet rozvodů na 1 000 obyvatel středního stavu ze všech krajů ČR. Maximální počet rozvodů byl na území kraje Vysočina v devadesátých letech zaznamenán v roce 1996 (1 215 rozvodů), poté jejich počet i vlivem legislativních změn platných od roku 1998 klesl až pod hranici tisíc. Počínaje rokem 2000 se počet rozvodů opět zvyšoval až do roku 2003, kdy dosáhl svého maxima (v kraji bylo rozvedeno 1 235 manželství). V roce 2004 počet rozvodů meziročně mírně klesl; bylo uskutečněno 1 206 rozvodů, tedy 2,4 rozvodů na 1 000 obyvatel středního stavu (v ČR 3,2 ‰). Z předchozí analýzy plyne, že se od počátku devadesátých let výrazně změnil poměr mezi počtem sňatků a rozvodů.

Zatímco v roce 1991 připadalo na jeden rozvod téměř 3,5 sňatků (v ČR 2,5), v roce 2004 to byly pouze 2 sňatky (v ČR 1,6). Na Vysočině je však situace z hlediska obou demografických charakteristik stále daleko příznivější než na úrovni celé ČR.

Obr. 3.3: Vývoj počtu sňatků a rozvodů v kraji Vysočina v letech 1991–2004

Pramen: Demografická ročenka krajů České republiky 1991–2003. ČSÚ, Praha, 2004. Statistický bulletin - kraj Vysočina za rok 2004. ČSÚ, Jihlava, 2005.

Česká republika se ještě na počátku devadesátých let vyznačovala vysokým počtem **potratů**. Území kraje Vysočina však patřilo mezi území s nižším indexem potratovosti (počet potratů na počet živě narozených dětí). V letech 1987–1991 počet potratů na Vysočině překračoval hranici 5 tis. V roce 1992 celkový počet potratů klesl na 4 495 (z toho na umělá přerušení těhotenství připadalo 3 722), takže index potratovosti činil 0,68, což bylo podstatně méně než v celé ČR (0,90). V následujících letech počet interrupčních zákroků strmě klesal. V roce 2004 bylo zaznamenáno v kraji Vysočina 1 690 potratů (v 1 085 případech šlo o umělá přerušení těhotenství) a index potratovosti klesl na 0,36 (v ČR činil 0,42). Potratovost v kraji Vysočina je společně s Pardubickým krajem nejnižší ze všech krajů ČR.

Počet obyvatel území není ovlivněn pouze přirozenou měnou, ale rovněž **migrací**, tedy počtem přistěhovalých a vystěhovalých. Oba ukazatele vykazovaly až na výjimky po celá devadesátá léta klesající tendenci až do roku 2000. V období let 1991–2000 byl na území kraje Vysočina zjištěn poměrně malý migrační přírůstek obyvatelstva, který činil 323 osob. Za celé desetileté období se do kraje přistěhovalo 33 138 a vystěhovalo 32 815 obyvatel. Po roce 2000 počty přistěhovalých osob do kraje a vystěhovalých z kraje významně vzrostly, což souvisí s metodickými změnami, které se týkají zahraniční migrace. Od 1. ledna 2001 jsou u nás do statistik zahraniční migrace zahrnováni i cizinci, registrovaní orgány Ministerstva vnitra ČR, kteří k nám přichází na základě udělení povolení k pobytu – buď trvalému, nebo přechodnému na dlouhodobá víza (nad 90 dnů) a dále cizinci, kteří obdrželi azyl.

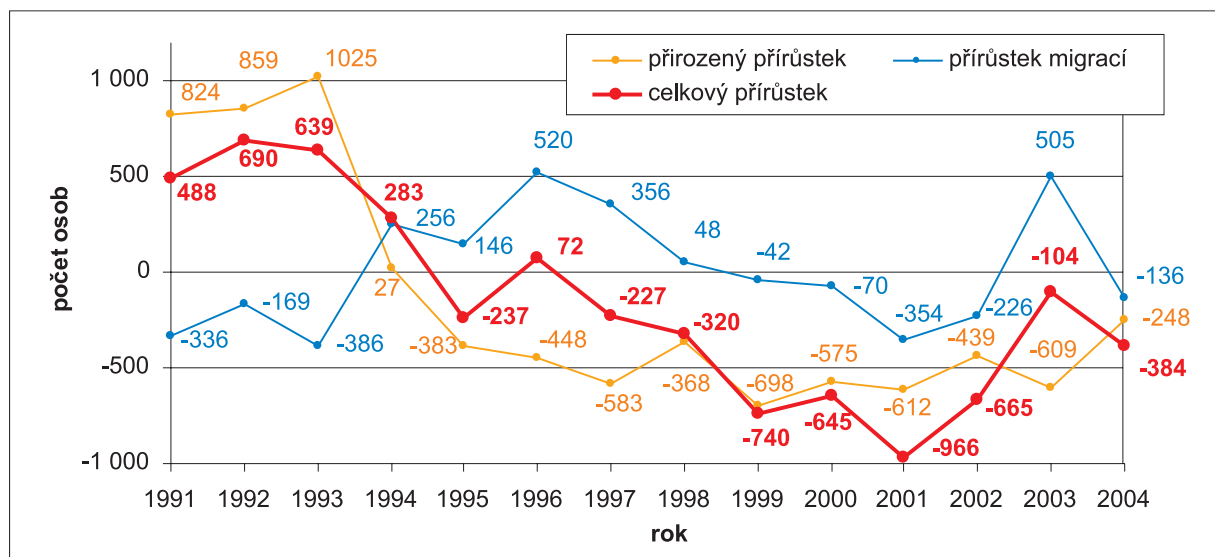
Vzhledem ke změně metodiky nejsou údaje o počtu migrantů srovnatelné, je však možno sledovat po celé období vývoj **migračního salda**. Území kraje Vysočina od roku 1991 do roku 1993 obyvatelstvo migrací ztrácelo, poté nastalo pětileté období migračního přírůstku a od roku 1999 do roku 2002 kraj opět migrací ztrácel. Po významném přírůstku počtu obyvatel migrací v roce 2003 (celkem 505 osob) došlo v následujícím roce 2004 opět k jejich úbytku, a to o 136 osob.

O migračním pohybu částečně vypovídají údaje o tzv. **rodácích**, kteří byli zjišťováni při sčítáních lidu v roce 1991 a 2001. Zjišťování rodiště (ve sčítání definovaného jako místo trvalého bydliště matky v době narození – nemusí tedy být totožné se skutečným rodištěm) slouží ke sledování souhrnného pohybu obyvatelstva stěhováním od narození až do okamžiku sčítání. Při sčítání v roce 2001 bylo zjištěno, že v obci současného trvalého bydliště se narodilo 54,9 % obyvatel kraje Vysočina, z jiné obce okresu pocházelo 23,1 % a rodiště v jiném okrese kraje Vysočina mělo 5,5 % obyvatel. Podíl rodáků byl v kraji Vysočina o něco vyšší než v celé ČR (52,5 %). Z jednotlivých okresů kraje byl nejvyšší podíl rodáků v okresech Žďár nad Sázavou (56,2 %) a Jihlava (56,0 %), nejmenší v okrese Pelhřimov (52,0 %). Podíl osob narozených

v jiné obci okresu současného bydliště se pohyboval mezi 20,0 % v okrese Jihlava a 24,2 % v okrese Žďár nad Sázavou. Z výše uvedeného plyne, že více než tři čtvrtiny obyvatel kraje (78,0 %) v době sčítání lidu 2001 pocházely z okresu současného bydliště.

Obr. 3.4: Vývoj přirozeného přírůstku, přírůstku migrací a celkového přírůstku obyvatelstva kraje Vysočina v letech 1991–2004

Pramen: Demografická ročenka krajů České republiky 1991–2003. ČSÚ, Praha, 2004. Statistický bulletin – kraj Vysočina za rok 2004. ČSÚ, Jihlava, 2005.

Součtem přirozeného a migračního přírůstku (úbytku) lze zjistit **celkový přírůstek** (úbytek) obyvatel v daném území. V kraji Vysočina byl celkový přírůstek kladný do roku 1994, přičemž svého maxima dosáhl v roce 1992, kdy na území přirozenou měnou a migrací přibýlo 690 osob. Od roku 1995 byl již celkový přírůstek stále záporný, s výjimkou roku 1996, kdy se především vlivem zvýšeného počtu přistěhovalých zvýšil počet obyvatel kraje o 72 osob. Největší úbytek obyvatel (966 osob) zaznamenal kraj Vysočina v roce 2001. V následujících dvou letech se intenzita úbytku obyvatel snižovala, v roce 2004 se však pokles počtu obyvatel opět prohloubil (o 384 osob).

Tab. 3. 2: Migrace a celkový přírůstek ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností (SO ORP) v letech 2000–2004 (roční průměry)

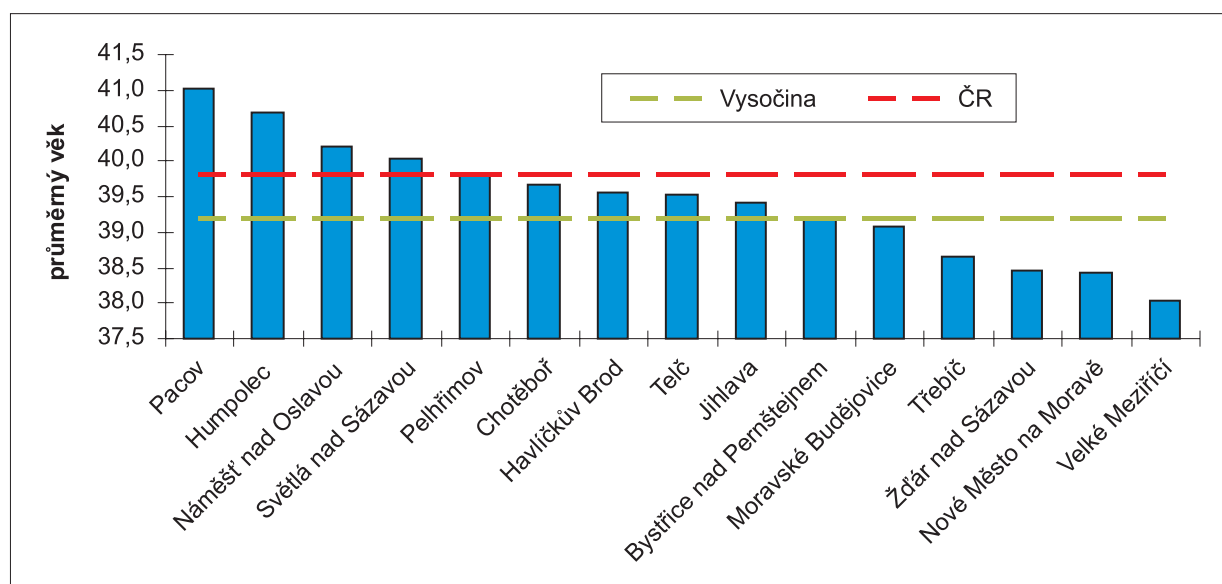
SO ORP	Migrační přírůstek		Přirozený přírůstek		Celkový přírůstek	
	abs.	‰	abs.	‰	abs.	‰
Bystřice nad Pernštejnem	-50	-2,4	-25	-1,2	-75	-3,6
Havlíčkův Brod	94	1,8	-82	-1,6	12	0,2
Humpolec	31	1,8	-66	-3,9	-35	-2,1
Chotěboř	32	1,4	-30	-1,3	2	0,1
Jihlava	32	0,3	-64	-0,7	-32	-0,3
Moravské Budějovice	41	1,7	-58	-2,4	-16	-0,7
Náměšť nad Oslavou	-11	-0,8	-38	-2,8	-49	-3,6
Nové Město na Moravě	-6	-0,3	17	0,9	11	0,6
Pacov	-18	-1,8	-35	-3,5	-53	-5,2
Pelhřimov	0	0,0	-81	-1,8	-81	-1,8
Světlá nad Sázavou	-56	-2,7	-50	-2,4	-106	-5,1
Telč	-26	-1,9	-28	-2,1	-54	-3,9
Třebíč	-49	-0,6	-5	-0,1	-54	-0,7
Velké Meziříčí	24	0,7	-17	-0,5	7	0,2
Žďár nad Sázavou	-95	-2,2	64	1,5	-31	-0,7
Kraj Vysočina	-56	-0,1	-497	-1,0	-553	-1,1

Pramen: Databáze MOS. ČSÚ, Jihlava, 2005.

Na úrovni jednotlivých obvodů ORP došlo v letech 2000–2004 k největšímu úbytku obyvatel migrací na Světelsku, Bystřicku a Žďársku, naopak nárůst počtu obyvatel migrací nastal v 6 obvodech ORP, nejvíce na Havlíčkobrodsku, Humpolecku a Moravskobudějovicku. Celkový přírůstek obyvatel byl však ve sledovaném období zaznamenán pouze ve čtyřech správních obvodech ORP, a to na Novoměstsku, Havlíčkobrodsku, Velkomeziříčsku a Chotěbořsku.

K 31. 12. 2004 žilo na území kraje Vysočina 252 087 mužů (tj. 49,4 %) a 258 027 žen (50,6 %). **Průměrný věk** obyvatel kraje byl 39,2 let, což je o něco méně než byl průměr ČR (39,8 let) a 5. nejnižší hodnota mezi kraji ČR. Nižší průměrný věk na Vysočině souvisí s nízkým stupněm urbanizace (ve velkých městech se kumuluje více starších osob) a rovněž s vyšším podílem dětí než v jiných krajích. Vyšší průměrný věk vykázaly shodně s ČR ženy (40,7 let, ČR 41,3 let), nižší muži (37,8 let, ČR 38,2 let).

Obr. 3.5: Průměrný věk obyvatelstva ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina k 31. 12. 2004

Pramen: Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2005. ČSÚ, Praha, 2005.

Ze správních obvodů ORP mělo nejvyšší průměrný věk obyvatelstvo obvodu ORP Pacov (41 let), nad hodnotou 40 let byly rovněž obvody ORP Humpolec (40,7 let) a Náměšť nad Oslavou (40,2 let). Nejnižší průměrný věk obyvatel byl zaznamenán na Velkomeziříčsku (38,0 let), Novoměstsku (38,4 let), Žďársku (38,5 let) a Třebíčsku (38,6 let).

Tab. 3.3: Věková struktura obyvatel kraje Vysočina a ČR v roce 2004 (hranice platné před 1. 1. 2005)

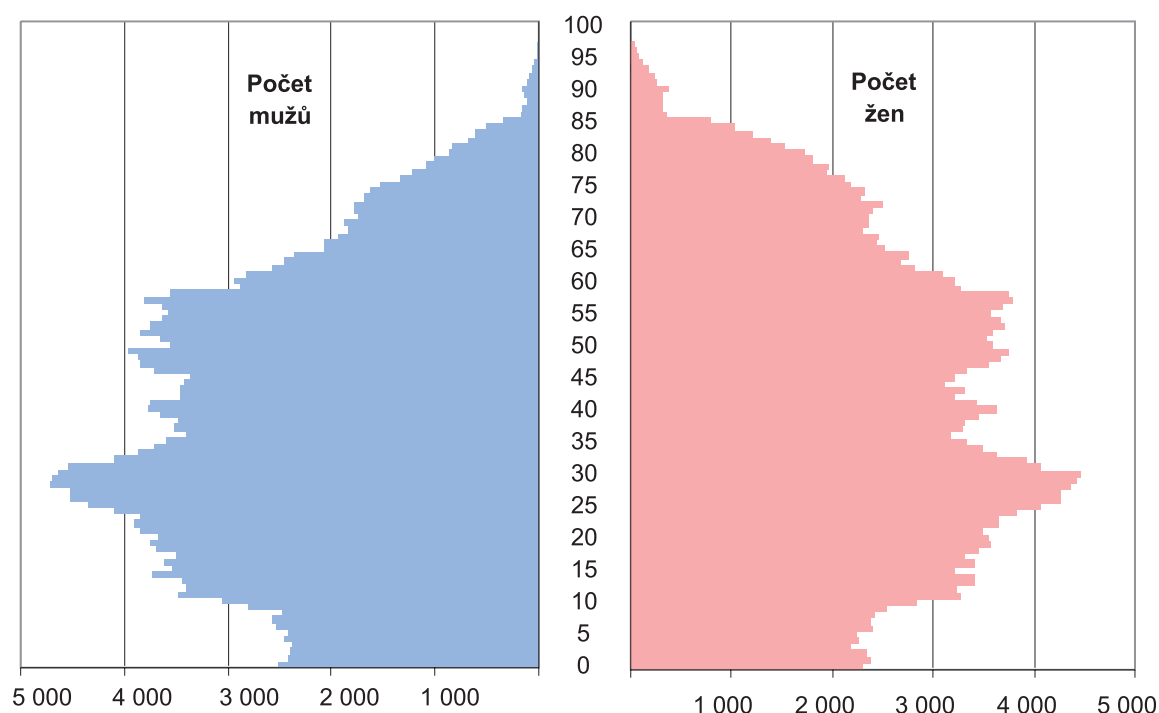
Věkové kategorie	Kraj Vysočina		Česká republika	
	absolutně	relativně (v %)	absolutně	relativně (v %)
0–14 let	81 670	15,8	1 526 946	14,9
15–59 let	361 751	69,9	7 259 001	71,1
60 a více let	73 732	14,3	1 434 630	14,0
Celkem	517 153	100,0	10 220 577	100,0

Pramen: Věkové složení obyvatelstva ČR v roce 2004. ČSÚ, Praha, 2005.

Právě **věková struktura** významně ovlivňuje budoucí vývoj počtu obyvatel. Přestože ke stárnutí populace dochází shodně s republikou i v kraji Vysočina, má kraj dlouhodobě ve srovnání s ČR o něco příznivější věkovou strukturu populace. V hranicích platných před 1. 1. 2005 žilo na území kraje 15,8 % obyvatel mladších 15 let (v ČR 14,9 %) a 14,3 % obyvatel ve věku 65 a více let (v ČR 14,0 %). Dle prognózy obyvatelstva do roku 2050 (ČSÚ, 2003), která však nezahrnuje vliv migrace, by v kraji Vysočina měla poproduktivní složka obyvatel (65 a více let) převážet nad předproduktivní již v roce 2007, v ČR pak o rok dříve.

Obr. 3.6: Věková pyramida obyvatel kraje Vysočina v roce 2004

Pramen: Věkové složení obyvatelstva ČR v roce 2004. ČSÚ, Praha, 2005.

Národnostní složení obyvatelstva kraje Vysočina se nedá označit za příliš pestré. Velká většina obyvatel se hlásí k české, respektive moravské národnosti. Ta byla spolu se slezskou národností poprvé zjišťována ve sčítání roku 1991. V předchozích sčítáních byly tyto národnosti zahrnuty do národnosti české. Sečteme-li počty osob, které se v letech 1991 a 2001 přihlásily k některé z těchto tří národností a srovnáme s výsledky předchozích sčítání, zjistíme, že podíl českého (v širším smyslu) obyvatelstva byl od roku 1970 dosti stabilní, zejména v letech 1970 až 1991 (mezi 98,3 % a 98,9 %). Větší úbytek byl zaznamenán až ve sčítání roku 2001 (96,7 %), ten však nebyl způsoben ani tak zvýšením počtu obyvatel jiných národností (i při relativně značném přírůstku se jejich množství stále počítá – s výjimkou Slováků – pouze na stovky), jako spíše značným počtem osob, které národnost ve sčítacích tiskopisech neuvedly (1,9 % obyvatel kraje).

Kraj Vysočina dle výsledků sčítání lidu 2001 vykázal po Zlínském kraji druhý nejvyšší podíl věřících obyvatel (45,3 %, ČR 32,1 %). Vysokým stupněm **religiozity** se vyznačovaly především moravské části území (obvody ORP Velké Meziříčí, Nové Město na Moravě, Bystřice nad Pernštejnem, Moravské Budějovice a Telč). O něco menší, i když stále nadprůměrný stupeň religiozity, byl zaznamenán ve více urbanizovaných obvodech ORP (Jihlava, Havlíčkův Brod). Celkem 90,0 % věřících se hlásí k římskokatolické církvi, druhou v pořadí je českobratrská církev evangelická (3,7 %).

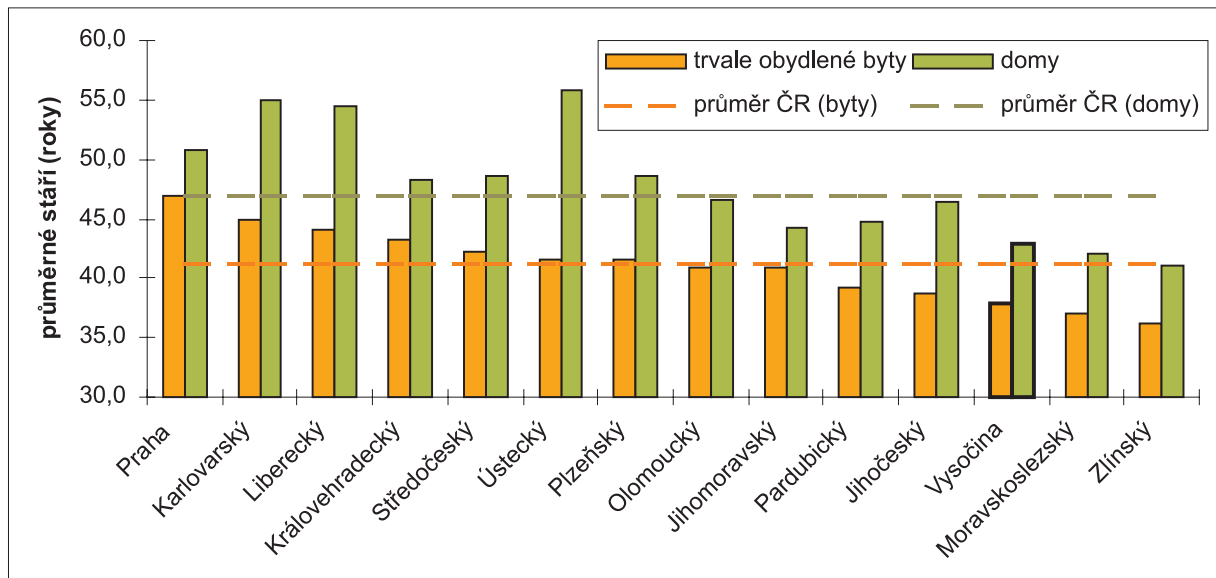
4. BYDLENÍ A BYTOVÁ VÝSTAVBA

V roce 2001 při sčítání lidu, domů a bytů bylo v kraji Vysočina zjištěno 129,2 tis. domů, přičemž jednu pětinu domovního fondu tvořily domy neobydlené, sloužící nejčastěji k rekreaci. Bytový fond kraje zahrnoval v roce 2001 celkem 186,5 tis. bytových jednotek. Trvale obydlených bytů bylo zjištěno 179,8 tis. Neobydlené byty využívané převážně k rekreaci tvořily 3,9 % bytového fondu kraje.

Vysočina se vyznačuje nejvyšším podílem trvale obydlených bytů v rodinných domech (60,1 % v roce 2001) ze všech krajů ČR. Všechny správní obvody obcí s rozšířenou působností vykázaly vyšší podíl trvale obydlených bytů v rodinných domech než činil průměr České republiky (42,6 %). Byty jsou na Vysočině nadprůměrně velké, přičemž obytná plocha v rodinných domech (61,7 m²) je podstatně větší než v bytových domech (39,4 m²). V trvale obydlených bytech žije na Vysočině ve srovnání s jinými kraji více osob. Napojení bytů na technickou síťovou infrastrukturu je v celorepublikovém měřítku mírně podprůměrné.

Průměrné stáří domovního i bytového fondu kraje Vysočina je třetí nejnížší po Moravskoslezském a Zlínském kraji (viz obr. 4.1). Podíl domů vystavěných před rokem 1945 je na Vysočině (28,5 %) výrazně nižší než v ČR (35,7 %). Naproti tomu v poválečných dekádách se Vysočina vyznačovala nadprůměrnou intenzitou bytové výstavby, především v sedmdesátých a osmdesátých letech.

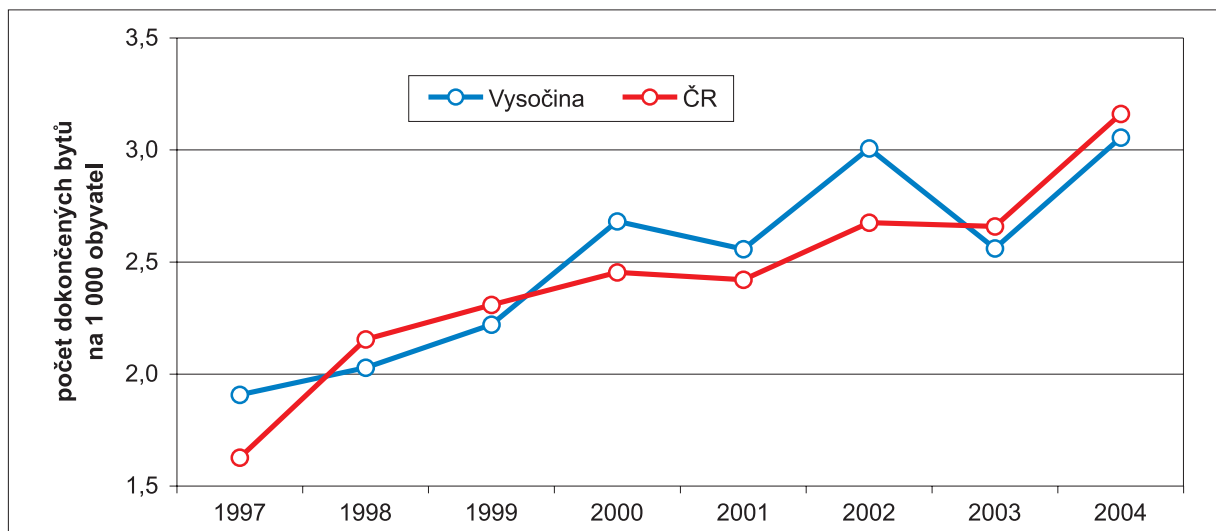
Obr. 4.1: Průměrné stáří trvale obydlených bytů a domů v krajích ČR k 1. 3. 2001

Pramen: Sčítání lidu, domů a bytů 2001. ČSÚ, Praha, 2003.

Po hlubokém útlumu bytové výstavby v první polovině devadesátých let dochází k jejímu opětovnému oživení. V roce 1998 překročil na území kraje Vysočina počet dokončených bytů hranici 1 000 bytů a o čtyři roky později již hranici 1 500 bytů. V roce 2004 byla na Vysočině dokončena výstavba 1 581 bytů. Jak je patrné z obrázku č. 4.2, intenzita bytové výstavby se v kraji Vysočina příliš neliší od republikového průměru. V souhrnu za roky 2001–2004 bylo na Vysočině i v ČR postaveno zhruba 11 bytů na 1 000 obyvatel. Nejatraktivnějším regionem se z pohledu správních obvodů obcí s rozšířenou působností jeví Jihlavsko, na chvostu se ocitá Pacovsko (viz mapová příloha č. 4).

Obr. 4.2: Počet dokončených bytů na 1 000 obyvatel v kraji Vysočina a v ČR v letech 1997–2004

Pramen: Bytová výstavba za rok 1997–2004. ČSÚ, Praha, 1998–2005.

5. DOPRAVNÍ INFRASTRUKTURA A DOPRAVA

Územím kraje Vysočina prochází komunikace pro **silniční dopravu** národního i mezinárodního významu, což je dáno centrální polohou regionu v rámci České republiky. Zásadní roli z hlediska regionálního rozvoje hraje pro kraj dálnice D1 z Prahy do Brna, která jej protíná od severovýchodu k jihozápadu. Tato komunikace prochází kromě Třebíčska všemi okresy kraje Vysočina v celkové délce téměř 93 km. Evropského významu dosahuje silnice I. třídy č. 38 od Jihlavy směrem na Moravské Budějovice a Znojmo, jež je součástí trasy Praha – Vídeň. Do evropské sítě ještě patří silnice č. 34 z Jindřichova Hradce přes Pelhřimov na dálnici D1 k Humpolci.

Tab. 5.1: Délka dálnic a silnic I. – III. třídy (km) v okresech kraje Vysočina k 1. 7. 2005

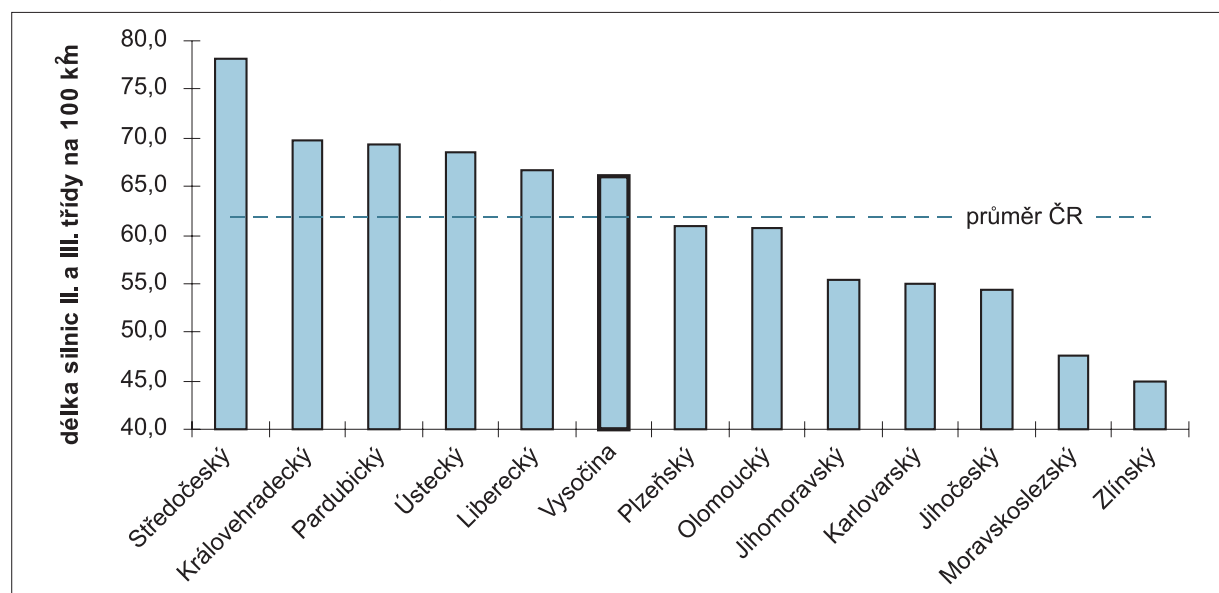
Okres	Dálnice	Silnice I. třídy	Silnice II. třídy	Silnice III. třídy	Celkem
Havlíčkův Brod	11,6	111,3	240,3	704,5	1 067,6
Jihlava	25,8	63,9	327,1	380,0	796,8
Pelhřimov	20,1	69,2	290,9	606,7	986,9
Třebíč	-	71,1	356,5	697,1	1 124,6
Žďár nad Sázavou	35,3	106,0	416,2	560,4	1 117,9
Kraj Vysočina	92,9	421,4	1 630,9	2 948,7	5 093,9

Pramen: Krajský úřad kraje Vysočina, Jihlava, 2005.

Zatímco dálnice, rychlostní komunikace a silnice I. třídy spravuje stát, silnice II. a III. třídy jsou od roku 2001 v majetku krajů (na Vysočině je celkem 4 580 km silnic II. a III. třídy), které jsou tak odpovědný za jejich údržbu a opravy, přestože je od státu převzaly často ve velmi špatném technickém stavu. V havarijním stavu se na Vysočině nachází 22 % krajských silnic a 32 % je pro dopravu nevyhovujících. Nejhorším stavem silničních komunikací se vyznačuje okres Třebíč, kde je 43 % silnic II. a III. třídy v havarijním stavu. Špatný stav je způsoben také nadprůměrnou hustotou silnic nižších tříd na Vysočině (viz obrázek č. 5.1) a drsnějšími klimatickými podmínkami v zimním období, které zanechají na silnicích kraje každoročně výrazné stopy.

Kraj Vysočina kromě oprav a údržby do svých silnic také významně investuje. Prioritou je napojení města Třebíče na dálnici D1 u Velkého Meziříčí, v rámci kterého již bylo vynaloženo několik set milionů korun na obchvaty obcí v trase silnice II/360.

Obr. 5.1: Hustota silnic II. a III. třídy v krajích ČR k 1. 7. 2005

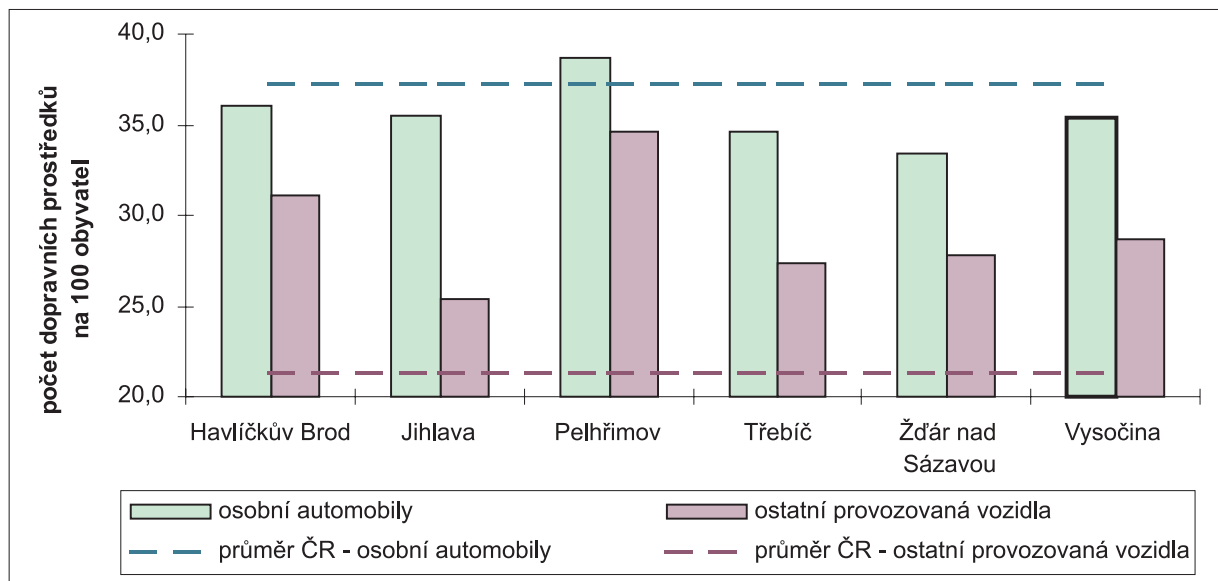

Poznámka: Na obrázku chybí údaj za Prahu, kde nejsou evidovány žádné silnice III. třídy a délka silnic II. třídy dosahuje pouze 30 km.

Pramen: Okresy České republiky za rok 2004. ČSÚ, Praha, 2005.

Z centrálního registru vozidel ministerstva vnitra vyplývá, že lidé v západní části kraje vlastní po vztažení na počet obyvatel osobních automobilů více než ve východní části. Ovšem pouze v okrese Pelhřimov je registrováno v relativním vyjádření více osobních automobilů, než činí průměr České republiky, přičemž celkově je kraj Vysočina pod republikovým průměrem. V počtu ostatních provozovaných vozidel (nákladní a speciální automobily, motocykly, autobusy, přívěsy, návěsy, traktory, tahače) jsou všechny okresy kraje Vysočina v relativním vyjádření výrazně nad průměrem ČR.

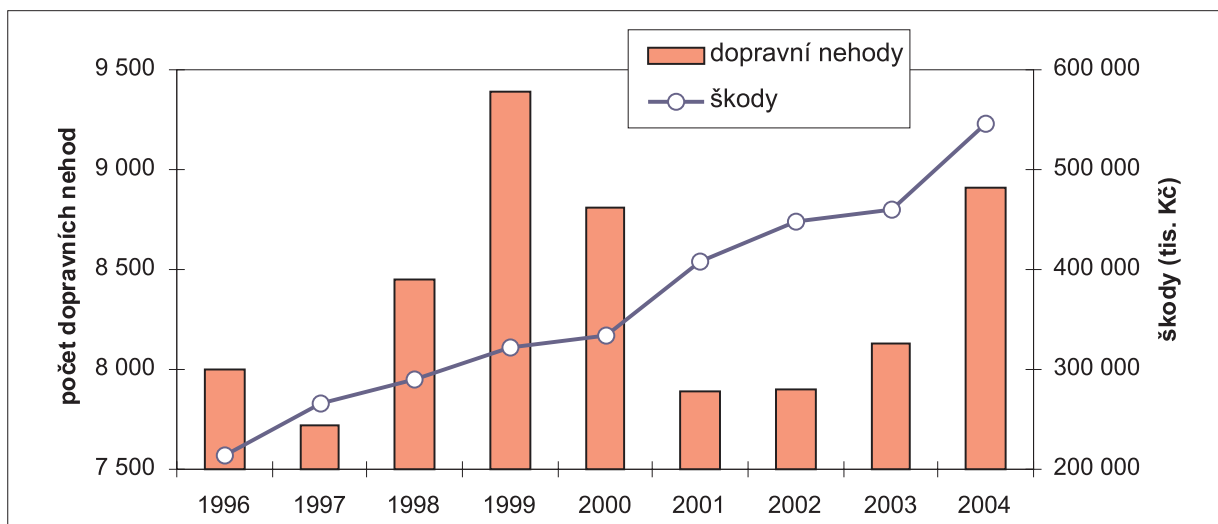
Obr. 5.2: Počet osobních automobilů a ostatních provozovaných vozidel na 100 obyvatel v okresech kraje Vysočina k 1. 1. 2005

Pramen: Okresy České republiky za rok 2004. ČSÚ, Praha, 2005.

Přestože bylo dopravních nehod na území kraje Vysočina nejvíce registrováno v roce 1999, jejich počet od roku 2001 opět vzrůstá. V roce 2004 bylo policii nahlášeno téměř devět tisíc dopravních nehod. Celková hmotná výše škod na vozidlech, jejich nákladu nebo zařízení komunikace při dopravních nehodách vzrůstá každý rok. V roce 2004 dosáhla způsobená škoda 545 mil. Kč.

Obr. 5.3: Počet dopravních nehod a výše škod vzniklých při dopravních nehodách (Kč) v kraji Vysočina v letech 1996–2004

Pramen: Okresy České republiky za rok 2004. ČSÚ, Praha, 2005.

Celková délka **železnic** v kraji Vysočina představuje 592km, jejich hustota činí 8,5km na 100 km², což je druhá nejnižší hodnota po Zlínském kraji a výrazně pod průměrem ČR (12,2km na 100 km²). Téměř třetina (31 %) všech tratí je elektrifikována. Železniční úsek z Kolína přes Světlou nad Sázavou, Havlíčkův

Brod, Žďár nad Sázavou do Brna je jedinou dvojkolejnou tratí, jež prochází krajem Vysočina. Její význam poklesl po modernizaci železničního koridoru Praha – Česká Třebová – Břeclav, přesto přes Vysočinu stále jezdí spoje mezinárodních rychlíků (Eurocity). Nejvýznamnějším železničním uzlem v kraji Vysočina je Havlíčkův Brod.

Tab. 5.2: Délka železničních tratí (km) a hustota železniční sítě v kraji Vysočina

Okres	Délka tratí celkem	Délka elektrifikovaných tratí	Délka tratí na 100 km ²
Havlíčkův Brod	147	66	11,6
Jihlava	102	47	8,6
Pelhřimov	131	0	10,2
Třebíč	99	15	6,5
Žďár nad Sázavou	113	53	6,8
Kraj Vysočina	592	183	8,5

Pramen: Krajský úřad kraje Vysočina, Jihlava, 2005.

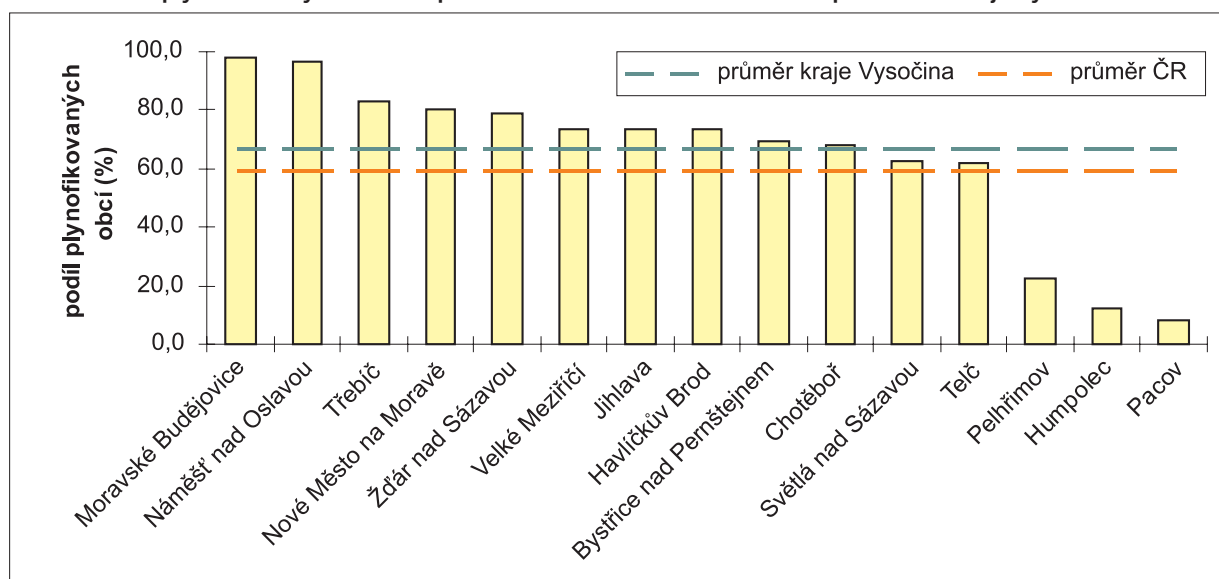
Pro cestování **leteckou dopravou** musí obyvatelé Vysočiny využívat letiště lokalizovaná mimo kraj. Na Vysočině je vojenské letiště v Náměšti nad Oslavou a několik sportovních letišť s nezpevněnou přistávací plochou. **Lodní doprava** je možná pouze na vodní nádrži Dalešice.

6. TECHNICKÁ INFRASTRUKTURA

V kraji Vysočina se nachází několik zdrojů **elektrické energie**, ale pouze Jaderná elektrárna Dukovany svým významem přesahuje hranice kraje. Dukovanská elektrárna dodává do sítě přibližně 20 % veškeré elektrické energie vyrobené v České republice. V kraji se ještě nachází přečerpávací elektrárna Dalešice, která má sice čtvrtinový instalovaný výkon jaderné elektrárny, avšak ročně vyrobí pouze zlomek elektrické energie dodávané dukovanskou elektrárnou, neboť slouží k vyrovnávání křivky zatížení elektrizační soustavy v průběhu dne a vyrábí elektřinu jen několik hodin denně.

Distribucí elektrické energie konečným zákazníkům zajišťují v kraji Vysočina dvě společnosti. Na většině území kraje působí skupina tří firem se sídlem v Českých Budějovicích, které nesou hlavičku svého společného majoritního vlastníka – německé firmy E.ON (distribucí elektrické energie se zabývá E.ON Česká republika, a. s.). Všechny tři firmy převzaly veškeré aktivity Jihomoravské energetiky, a. s. a Jihočeské energetiky, a. s. v roce 2004. V okrese Havlíčkův Brod zajišťuje dodávky elektrické energie Východočeská energetika, a. s.

Obr. 6.1: Podíl plynofikovaných obcí ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina

Pramen: Územní energetická koncepce kraje Vysočina. CityPlan, s. r. o., Praha, EAV, z. s. p. o., Jihlava, 2004. Malý lexikon obcí ČR. ČSÚ, Praha, 2004.

Zemní plyn je do České republiky dodáván firmou RWE Transgas, a. s., která spravuje tranzitní plynovod, jež prochází krajem Vysočina. V Kralicích nad Oslavou se nachází jedna z šesti kompresních stanic tranzitního plynovodu v ČR.

Rozvod zemního plynu zajišťují v kraji Vysočina čtyři regionální distribuční společnosti. Téměř ze tří čtvrtin se na zásobování kraje Vysočina zemním plynem podílí Jihomoravská plynárenská, a. s. Pětinový podíl má Východočeská plynárenská, a. s., která působí v okrese Havlíčkův Brod stejně jako Českomoravská plynárenská, a. s., jejíž podíl činí pouze 0,4 %. Jihočeská plynárenská, a. s. se na dodávkách zemního plynu odběratelům v kraji podílí zhruba 6 %.

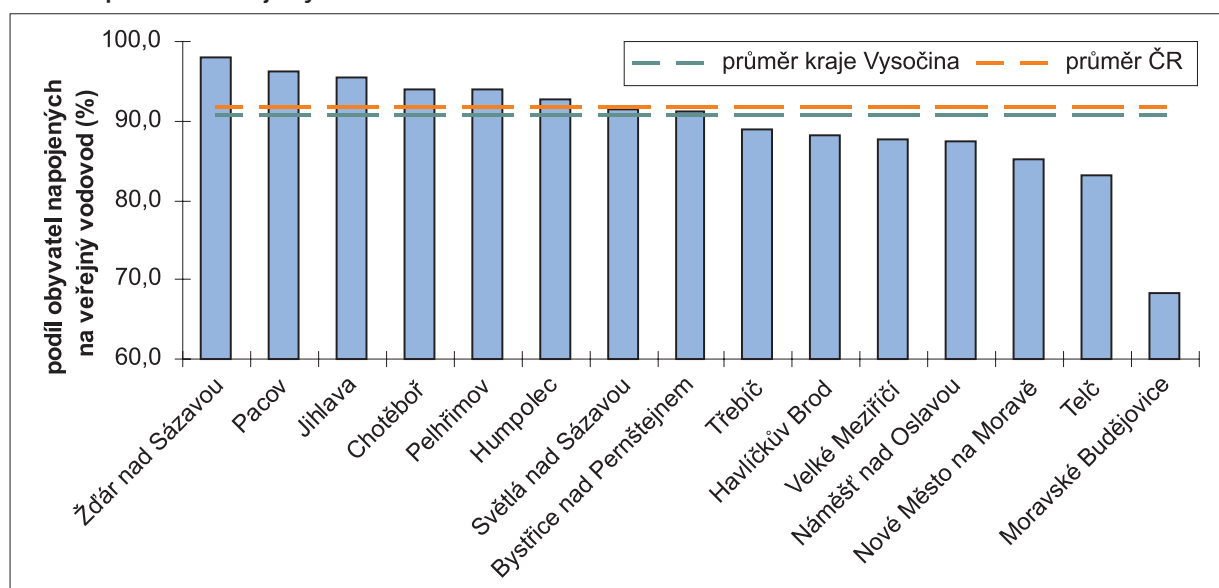
Úroveň plynofikovanosti obcí v kraji Vysočina se vyznačuje značnou regionální disparitou. Zemní plyn je zaveden téměř do všech obcí Moravskobudějovicka a Náměštska. Na druhé straně pouze několik větších obcí je plynofikováno ve správních obvodech Pelhřimovského okresu.

V České republice se podíl **obnovitelných zdrojů energie** na celkové spotřebě primárních energetických zdrojů pohybuje mezi 1,5–2,0 %. V kraji Vysočina je v současnosti z obnovitelných energetických zdrojů nejvíce využívána energie vody (na Vysočině existuje několik desítek malých vodních elektráren) a energie biomasy. Na území kraje má z obnovitelných zdrojů energie největší potenciál cílené pěstování rostlin pro energetické využití.

Vysočina je pramennou oblastí významných českých a moravských řek. Na nich se nachází zdroje **pitné vody**, z nichž dva mají nadregionální význam: z vodní nádrže Švihov je pitnou vodou zásobována Praha a vodní nádrž Vír je zdrojem pitné vody pro brněnskou aglomeraci. V kraji existuje ještě celá řada regionálních (nadobecních) vodovodních systémů vázaných na odběr povrchové vody, z nichž nejvýznamnějšími jsou vodní nádrže Hubenov, Mostiště a Nová Říše.

V kraji Vysočina je z veřejných vodovodů zásobováno zhruba 90 % obyvatelstva, což je o něco menší podíl, než činí průměr České republiky. Délka vodovodní sítě v kraji přesahuje 5 tisíc km a počet vodovodních přípojek dosahuje téměř 115 tisíc. Téměř celá třetina obyvatel moravskobudějovického správního obvodu obce s rozšířenou působností není napojena na veřejné vodovody a je tak pitnou vodou zásobována z lokálních zdrojů podzemní vody (vrty, studny). Více než 95 % obyvatelstva Žďárska, Pacovska a Jihlavska je dodávána pitná voda z vodovodních systémů.

Obr. 6.2: Podíl obyvatel zásobovaných pitnou vodou z veřejných vodovodů ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina

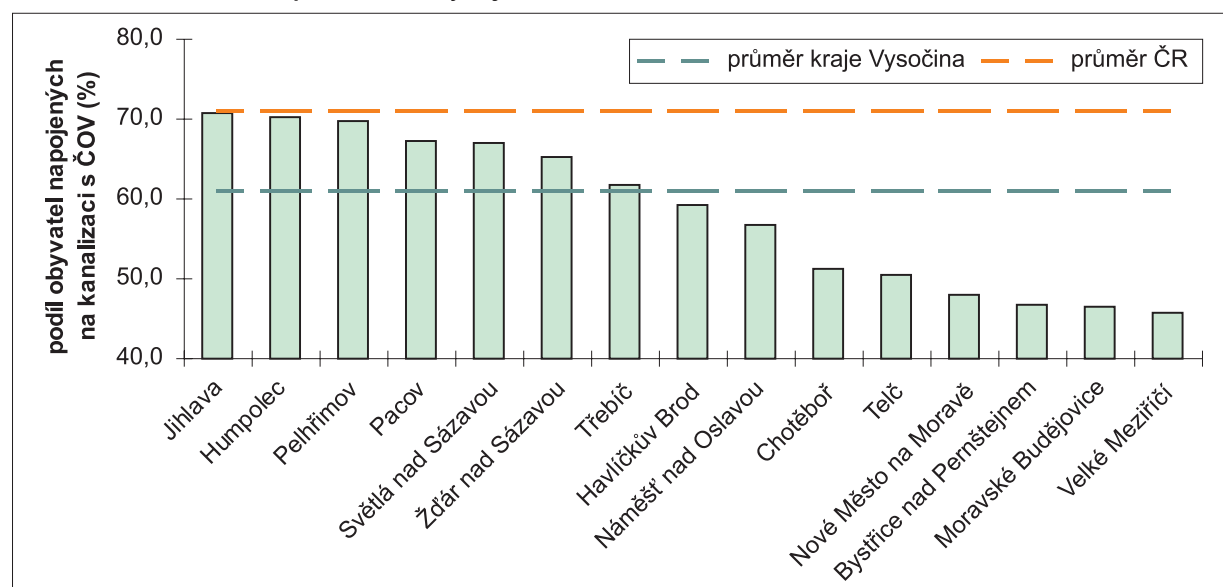

Pramen: Plán rozvoje vodovodů a kanalizací kraje Vysočina. Aqua Procon, s. r. o., Brno, 2004. Vodovody, kanalizace a vodní toky v roce 2004. ČSÚ, Praha, 2005.

I přes rozdrobenou sídelní strukturu je podíl domácností v kraji Vysočina napojených na **kanalizaci** nadprůměrný. Podle Českého statistického úřadu bydlelo v roce 2004 v domech napojených na kanalizaci 78 % obyvatel (ČR – 71 %). Problémem ovšem zůstává **čištění odpadních vod**. Některé čistírny odpadních vod (ČOV) svým technickým vybavením neumožňují dosáhnout vyčištění odpadních vod na úroveň

odpovídající současným legislativním požadavkům. Počet obyvatel bydlících v domech napojených na kanalizaci zakončenou ČOV dosahuje 61 %, což je o 10 procentních bodů méně, než činí průměr ČR, přičemž žádný ze správních obvodů obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina nedosahuje průměrné úrovně České republiky (viz obrázek č. 6.3).

Obr. 6.3: Podíl obyvatel napojených na kanalizaci zakončenou čistírnou odpadních vod (ČOV) ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina

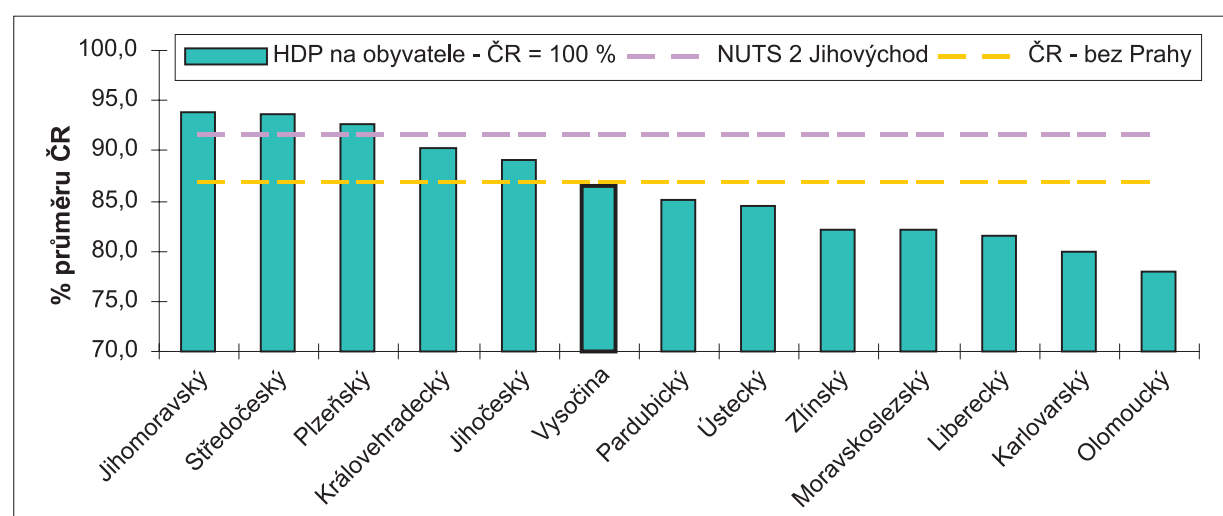

Pramen: Plán rozvoje vodovodů a kanalizací kraje Vysočina. Aqua Procon, s. r. o., Brno, 2004. Vodovody, kanalizace a vodní toky v roce 2004. ČSÚ, Praha, 2005.

7. HOSPODÁŘSTVÍ

Základním makroekonomickým ukazatelem, kterým se měří výkonnost ekonomiky jednotlivých krajů v České republice, je výše **regionálního hrubého domácího produktu (HDP)** na 1 obyvatele. V této souvislosti je nutné zdůraznit, že mezi českými kraji zaujímá výjimečné postavení hlavní město Praha, jejíž HDP vztažený na počet obyvatel dosahuje 202 % průměru České republiky. Ostatní kraje vykazují HDP na obyvatele nižší, než činí průměr ČR, přičemž výše regionálního HDP přepočteného na 1 obyvatele všech třinácti mimopražských krajů představuje v souhrnu 86,9 % průměru ČR. Údaj za Vysočinu byl v roce 2004 ještě o 0,4 procentního bodu nižší, přesto se kraj vyznačuje sedmou nejvyšší hodnotou mezi všemi kraji ČR. Jeho podíl na celkovém HDP České republiky činí 4,4 %.

Obr. 7.1: Hrubý domácí produkt na obyvatele (průměr ČR = 100) v krajích ČR (bez Prahy) v roce 2004

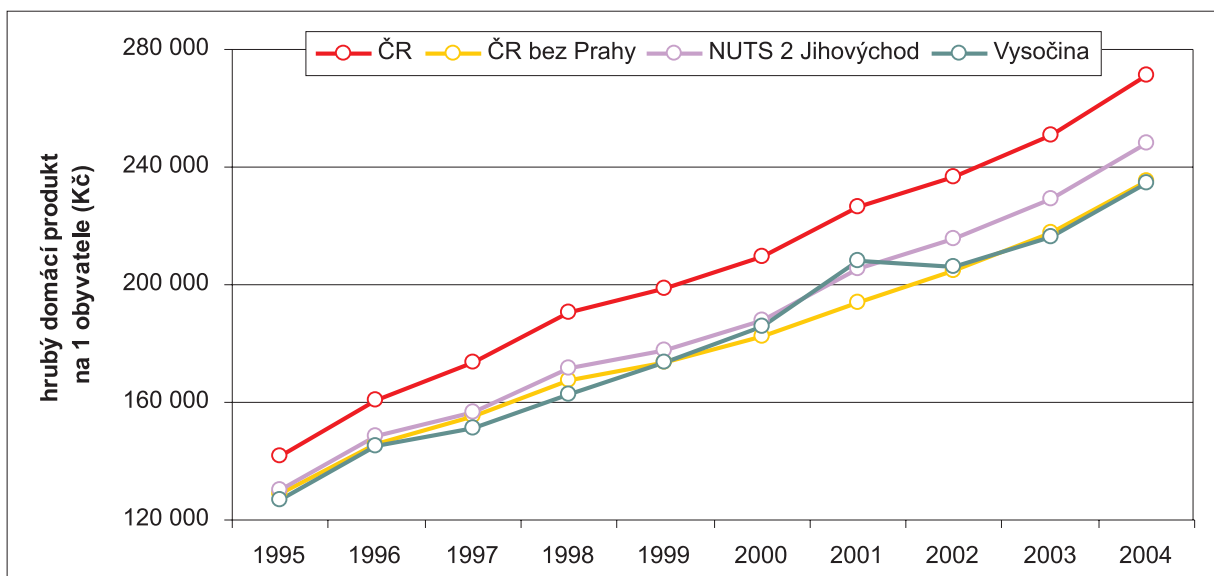

Pramen: Regionální národní účty 2004. ČSÚ, Praha, 2005.

Jak již bylo uvedeno v předchozím textu, kraj Vysočina tvoří spolu s Jihomoravským krajem tzv. region soudržnosti NUTS 2 Jihovýchod. Výše regionálního HDP na 1 obyvatele NUTS 2 Jihovýchod dosahuje 65 % průměru Evropské unie (nejvíce v ČR po Praze a Středních Čechách). Ale i tato relativní hodnota je nízká, neboť dle ní je region Jihovýchod zařazen spolu s ostatními regiony soudržnosti v ČR (mimo Prahu) k hospodářsky slabým v EU. Tyto regiony mohou čerpat nejvyšší podporu ze strukturálních fondů EU.

Obr. 7.2: Hrubý domácí produkt na obyvatele v kraji Vysočina, NUTS 2 Jihovýchod a v ČR (celkem i bez údajů za Prahu) v letech 1995 - 2004

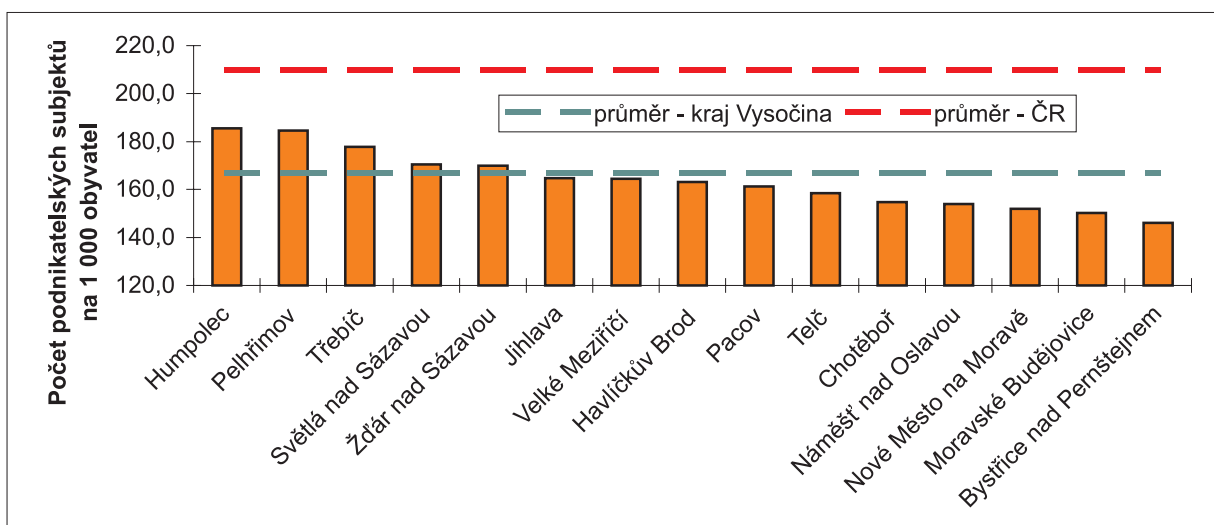

Pramen: Regionální národní účty 2004. ČSÚ, Praha, 2005.

Vývoj regionálního HDP na 1 obyvatele kraje Vysočina se od roku 1995 vyznačoval vyšší mírou kolísavosti ve srovnání s vývojem tohoto ukazatele za celou Českou republiku i NUTS 2 Jihovýchod. Nejvyšší růst byl zaznamenán mezi roky 1999 a 2001, poté v roce 2002 regionální HDP vykázal pokles. V letech 2003 a 2004 hodnota HDP na 1 obyvatele kraje Vysočina opět rostla, a to zhruba ve stejném tempu jako v celé České republice.

V kraji Vysočina bylo na konci roku 2004 registrováno 85 034 podnikatelských subjektů. V přepočtu na 1 000 obyvatel bylo tedy v kraji evidováno 167 podnikatelů, což byla nejnižší hodnota mezi kraji České republiky (průměr ČR – 210 podnikatelských subjektů na 1 000 obyvatel).

Obr. 7.3: Úroveň podnikatelské aktivity ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina (k 31. 12. 2004)

Pramen: Statistický bulletin – kraj Vysočina za rok 2004. ČSÚ, Jihlava, 2005.

Podnikatelská aktivita je nejnižší na Bystřicku, nejvíce podnikatelů je v průměru registrováno na Humpolecku a Pelhřimovsku, avšak ani zde nedosahuje počet podnikatelských subjektů vztážený na počet obyvatel průměru České republiky.

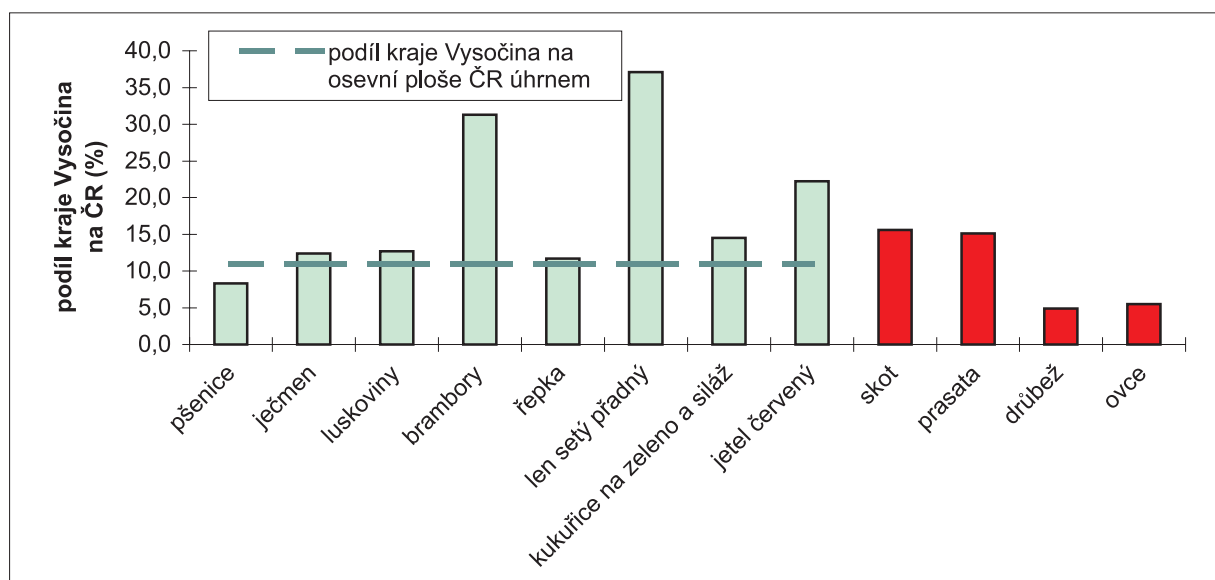
Téměř tři pětiny (58,6 %) podnikatelských subjektů v kraji Vysočina působí v sektoru služeb, zhruba 30 % v odvětvích průmyslu a 11,5 % se věnuje zemědělství, lesnictví a rybolovu. Na Vysočině existovalo na konci roku 2004 celkem 69 firem, které lze zařadit do kategorie velkých podniků (250 zaměstnanců a více). Většina z nich (56 firem) orientuje svoji činnost na podnikání v průmyslových odvětvích.

Díky přírodním podmínkám jsou na Vysočině předpoklady pro intenzivní rozvoj **zemědělství** poněkud snižené, což také vyplývá ze zastoupení jednotlivých výrobních oblastí v kraji. Rozhodující část, a to 92 % výměry zemědělské půdy, tvoří výrobní oblast bramborářská (ČR – 52,5 %), zatímco oblast kukuřičná (typická pro úrodné kraje) není v kraji zastoupena vůbec. Z hlediska republikového průměru jsou na Vysočině méně zastoupeny i výrobní oblasti horská (6,1 %) a řepařská (2,0 %).

Zemědělská půda tvoří 60,6 % rozlohy kraje, což je i přes složitější přírodní podmínky více, než činí průměr České republiky (54,1 %). Rovněž procento zornění je na Vysočině vyšší (77,4 %) než v celé ČR (71,6 %). Pětina zemědělské půdy v kraji je zatravněna (ČR – 22,8 %), podíl vinic, sadů a zahrad tvoří jen 2,8 % zemědělské půdy (ČR – 5,3 %).

Vzhledem k nadprůměrnému zornění kraje je na Vysočině i poměrně vysoký podíl osevních ploch zemědělských plodin, jež činí 10,9 % z celkové rozlohy osevních ploch v České republice (podíl kraje na rozloze ČR je 8,6 %). Osevní plocha obilovin představuje 54,3 % celkové osevní plochy v kraji, přičemž vůbec nejčastěji setou plodinou v kraji je pšenice (23,3 % celkové osevní plochy), následuje ječmen (22,2 % celkové osevní plochy). Ovšem pro Vysočinu typickými plodinami jsou brambory či len setý přadný. Rozloha osevních ploch těchto komodit je však na Vysočině rok od roku menší, klesá i podíl kraje na osevních plochách brambor a lnu v ČR. Pro navazující živočišnou produkci je významná produkce píce (kukuřice na zeleno a siláž, jetel červený), rozloha jejich osevních ploch je na Vysočině nadprůměrná a jejich podíl se zvyšuje.

Obr. 7.4: Podíl kraje Vysočina na ČR dle osevních ploch vybraných plodin (k 31. 5. 2005) a dle stavu vybraných hospodářských zvířat (k 1. 4. 2005)

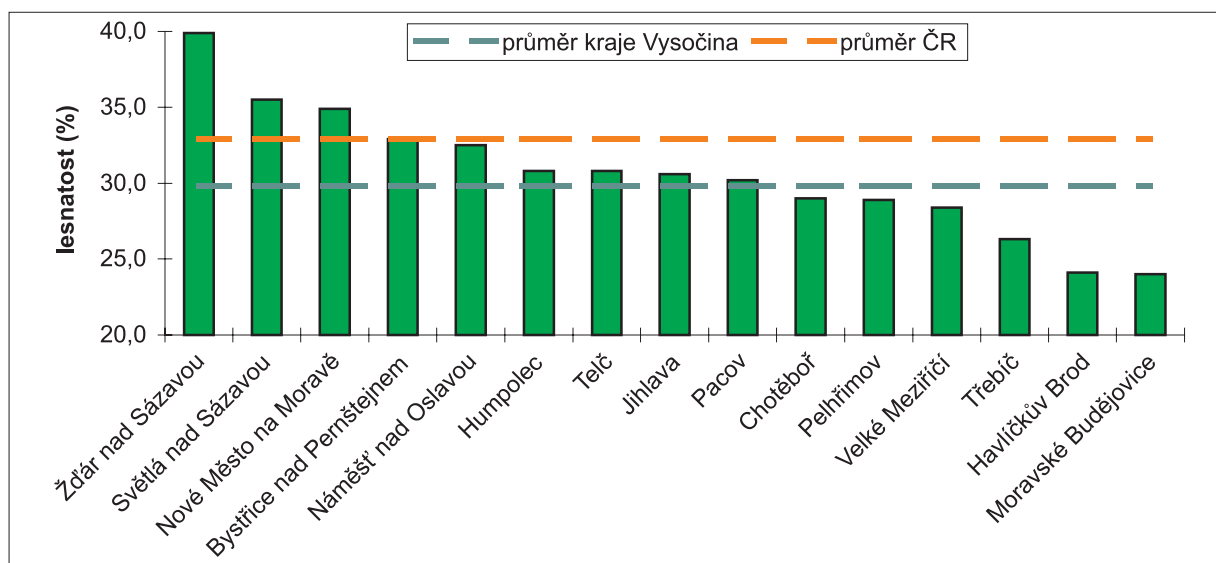
Pramen: Soupis ploch osevů k 31. 5. 2005. ČSÚ, Praha, 2005. Soupis hospodářských zvířat k 1. 4. 2005. ČSÚ, Praha, 2005.

Kraj Vysočina vyniká vysokou intenzitou živočišné výroby. Na 1 ha zemědělské půdy připadá téměř 60 kusů skotu a na 1 ha orné půdy téměř 135 kusů prasat. V obou případech se jedná o nejvyšší hodnotu v souboru všech krajů ČR. Vysoká intenzita živočišné výroby na Vysočině se promítá i v existenci několika významných masokombinátů. Na celkovém počtu skotu v ČR se kraj Vysočina podílí 15,6 % a na celkovém počtu prasat 13,6 %. Přestože se stav skotu i prasat v kraji v posledních letech mírně snižuje, podíl kraje na celkovém počtu skotu i prasat v ČR narůstá. Tento trend nebyl zaznamenán u chovu ovcí. Přes jejich

početní nárůst, což je republikový trend, podíl kraje na celkovém počtu ovcí v ČR velmi mírně klesá (v roce 2005 podíl Vysočiny 5,5 %). Chov drůbeže prochází v kraji v posledních letech rozsáhlou recesí. V letech 2001–2005 byl v kraji stav drůbeže snížen o více než čtvrtinu, jeho podíl na celkovém počtu kusů drůbeže v ČR činí necelých 5 %.

Plocha lesních porostů tvoří 29,8 % rozlohy kraje Vysočina. Lesnatost na Vysočině je tedy o něco nižší než v celé ČR (32,9 %), **lesní hospodářství** hraje přesto v kraji významnou roli. Porostní zásoba dřevní hmoty na jednotku plochy (311 m³/ha) je na Vysočině nejvyšší ze všech krajů ČR. Terén pro těžbu dřeva je tu mnohem přístupnější než v horských příhraničních oblastech. Na roční umístěné těžbě v ČR se kraj Vysočina podílí 11 %, což je nejvíce hned po Jihočeském kraji. V kraji se také nachází řada významných podniků dřevozpracujícího průmyslu vyznačujících se vysokou ziskovostí svého podnikání.

Obr. 7.5: Lesnatost ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina k 1. 1. 2005

Pramen: Krajský úřad kraje Vysočina, Jihlava, 2005.

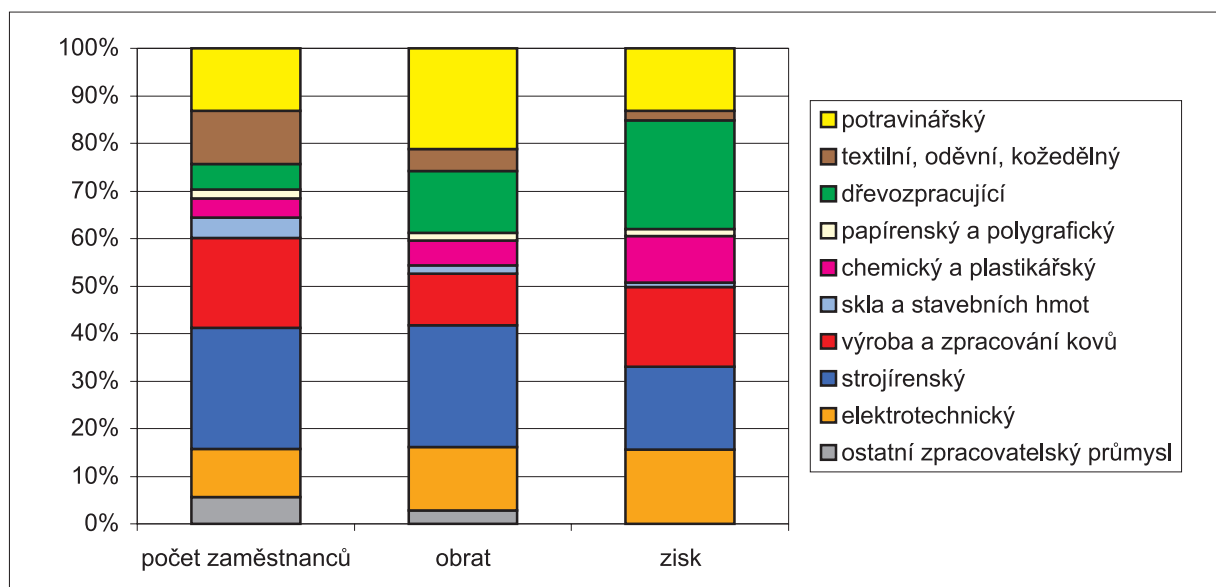
Lesní porosty tvoří z 90 procent jehličnany, jejichž podíl je na Vysočině nejvyšší ze všech krajů v ČR. Dle druhové skladby jednoznačně dominuje smrk (75 % porostní plochy), následuje borovice a modřín. Z listnatých dřevin se v kraji nejčastěji vyskytují bukové porosty. Průměrná stáří lesních porostů je v kraji 63 let, což je zhruba na úrovni průměru ČR.

Průmysl v kraji Vysočina prošel v devadesátých letech minulého století procesem transformace, který však až na výjimky nebyl provázen drastickou redukcí produkce a snižováním počtu zaměstnanců. Z velkých průmyslových zaměstnavatelů představuje výjimku případ výrobce obuvi a ponožek BOPO Třebíč, jehož činnost byla ukončena. Na konci osmdesátých let BOPO zaměstnávalo přes 4 tisíc osob. Na druhé straně byly v kraji Vysočina umístěny významné zahraniční investice, známé jsou i případy velmi dynamického rozvoje podniků držících českým kapitálem.

Tradiční jsou na Vysočině průmyslová odvětví, jež přímo navazují na zemědělskou a lesnickou produkci. Potravinářský průmysl je zastoupen mnoha významnými zpracovateli masa a mléka, pro něž je významným zdrojem základní suroviny živočišná výroba zemědělských subjektů působících na území kraje. Mimořádně se v kraji vede zpracovatelům dřevní hmoty. Jedná se o nejvíce ziskový průmyslový obor zpracovatelského průmyslu na Vysočině. Naopak útlumem prochází textilní, oděvní a kožedělný (TOK) průmysl, který se vyznačuje každoročním poklesem pracovní síly. Za úspěch lze v roce 2003 označit celkový kladný hospodářský výsledek podniků sdruženého průmyslového odvětví TOK. Jediným ztrátovým oborem je na Vysočině tzv. ostatní zpracovatelský průmysl, do něhož se mimo jiné řadí výroba nábytku, hudebních nástrojů, hraček, košťat a kartáčů, zpracování druhotných surovin apod. Naopak mezi ziskové s dynamickým vývojem se řadí strojírenský průmysl, který se na Vysočině výrazněji rozvíjel až v poválečném období a dnes je v tomto oboru zaměstnáno nejvíce pracovníků ze všech odvětví zpracovatelského průmyslu. Podobný vývoj proběhl v odvětví výroby a zpracování kovů, který má sice v některých částech kraje tradici sahající až do středověku (Žďársko), avšak k jeho rozkvětu docházelo teprve od poloviny minulého století, přičemž dnes se řadí k velmi ziskovým oborům. V České republice i na Vysočině se po roce 1989

velmi dynamicky vyvíjel elektrotechnický průmysl, přičemž jeho podíl na celkové zaměstnanosti v kraji se stále zvyšuje. Totéž platí i o výrobě a zpracování plastů. Papírenský průmysl navazuje na zpracování dřeva, ale v kraji je zastoupen poměrně slabě.

Obr. 7.6: Odvětvová struktura zpracovatelského průmyslu kraje Vysočina z hlediska počtu zaměstnanců, obrátu a zisku v roce 2003

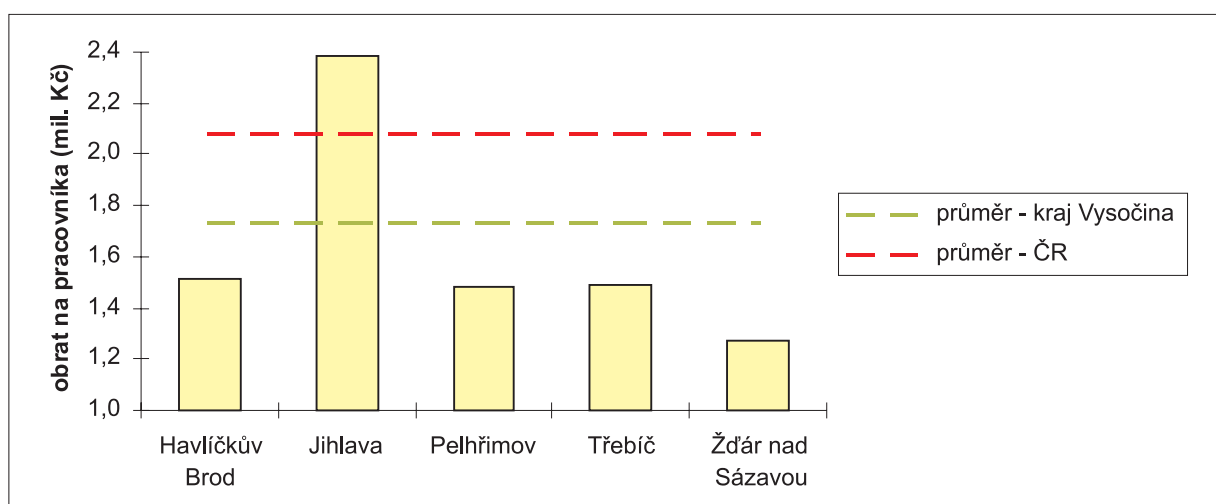

Poznámka: ostatní zpracovatelský průmysl kraje Vysočina vykázal v roce 2003 ztrátu přes 100 mil. Kč

Pramen: Hospodaření průmyslových podniků se sídlem v kraji Vysočina v roce 2003. Výzkumné centrum regionálního rozvoje Masarykovy univerzity, Brno, 2005.

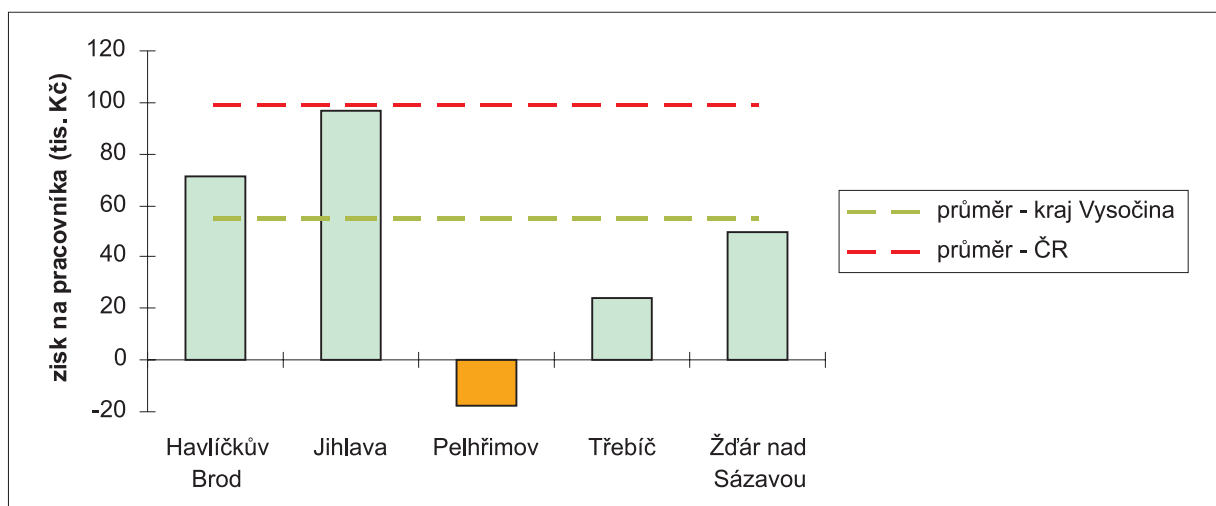
Průmyslové podniky kraje Vysočina jsou podle výše obrátu a hospodářského výsledku na jednoho pracovníka z celorepublikového hlediska méně výkonné. Na úrovni okresů však v produkční efektivitě existují významné rozdíly. Jednoznačně nejvýkonnější je průmysl v okrese Jihlava, který jediný se může měřit s průměrnými republikovými hodnotami. Na druhé straně je obrát na jednoho pracovníka v průmyslových podnicích žďárského okresu v průměru o 800 tis. Kč nižší ve srovnání s celorepublikovou hodnotou. Srovnání kraje s ČR podle výše hospodářského výsledku vyznívá pro Vysočinu méně příznivě. Celkový hospodářský výsledek průmyslových podniků okresu Pelhřimov skončil v roce 2003 celkově dokonce v záporných číslech, to znamená ve ztrátě.

Obr. 7.7: Obrát na pracovníka v průmyslových podnicích se sídlem v okresech kraje Vysočina v roce 2003

Pramen: Hospodaření průmyslových podniků se sídlem v kraji Vysočina v roce 2003. Výzkumné centrum regionálního rozvoje Masarykovy univerzity, Brno, 2005.

Obr. 7.8: Hospodářský výsledek (zisk, ztráta) na pracovníka v průmyslových podnicích se sídlem v okresech kraje Vysočina v roce 2003

Pramen: Hospodaření průmyslových podniků se sídlem v kraji Vysočina v roce 2003. Výzkumné centrum regionálního rozvoje Masarykovy univerzity, Brno, 2005.

Největším zaměstnavatelem v kraji Vysočina je strojírenská firma BOSCH DIESEL, s. r. o. V roce 1999 zaměstnávala společnost necelých 800 pracovníků, na konci roku 2005 se jejich počet ve třech jihlavských provozech pohyboval již kolem 6 200 osob. Hlavním výrobním programem firmy BOSCH DIESEL jsou komponenty pro dieselové systémy (dieselová vstřikovací čerpadla typu Common Rail). Jihlavská společnost byla založena v roce 1993 jako společný podnik koncernu Robert Bosch GmbH se sídlem ve Stuttgartu a dalšího významného jihlavského strojírenského podniku MOTORPAL, a. s., jenž má obdobný výrobní program jako BOSCH DIESEL. Od roku 1996 je BOSCH DIESEL, s. r. o. stoprocentně v držení německého vlastníka.

Elektrotechnický průmysl je v kraji Vysočina zastoupen velmi dynamicky se rozvíjejícím producentem automobilové osvětlovací techniky – firmou Automotive Lighting, s. r. o., jež vznikla v Jihlavě na „zelené louce“ v roce 1999. Koncern Automotive Lighting Holding GmbH je ovládán italským kapitálem.

Nejvýznamnějším potravinářským podnikem na Vysočině je největší masokombinát v České republice Kostecké uzeniny, a. s. Výrobní závod v Kostelci u Jihlavy byl v posledním desetiletí rozšířen a modernizován. Rostl i počet zaměstnanců, jejichž stav se od roku 2001 pohybuje těsně pod hranicí 1 500 osob.

Tab. 7.1: TOP 10 největších průmyslových zaměstnavatelů v kraji Vysočina

Název podniku	Sídlo podniku	Počet zaměstnanců		
		2001	2004	2005
BOSCH DIESEL, s. r. o.	Jihlava	4 108	5 050	6 200
ŽĐAS, a. s.	Žďár nad Sázavou	3 151	2 891	3 000
MOTORPAL, a. s.	Jihlava	2 700	1 933	1 900
Automotive Lighting, s. r. o.	Jihlava	1 028	1 497	1 615
Kostecké uzeniny, a. s.	Kostelec	1 446	1 500	1 480
Sklo Bohemia, a. s.	Světlá nad Sázavou	1 697	1 550	1 450
PLEAS, a. s.	Havlíčkův Brod	1 500	1 350	1 300
ČEZ, a. s., Jaderná elektrárna Dukovany ^{*)}	Praha	1 556	1 330	1 248
DIAMO, s. p., GEAM, o. z. Dolní Rožinka ^{*)}	Stráž pod Ralskem	1 066	1 110	993
AGROSTROJ Pelhřimov, a. s.	Pelhřimov	890	930	910

^{*) Poznámka: Sídlo podniku není lokalizováno v kraji Vysočina}

Pramen: Krajský úřad kraje Vysočina, Jihlava, 2005.

V okrese Žďár nad Sázavou je dominantním průmyslovým podnikem firma ŽĎAS, a. s. Počet zaměstnanců žďárského podniku se již delší dobu stabilně pohybuje kolem 3 000 osob. Výrobní program společnosti je velmi rozsáhlý a zahrnuje v sobě široký sortiment hutnicko-strojírenské produkce. V Dolní Rožince na Bystřicku působí největší firma těžebního průmyslu v kraji Vysočina – GEAM, jež je odštěpným závodem státního podniku DIAMO se sídlem ve Stráži pod Ralskem (Liberecký kraj). Těžba uranu zde měla být již utlumena, ale Vláda České republiky v roce 2005 rozhodla o pokračování těžby a úpravy uranu na ložisku Rožná do konce roku 2008.

Ve Světlé nad Sázavou se nachází největší průmyslový podnik havlíčkobrodského okresu. Akciová společnost Sklo Bohemia je producentem domácího a nápojového skla. Hospodářské výsledky firmy v posledních letech stagnují (v roce 2004 vykázala společnost dokonce ztrátu přesahující 30 mil. Kč), zároveň se postupně zeštíhluje stav zaměstnanců. Druhou největší firmou v okrese je tradiční výrobce pánského, dámského a dětského prádla PLEAS, a. s., který je nyní součástí nadnárodní společnosti SCHIESSER GROUP AG se sídlem ve Švýcarsku. PLEAS má v kraji Vysočina kromě hlavního závodu v Havlíčkově Brodě detašovaná pracoviště v Polné, Lukách nad Jihlavou a Chotěboři. Další dva provozy jsou lokalizovány mimo kraj – v Čáslavi a Chlumci nad Cidlinou.

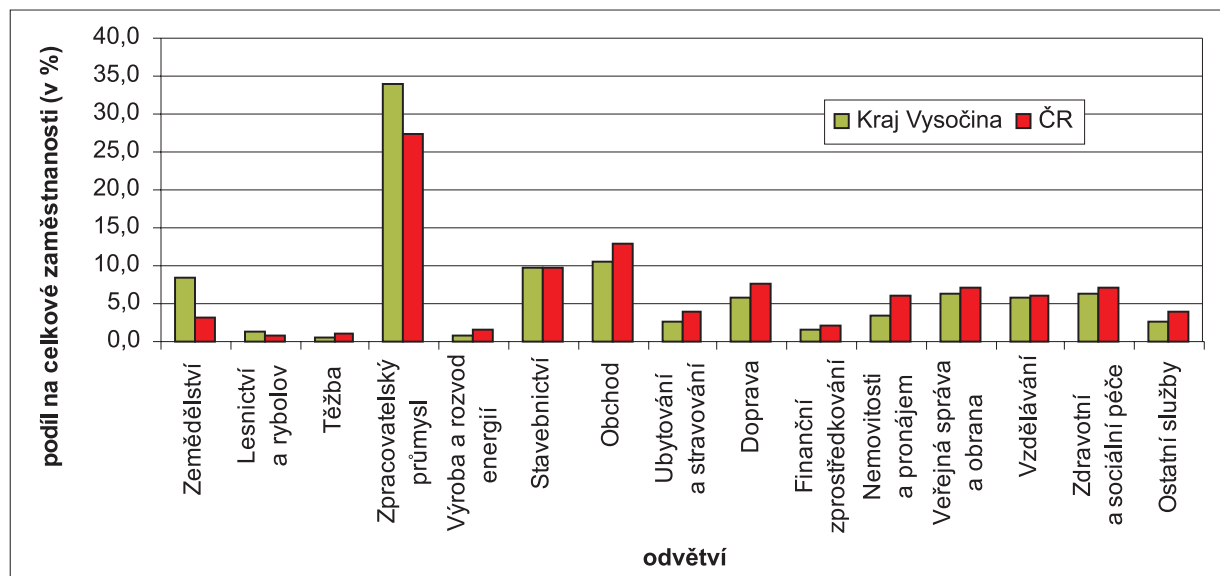
Největším zaměstnavatelem v okrese Třebíč je Jaderná elektrárna Dukovany spadající do státem vlastněné skupiny ČEZ, a. s. Dukovanská elektrárna každoročně snižuje počet svých zaměstnanců, což je ovlivňováno především vydělováním některých obslužných činností, které ve skutečnosti zůstávají zachovány, nikoli však pod hlavičkou původního podniku. V městě Třebíči působí pouze jeden průmyslový podnik s počtem zaměstnanců vyšším než 500 osob (První brněnská strojírna Třebíč, a. s. – 522 pracovníků v roce 2004).

Žádný podnik v okrese Pelhřimov nezaměstnává více než 1 000 osob. AGROSTROJ Pelhřimov, a. s. je tradičním českým výrobcem zemědělské techniky, ve kterém ještě v roce 1998 pracovalo 1 020 zaměstnanců, dnes jich je asi o sto méně. Podnik je však stabilizován a každoročně vykazuje zisky v řádu několika milionů korun.

8. TRH PRÁCE

Dle údajů Českého statistického úřadu představoval ekonomický potenciál kraje Vysočina ve 3. čtvrtletí roku 2005 celkem 255,3 tis. osob, z toho bylo 238,1 tis. zaměstnaných a 17,2 tis. nezaměstnaných. Podíl pracovní síly z celkového počtu obyvatel starších 15 let byl 58,4 %, což je o něco méně než na úrovni celé České republiky (59,6 %), a to především vlivem vyššího zastoupení dětské složky obyvatelstva v kraji Vysočina než v ČR.

Obr. 8.1: Odvětvová struktura zaměstnanosti kraje Vysočina a ČR ve 3. čtvrtletí 2005

Pramen: Zaměstnanost a nezaměstnanost v ČR podle výsledků výběrového šetření pracovních sil za 3. čtvrtletí 2005. ČSÚ, Praha, 2005.

Proces ekonomické transformace České republiky znamenal pro kraj Vysočina významné změny v **odvětvové struktuře zaměstnanosti**. Úbytek zaměstnanců ve výrobních sektorech však nebyl v kraji Vysočina tak výrazný jako v jiných oblastech ČR a Vysočina si až do současnosti zachovala svůj průmyslově-zemědělský charakter. Počet osob zaměstnaných v primárním sektoru ekonomiky (zemědělství, lesnictví a rybolov) ve 3. čtvrtletí 2005 činil 23,3 tis., tj. 9,8 %, což bylo výrazně více než na úrovni celé ČR (4,0 %). Podíl prvního sektoru na celkové zaměstnanosti nepřekračuje tuto hodnotu již v žádném jiném kraji. Z okresů kraje Vysočina vykázal největší podíl osob zaměstnaných v priméru okres Pelhřimov. Rovněž druhý sektor ekonomiky (průmysl a stavebnictví) si udržuje svůj význam. Především aktivity zahraničních investorů v posledních pěti letech přispívají ke skutečnosti, že hospodářství kraje je stále výrazně orientováno na průmysl. Ve 3. čtvrtletí 2005 bylo v sekundéru zaměstnáno 107,1 tis. osob, tj. 45,0 %, což je také více než v ČR (39,5 %) a jde společně s Moravskoslezským krajem o 4. nejvyšší podíl po kraji Libereckém, Plzeňském a Zlínském. Z okresního hlediska je sekundární sektor nejvíce zastoupen v okrese Jihlava a Žďár nad Sázavou (především průmysl) a také v okrese Třebíč (hlavně stavebnictví).

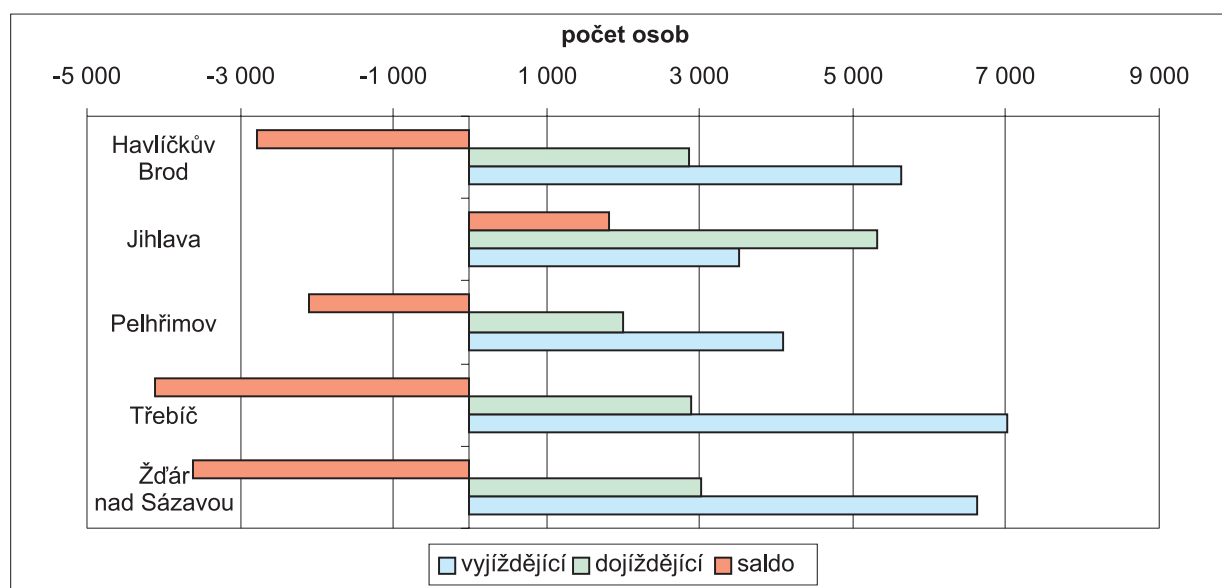
Na rozdíl od ČR i ostatních krajů s výjimkou Libereckého je v kraji Vysočina méně rozvinutý sektor terciární. Ve 3. čtvrtletí 2005 v něm bylo zaměstnáno 107,7 tis. osob, tj. 45,2 % (v ČR 56,5 %). Především odvětví „nemovitosti a pronájem, podnikatelské činnosti“, „ubytování a stravování“ a „finanční zprostředkování“ se na celkové zaměstnanosti kraje podílela velmi málo a pouze odvětví „vzdělávání“ bylo zastoupeno v kraji Vysočina podobným podílem jako v ČR. (viz obr. č. 8.1)

Také **věková struktura zaměstnaných osob** v kraji Vysočina se poněkud liší od ostatních krajů ČR. Jedná se o vyšší zastoupení osob starších 65 let mezi zaměstnanými v kraji, což úzce souvisí se zemědělskou výrobou. Osoby v poproduktivním věku tvořily ve 3. čtvrtletí 2005 v kraji 1,4 % zaměstnaných (v ČR 1,2 %). Ve struktuře zaměstnaných mají v kraji významnější zastoupení také osoby ve věku 35–49 let, které tvoří 40,0 % všech zaměstnaných (v ČR pouze 37,1 %). Pod průměrem ČR je naopak podíl zaměstnaných osob ve věku 15–34 let (Vysočina 34,6 %, ČR 35,3 %) a osob ve věku 50–64 let (Vysočina 25,4 %, ČR 27,6 %).

Z hlediska **vzdělanostní struktury** je mezi zaměstnanými vyšší podíl osob se středním vzděláním bez maturity než v ČR (47,2 %, v ČR 42,6 %), naopak velmi nízký je v kraji podíl vysokoškoláků (11,9 %, v ČR 14,4 %). Zbývající vzdělanostní kategorie jsou s republikovým průměrem srovnatelné; osob se základním vzděláním bylo ve 3. čtvrtletí roku 2005 na Vysočině 5,6 %, v ČR 5,7 %, osob se středním vzděláním s maturitou na Vysočině 35,3 %, v ČR 37,3 %.

Vliv na trh práce kraje Vysočina má rovněž **vyjíždka do zaměstnání** za hranice kraje a **dojíždka do zaměstnání** z ostatních krajů. Dle sčítání lidu z roku 2001 vyjíždělo za hranice kraje (v hranicích platných od 1. 1. 2005, včetně vyjíždky do zahraničí) do zaměstnání celkem 19 550 osob a do kraje za prací dojíždělo 8 763. **Saldo dojíždky** do zaměstnání bylo tedy záporné a činilo -10 787 osob, což je čtvrtá nejvyšší záporná hodnota po Středočeském, Moravskoslezském a Ústeckém kraji.

Obr. 8.2: Vyjíždka a dojíždka do zaměstnání v okresech kraje Vysočina k 1. 3. 2001

Pramen: Sčítání lidu, domů a bytů 2001. ČSÚ, Praha, 2004.

Vzhledem k tomu, že počet zaměstnaných s trvalým bydlištěm v kraji Vysočina představoval dle sčítání 235 842 osob, lze předpokládat, že v roce 2001 počet **obsazených pracovních míst** v kraji činil 225 055 pozic.

Tab. 8.1: Dojízdka a vyjízdka do zaměstnání a obsazená pracovní místa v okresech kraje Vysočina k 1. 3. 2001

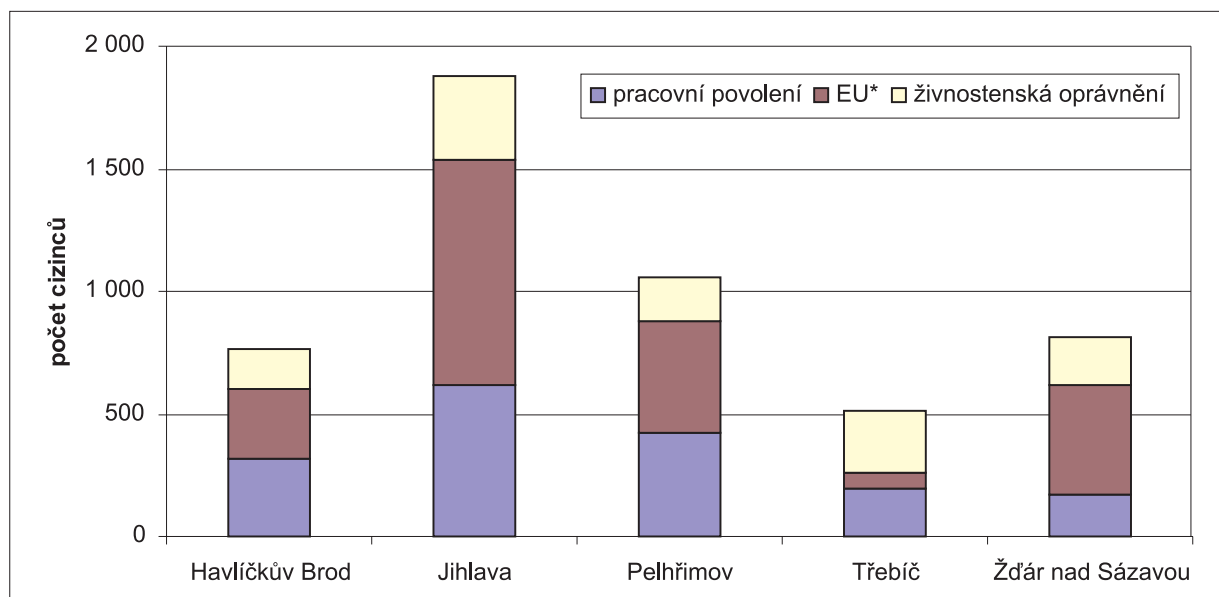
	Počet zaměstnaných	Vyjíždějící	Dojíždějící	Saldo	Obsazená pracovní místa
Havlíčkův Brod	44 324	5 641	2 852	-2 789	41 370
Jihlava	52 497	3 508	5 326	1 818	54 090
Pelhřimov	34 984	4 079	1 989	-2 090	32 788
Třebíč	51 222	7 021	2 901	-4 120	46 909
Žďár nad Sázavou	52 815	6 621	3 015	-3 606	49 022
Kraj Vysočina	235 842	19 550	8 763	-10 787	225 055

Pramen: Sčítání lidu, domů a bytů 2001. ČSÚ, Praha, 2004.

Všechny okresy kraje Vysočina s výjimkou okresu Jihlava se v roce 2001 vyznačovaly záporným saldem dojízdky do zaměstnání. Ovšem okres Jihlava vykázal kladné saldo dojízdky jen vlivem osob dojíždějících do zaměstnání z ostatních okresů kraje Vysočina – s okresy za hranicemi kraje vykázal záporné saldo dojízdky. Z okresu Jihlava také vyjíždělo do zaměstnání nejvíce osob do zahraničí (225 osob). Největší záporné saldo dojízdky do zaměstnání bylo zaznamenáno v okrese Třebíč; z ostatních okresů sem sice dojíždělo 2,9 tis. osob, avšak za práci vyjíždělo do jiných okresů 7,0 tis. osob.

Podle výsledků sčítání lidu v roce 1991 nepředstavovala Jihlava významné centrum dojízdky za práci a byla tak „předstižena“ několika městy, která byla počtem obyvatel menší. V uplynulém desetiletí byly v Jihlavě realizovány významné zahraniční investice. Firma Bosch Diesel vytvořila v krajském městě do roku 2001 čtyři tisíce pracovních příležitostí (v roce 2005 již počet zaměstnanců společnosti Bosch v Jihlavě přesáhl hranici 6 tis. osob) a tím nejvýrazněji měrou přispěla k nárůstu počtu dojíždějících do Jihlavy. Dle výsledků z roku 2001 již byla Jihlava, díky čtvrtému nejvýraznějšímu růstu počtu dojíždějících do zaměstnání, dvanáctým nejdůležitějším dojízdkovým centrem v ČR (v roce 1991 byla Jihlava na 27. místě).

Obr. 8.3: Cizinci na trhu práce v okresech kraje Vysočina k 30. 6. 2005

*Poznámka: také občané zemí EU, Islandu, Lichtenštejnska, Norska a Švýcarska

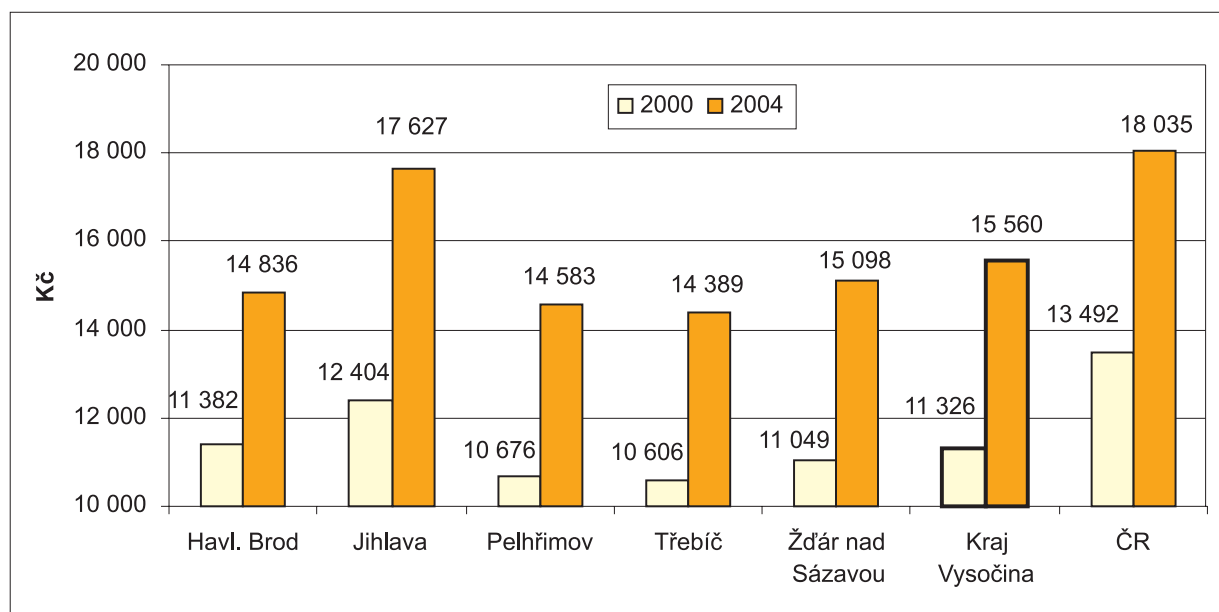
Pramen: Mezinárodní pracovní migrace v ČR, Bulletin č. 14. VUPSV, Praha, 2005.

Na trhu práce v kraji Vysočina působí a zaměstnanost ovlivňují rovněž **cizí státní příslušníci**. Na konci prvního pololetí roku 2005 pracovalo na území kraje legálně 2,2 tis. občanů ze zemí Evropské unie z toho 1,9 tis. občanů Slovenska. Pracovní povolení k činnosti mělo 1,7 tis. cizinců z ostatních zemí, mezi nimiž převažovali občané Ukrajiny. Dále na území kraje podnikalo 1,1 tis. cizinců na živnostenské oprávnění.

Z celkového počtu 5,0 tis. cizinců jich nejvíce působil v okrese Jihlava (1,9 tis.) a Pelhřimov (1,0 tis.). Složitou situaci na trhu práce v okrese Třebíč indikuje i nízká aktivita cizinců, kterých zde na konci pololetí 2005 legálně pracovalo něco málo přes 500. Struktura cizinců podle okresů je znázorněna na obr. č. 8.3.

Vysoká zaměstnanost v primárním sektoru na Vysočině ovlivňuje negativně výši **průměrné mzdy**, která ve 2. čtvrtletí 2005 dosáhla v kraji 16 689 Kč (ČR 18 035 Kč), což je 4. nejnižší hodnota ze všech krajů ČR (po kraji Karlovarském, Olomouckém a Pardubickém). Je však třeba konstatovat, že výše průměrné mzdy je podhodnocena vlivem metodiky používané ČSÚ (podniková metoda). Meziročně se průměrná mzda zvýšila o 874 Kč, tj. 5,5 %, a jedná se o 5. nejvyšší relativní nárůst mezi kraji ČR (po Praze a kraji Zlínském, Jihomoravském a Pardubickém).

Obr. 8.4: Průměrná mzda v okresech kraje Vysočina a v ČR v roce 2000 a 2004

Poznámka: Údaje zachycují průměrnou mzdu ve fyzických osobách v podnikatelských subjektech s 20 a více zaměstnanci a se sídlem v jednotlivých okresech (podniková metoda) za 1.–4. čtvrtletí roku 2000 a 2004.

Pramen: Evidenční počet zaměstnanců a jejich mzdy v ČR za 1.–4. čtvrtletí 2000, 2004. ČSÚ, Praha, 2001, 2005.

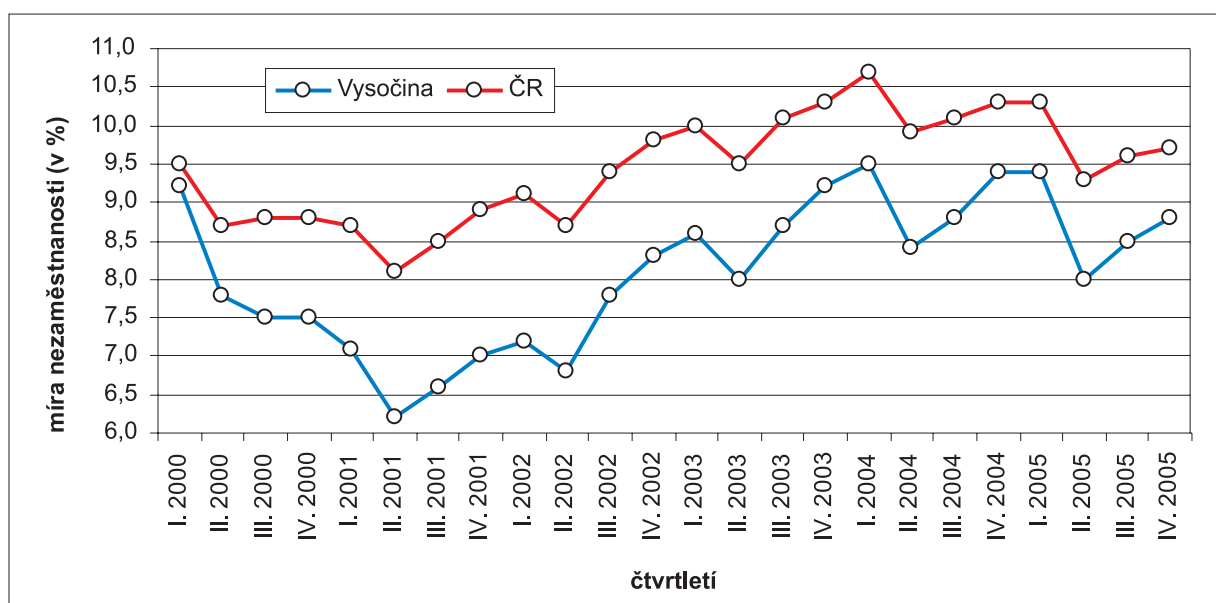
Také z hlediska průměrné mzdy jsou v kraji Vysočina patrné určité územní rozdíly. Během posledních pěti let se průměrná mzda zvýšila nejvýrazněji v okrese Jihlava, a to o více než 40 %. Okres Jihlava vykázal v roce 2004 nejvyšší mzdu ze všech okresů na Vysočině. Naopak nejpomalejší růst průměrné mzdy byl zaznamenán v okrese Havlíčkův Brod (pouze 30,3 %). Nejnižší mzdovou úroveň vykazoval v roce 2000 okres Třebíč, poté až do konce roku 2003 okres Pelhřimov a v roce 2004 opět okres Třebíč (6. nejnižší mzda mezi okresy ČR).

Důležitým indikátorem situace na trhu práce je úroveň **nezaměstnanosti**. Ze statistik úřadů práce vyplývá, že míra nezaměstnanosti byla v kraji Vysočina vyšší nebo stejná jako republikový průměr od počátku evidence registrované nezaměstnanosti až do konce roku 1998. Poté již byla vždy nižší (stavy k 31. 12. příslušného roku), a to i po úpravě metodiky výpočtu. Vývoj míry nezaměstnanosti po jednotlivých čtvrtletích od počátku roku 2000 zachycuje obr. č. 8.5.

K 31. 12. 2005 bylo v kraji Vysočina registrováno celkem 22 814 **uchazečů o zaměstnání**, což bylo o 1 367 osob méně než na konci roku 2004. Míra nezaměstnanosti dle původní metodiky výpočtu činila 8,8 %, dle nové metodiky výpočtu 8,2 %, tedy méně než v ČR (8,9 %). Postavení kraje Vysočina z hlediska míry nezaměstnanosti se meziročně nezměnilo a kraj opět vykázal 7. nejnižší hodnotu ze všech krajů. Z celkového počtu uchazečů o zaměstnání bylo 12 424 žen. Míra nezaměstnanosti u žen (10,4 %) byla výrazně vyšší než u mužů (6,6 %). Při meziokresním srovnání jsou z hlediska nezaměstnanosti patrné výrazné rozdíly. Zatímco okres Pelhřimov vykázal k 31. 12. 2005 sedmou nejnižší hodnotu míry nezaměstnanosti (4,9 %) mezi okresy ČR, okres Třebíč naopak 16. nejvyšší (13,0 %). Při podrobnější analýze území (v obcích) lze najít v míře nezaměstnanosti ještě větší rozdíly (viz mapová příloha č. 7).

Obr. 8.5: Míra nezaměstnanosti v kraji Vysočina v letech 2000–2005 (čtvrtletí, původní metodika)

Poznámka: Vzhledem k nedostupnosti dat není zohledněna změna hranic kraje od 1. 1. 2005.

Pramen: Uchazeči a volná pracovní místa. MPSV ČR, Praha, 2000–2006.

Struktura uchazečů o zaměstnání z hlediska **věku** je dlouhodobě stabilní. Vyšší než republikový průměr je podíl nezaměstnaných ve všech pětiletých věkových kategoriích osob do 40 let, ve všech starších věkových kategoriích je naopak podíl nižší. Nejsilnější skupinu mezi uchazeči o zaměstnání tvoří na Vysočině osoby ve věku 20–24 let (na konci roku 2005 to bylo 14,9 %, v ČR 13,6 %). Důvodem je z hlediska zaměstnavatelů nízká praxe mladých lidí a u žen možnost nástupu na mateřskou dovolenou. Nejmenší skupinu nezaměstnaných tvoří uchazeči starší 60 let – pouze 211 osob, tj. 0,9 % (v ČR 1,2 %).

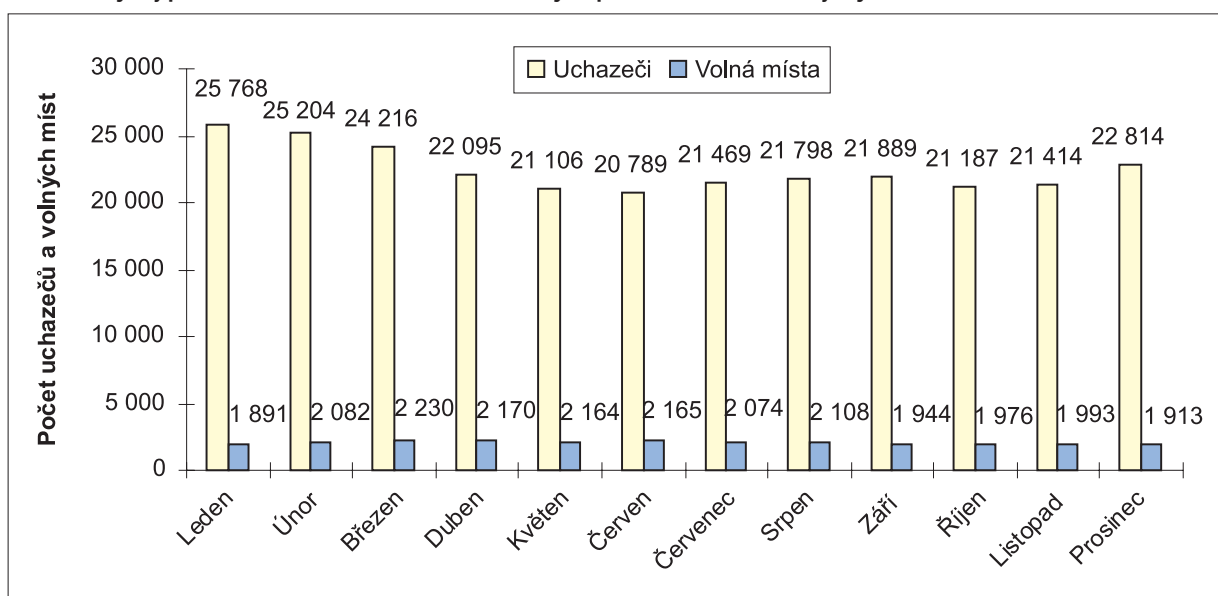
Z pohledu **vzdělanostní struktury** uchazečů o zaměstnání je možno rovněž hovořit o stabilizované situaci. K 31. 12. 2005 byl na Vysočině ze všech krajů ČR kromě Prahy nejnižší podíl uchazečů o zaměstnání se základním vzděláním (19,9 %, v ČR 30,7 %). Vyšší než republikový průměr byl v kraji podíl nezaměstnaných středoškoláků s maturitou (25,6 %, v ČR 21,7 %) i bez maturity (51,2 %, v ČR 44,2 %). Podíl nezaměstnaných vysokoškoláků v kraji byl srovnatelný s ČR (Vysočina 3,3 %, ČR 3,4 %).

Prohlubujícím se problémem na trhu práce v republice je **dlouhodobá nezaměstnanost**. Míra dlouhodobé nezaměstnanosti, tedy podíl uchazečů o zaměstnání evidovaných déle než rok, na celkové pracovní síle daného území činila k 31. 12. 2005 na Vysočině 3,3 % (v ČR 3,9 %), což byla 7. nejnižší hodnota mezi kraji ČR. Extrémy v rámci kraje byly zaznamenány v okrese Třebíč (5,8 %) a Pelhřimov (1,0 %, 3. nejnižší mezi okresy ČR).

Úřady práce poskytují informace nejen o volné pracovní síle v území, ale rovněž o poptávce po této pracovní síle; k 31. 12. 2005 bylo na úřadech práce v kraji Vysočina registrováno celkem 1 913 **volných pracovních míst**, tedy s výjimkou měsíce ledna nejméně v roce 2005. Na jedno volné místo tak připadalo 11,9 uchazečů o zaměstnání, což byla hodnota mírně nad průměrem ČR (9,8). Na Vysočině vzrostl meziročně počet volných míst o 640, tj. o 50,3 %.

Při meziokresním srovnání bylo na konci roku 2005 nejvíce volných míst hlášeno v okrese Jihlava, nejméně v okrese Třebíč. Největší nesoulad mezi nabídkou a poptávkou po pracovní síle byl tradičně v okrese Třebíč (29,4 uchazečů připadajících na jedno volné místo), nejlépe na tom byli uchazeči v okrese Pelhřimov (4,4).

Obr. 8.6: Vývoj počtu uchazečů o zaměstnání a volných pracovních míst v kraji Vysočina v roce 2005

Pramen: Uchazeči a volná pracovní místa. MPSV ČR, Praha, 2005, 2006.

Struktura volných míst podle vzdělání v kraji Vysočina ukazuje především na nesoulad mezi počtem uchazečů a míst pro osoby se středním vzděláním s maturitou (na 1 volné místo připadalo k 31. 12. 2005 více než 22 uchazečů, v ČR necelých 15). Největší problémy se získáním zaměstnání mají osoby se středním vzděláním s maturitou v okrese Třebíč a Havlíčkův Brod, navíc v okrese Třebíč je rovněž minimum pracovních míst pro vysokoškoláky. Příznivější než v ČR je na Vysočině naopak situace pro osoby se základním vzděláním (viz tab. č. 8.2).

Tab. 8.2: Počet uchazečů o zaměstnání připadajících na jedno volné pracovní místo podle vzdělání v okresech kraje Vysočina a ČR k 31.12. 2005

	Uchazeči	Volná místa	Uchazeči/ volná místa	Počet uchazečů na 1 volné místo podle vzdělání			
				základní	střední bez mat.	střední s maturitou	vysokoškolské
Havlíčkův Brod	3 050	335	9,1	4,4	10,7	23,7	5,4
Jihlava	4 335	552	7,9	5,9	7,4	15,9	5,7
Pelhřimov	1 965	447	4,4	1,9	5,2	11,3	4,9
Třebíč	8 083	275	29,4	48,7	25,3	38,0	11,3
Žďár nad Sázavou	5 381	304	17,7	40,6	14,5	23,1	7,5
Kraj Vysočina	22 814	1 913	11,9	8,0	11,9	22,4	7,1
Česká republika	510 416	52 154	9,8	8,6	9,7	14,4	5,9

Pramen: Uchazeči a volná pracovní místa. MPSV ČR, Praha, 2006.

Situace na trhu práce v kraji Vysočina je tedy příznivější než na úrovni ČR. Existují zde však výrazné územní rozdíly. Těživá je situace především na Třebíčsku, které vykazuje dlouhodobě vysokou nezaměstnanost, nízké mzdy a málo pracovních příležitostí, které nutí obyvatele k intenzivní vyjíždce do zaměstnání do jiných částí kraje, ale hlavně mimo kraj. Jiný případ tvoří Pelhřimovsko s nízkou nezaměstnaností, výraznou orientací na zemědělství a nízkou průměrnou mzdou. Zvláštní postavení má i Jihlavsko, kde se projevuje silný vliv významných průmyslových zaměstnavatelů lokalizovaných v krajském městě. Ti pak ovlivňují dojíždkové zázemí města, příznivě působí na vyšší průměrné mzdy i na nezaměstnanost.

9. ŠKOLSTVÍ, ZDRAVOTNICTVÍ A SOCIÁLNÍ SLUŽBY

Na Vysočině byl v devadesátých letech minulého století zaznamenán výrazný pokles počtu narozených dětí, což na školství v kraji představuje značný dopad. V současnosti je poklesem nejvíce zasaženo základní školství (ZŠ), které ve školním roce 2004/2005 vykazovalo 52 036 žáků. Ve školním roce 2000/2001 však do základních škol v kraji docházelo o 7 391 dětí více. Od začátku tohoto desetiletí poklesl také počet základních škol z 310 na 282 a snížil se i počet pedagogických pracovníků. V průměru v kraji vychází kolem 20 žáků ZŠ na jednu třídu a 15 žáků na jednoho pedagogického pracovníka. Ve školním roce 2004/2005 bylo z celkového počtu 282 základních škol 163 devítiletých a 119 malotřídních.

Předpokládá se, že pokles počtu dětí se středního školství výrazněji dotkne až v roce 2009. Ve školním roce 2004/2005 působilo na Vysočině celkem 64 středních škol, do kterých docházelo celkem 26 826 studentů. Nabídka středního školství je v kraji koncentrována především do okresních měst, přičemž podíl krajského města je téměř čtvrtinový.

Celkem 18 gymnázií v kraji navštěvovalo ve školním roce 2004/2005 6 813 studentů, přičemž jejich počet za poslední roky spíše rostl. Přesto je pro některá gymnázia lokalizovaná v menších sídlech přijímání nových studentů z důvodu slabého zájmu velmi problematické. Středních odborných škol (SOŠ) je v kraji Vysočina celkem 38. Pouze 13 SOŠ funguje samostatně, 16 SOŠ je spojeno se středním odborným učilištěm a 11 s vyšší odbornou školou (ve dvou případech je SOŠ spojena jak se středním učilištěm, tak s vyšší odbornou školou). Počet studentů v SOŠ dlouhodobě přesahuje 10 tisíc žáků. Největší zájem je o obory SOŠ zaměřené na ekonomiku, podnikání, administrativu a zdravotnictví. Další typ středoškolského vzdělávání nabízí v kraji Vysočina 29 středních odborných učilišť (SOU) a 6 učilišť. SOU a učiliště jsou většinou stejně jako SOŠ sloučena s jinými typy škol. Ve školním roce 2004/2005 byl počet učňů 9 588, přičemž téměř polovina z nich se zaměřovala na obory strojírenství, gastronomie, hotelnictví a turismus, elektrotechnika, telekomunikace a výpočetní technika.

V současnosti roste stále více zájem o pomaturitní studium na vyšších odborných školách (VOŠ). V kraji Vysočina je lokalizováno celkem 13 VOŠ, do kterých ve školním roce 2004/2005 docházelo celkem 1 873 studentů. V rámci VOŠ studuje nejvíce osob obory se zaměřením na ekonomiku a zdravotnictví. Pouze 2 VOŠ jsou samostatné, ostatní jsou spojeny s některými typy středních škol.

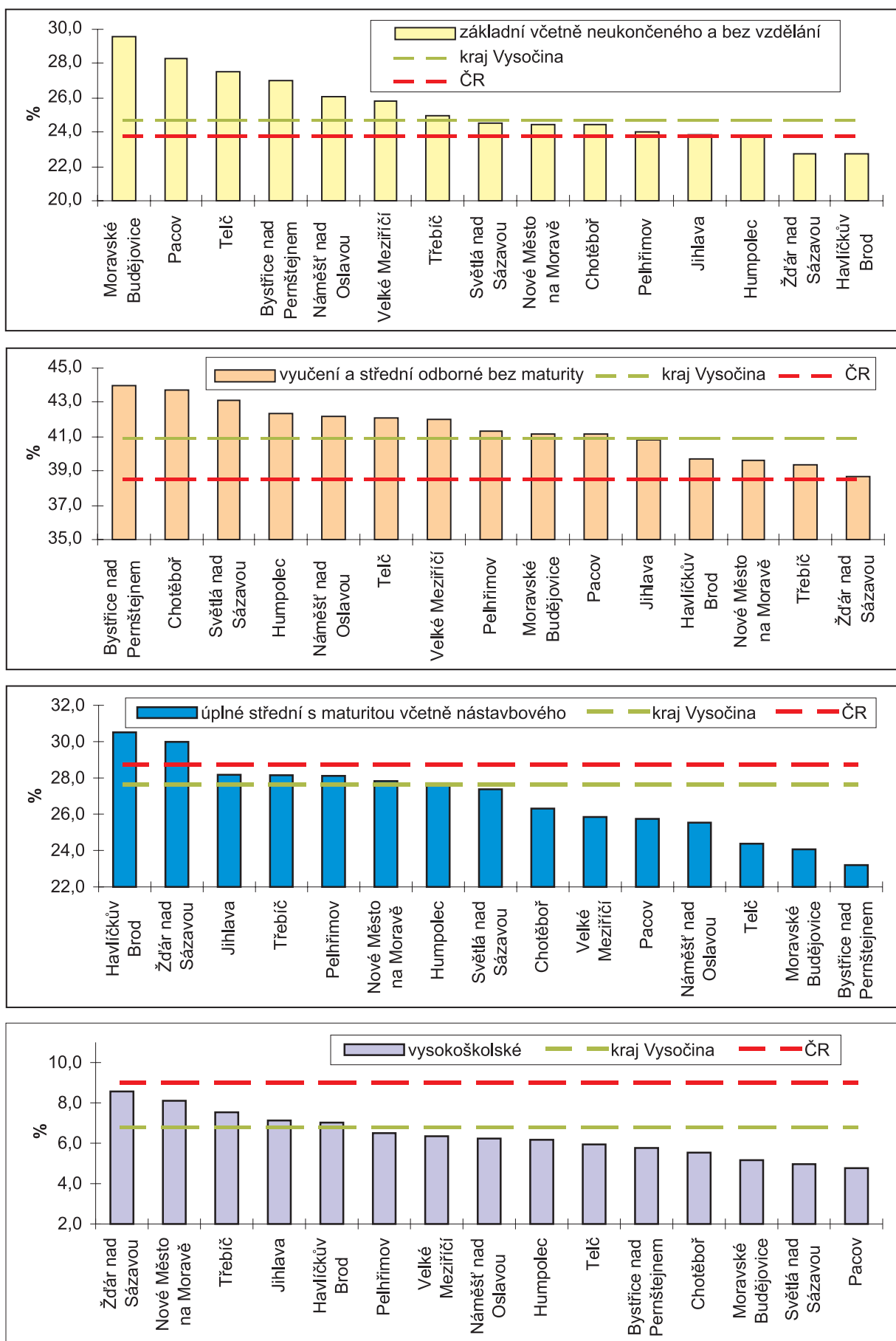
V souvislosti s uplatněním na trhu práce hraje stále důležitější úlohu vzdělávání při zaměstnání, jež se na Vysočině uskutečňuje na 38 středních školách v rámci studijních a nástavbových oborů, do kterých ve školním roce 2004/2005 docházelo 1 436 studentů. Studium při zaměstnání bylo také nabízeno na pěti vyšších odborných školách, na kterých studovalo 326 osob.

V kraji Vysočina mají sídlo dvě vysoké školy s bakalářským studijním programem. V roce 2003 byla založena Západomoravská vysoká škola v Třebíči. Studijní programy orientované na informatiku a informační technologie tu navštěvuje 55 studentů (školní rok 2005/2006). Vysoká škola polytechnická v Jihlavě zahájila činnost v roce 2004. Příjímací řízení se zde poprvé uskutečnilo v roce 2005 a na studijní program ekonomika a management bylo přijato 246 studentů. Další dobu působí na Vysočině odloučená pracoviště vysokých škol z Prahy, Brna, Olomouce a Hradce Králové, jež v kraji většinou nabízí tříleté bakalářské studijní programy se širokým zaměřením (zemědělství, strojírenství, ekonomika, management, regionální rozvoj a cestovní ruch, pedagogika, dějiny, filosofie aj.).

Vzdělanostní struktura obyvatelstva kraje Vysočina se vyznačuje podprůměrným podílem vysokoškoláků a středoškoláků s maturitou. Na druhé straně podíl obyvatel se středním odborným vzděláním a vyučených výrazně převyšuje republikový průměr. Na Vysočině je také větší procento osob, které mají pouze základní vzdělání. Při posledním sčítání byly v kraji Vysočina zjištěny poměrně velké rozdíly ve vzdělanosti na úrovni správních obvodů obcí s rozšířenou působností.

Celkově platí, že nejpříznivější vzdělanostní struktura je ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností pěti největších (okresních) měst kraje a na Novoměstsku. Naopak ryze venkovské regiony v okrajových částech Vysočiny se vyznačují velmi vysokým podílem obyvatel s pouze základním vzděláním (viz obr. č. 9.1).

Obr. 9.1: Vzdělanost obyvatelstva ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina

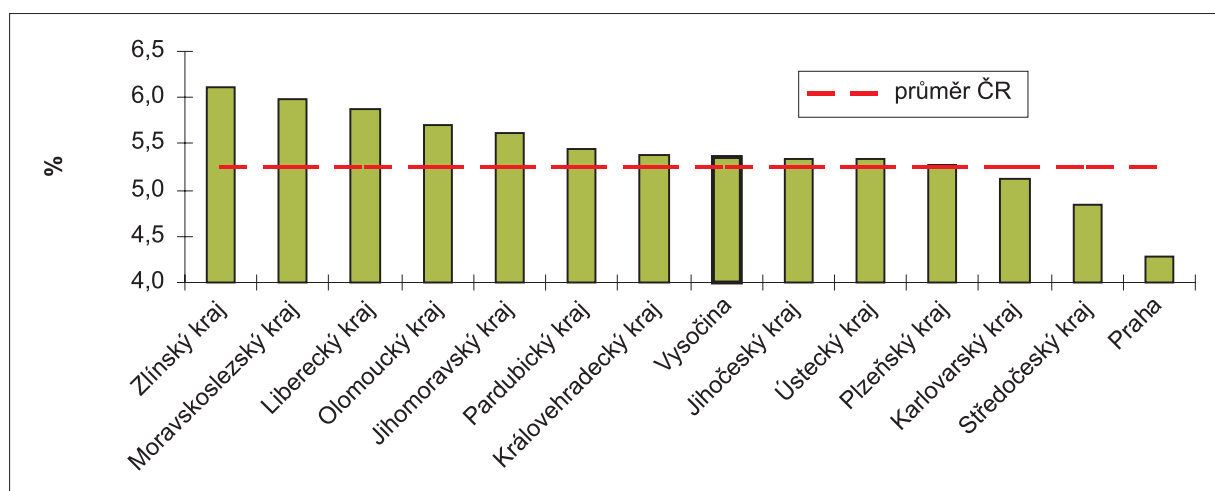
Pramen: Sčítání lidu, domů a bytů 2001. ČSÚ, Praha, 2003.

Základní páteř systému **zdravotnictví** kraje Vysočina tvoří síť šesti nemocnic, z nichž pět je zřízeno krajem Vysočina (v Jihlavě, Třebíči, Havlíčkově Brodě, Pelhřimově a Novém Městě na Moravě). Nemocnice v Mostištech u Velkého Meziříčí je soukromá. Kapacita všech nemocnic v kraji představovala na konci roku 2004 necelé 3 tis. lůžek (2 925), to znamená 56,6 lůžek na 10 000 obyvatel (v ČR 64,2 lůžek). Pro následnou péči existují v kraji Vysočina čtyři léčebny dlouhodobě nemocných (v Ledči nad Sázavou, Humpolci, Moravských Budějovicích a Daňkovicích) s celkovou kapacitou 373 lůžek.

Specializovaná zdravotní péče je na Vysočině poskytována ještě v několika odborných léčebných ústavech, které mají nadregionální působnost. Psychiatrické léčebny pro dospělé se nachází v Havlíčkově Brodě (850 lůžek) a Jihlavě (600 lůžek), přičemž kapacita těchto zařízení představuje 16 % celkové kapacity psychiatrických léčen v ČR. Ještě větší podíl kraje Vysočina na ČR (17 %) tvoří celková kapacita léčen tuberkulózy a respiračních nemocí pro dospělé lokalizovaných v Humpolci (80 lůžek) a Daňkovicích (100 lůžek). Dále v kraji fungují dětská psychiatrická léčebna ve Velké Bíteši (48 lůžek) a rehabilitační ústav pro cévní choroby mozkové v Chotěboři (39 lůžek).

Ve zdravotnictví kraje Vysočina pracovalo 9 886 osob. Z tohoto počtu bylo evidováno 1 633 lékařů (včetně zubních lékařů), přičemž 346 jich pracovalo v lůžkové části nemocnic, 255 v ambulantních částech nemocnic, 898 v samostatných ambulantních zařízeních a 99 v ostatních lůžkových zařízeních. Na jednoho lékaře připadlo 317 obyvatel (nejvíce po Středočeském kraji).

Obr. 9.2: Průměrné procento pracovní neschopnosti pro nemoc v krajích ČR v roce 2004

Poznámka: **Průměrné procento pracovní neschopnosti** = kalendářní dny pracovní neschopnosti x 100 / průměrný počet osob nemocensky pojištěných x počet kalendářních dnů ve sledovaném období.

Pramen: Pracovní neschopnost pro nemoc a úraz v ČR za rok 2004. ČSÚ, Praha, 2005.

Nemocnost měřená podle průměrného procenta pracovní neschopnosti pro nemoc (obr. 9.2) je v kraji Vysočina z republikového hlediska mírně nadprůměrná, což je výsledkem mnoha faktorů. Zdravotní stav obyvatel kraje je však poměrně dobrý. To lze nepřímou usuzovat i z úmrtnostních poměrů, které jsou v kraji příznivější než v populaci ČR.

S měnící se demografickou a sociální strukturou populace se mění i struktura poptávky po **sociálních službách**, přičemž obecným trendem je směřování k rozmanitosti sociálních služeb. Vývoj a současný stav zabezpečení poptávky po sociálních službách v kraji Vysočina celkově těmito trendům odpovídá. Zřizovateli zařízení sociálních služeb jsou kromě regionálních samospráv (obce, města, kraj) také nestátní neziskové organizace.

V kraji Vysočina je lokalizováno celkem 22 domovů důchodců, jeden penzion pro důchodce a jedna domovinka s celkovou kapacitou 2 462 lůžek (k 30. 6. 2004). Kapacita těchto zařízení pro seniory je v kraji z prostorového hlediska rozmístěna nerovnoměrně. Z celkové lůžkové kapacity je 37 % umístěno v okrese Třebíč, neboť slouží i obyvatelům sousedních okresů. Podprůměrná kapacita domovů důchodců v okresech Havlíčkův Brod, Jihlava i Žďár nad Sázavou je nahrazována vyšším počtem bytů v domech s pečovatelskou službou. Těch bylo na Vysočině v polovině roku 2004 celkem 68 s 1 852 bytovými jednotkami. Terénní pečovatelská služba je moderní formou sociální služby, kterou v kraji Vysočina k 30. 6. 2004

využívalo 6 378 klientů. Nejvyšší počet klientů využíval tento druh služby v okrese Třebíč (37 %), nejméně v okrese Pelhřimov (5 %).

Na Vysočině se nachází celkem 10 specializovaných ústavů sociální péče, jejichž působnost překračuje hranice kraje. Jedná se o dva ústavy pro mentálně postižené (Křižanov, Velké Meziříčí), dva ústavy sociální péče pro mládež (Lidmaň, Černovice), diagnostický ústav (Černovice), ústav sociální péče pro muže (Jinošov) a dva ústavy pro alkoholiky, psychopaty a psychotiky (Nové Syrovice, Věž).

Azylových domů je na Vysočině celkem sedm, po dvou v okresech Jihlava, Třebíč a Žďár nad Sázavou, jeden azylový dům je lokalizován v okrese Havlíčkův Brod, v okrese Pelhřimov se nenachází žádný. V kraji je evidováno 14 lůžkových a 25 nelůžkových zařízení poskytujících sociální služby v oblasti práce s tělesně, mentálně a smyslově postiženými. Pro práci s ohroženou mládeží existuje na Vysočině několik zařízení se širokým zaměřením. Nelze však hodnotit, zda je vybavenost dostatečná, neboť nejsou k dispozici údaje o rozsahu potřeb tohoto typu služby.

10. REKREACE A CESTOVNÍ RUCH

Vysočina má vysoký potenciál pro rozvoj cestovního ruchu. Je to dáno především estetickou hodnotou kulturní krajiny, množstvím jedinečných přírodních lokalit a kulturních a historických památek i tradicí pořádání prestižních kulturních, sportovních a společenských akcí. Výhodou je také poloha v blízkosti dvou největších sídelních aglomerací ČR, které jsou zdrojem návštěvníků na krátké i středně dlouhé pobyty, a také poloha na dopravních trasách evropského významu.

Na Vysočině jsou příznivé předpoklady pro rozvoj zejména těchto forem cestovního ruchu:

- městská turistika (návštěvy kulturních památek spojené se zábavou a společenskými akcemi),
- ekologicky šetrné pobyty ve venkovském prostředí (agro- a ekoturistika),
- sportovně zaměřené pobyty a akce (zimní lyžařská turistika, cykloturistika, vodácká turistika apod.).

Tři kulturní památky v kraji jsou zapsány na Seznamu světového dědictví UNESCO (z celkem 12 v ČR):

- Telč – historické jádro města (od 4. 12. 1994),
- poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře ve Žďáru nad Sázavou (od 17. 12. 1994),
- Židovská čtvrť a bazilika sv. Prokopa v Třebíči (od 3. 7. 2003).

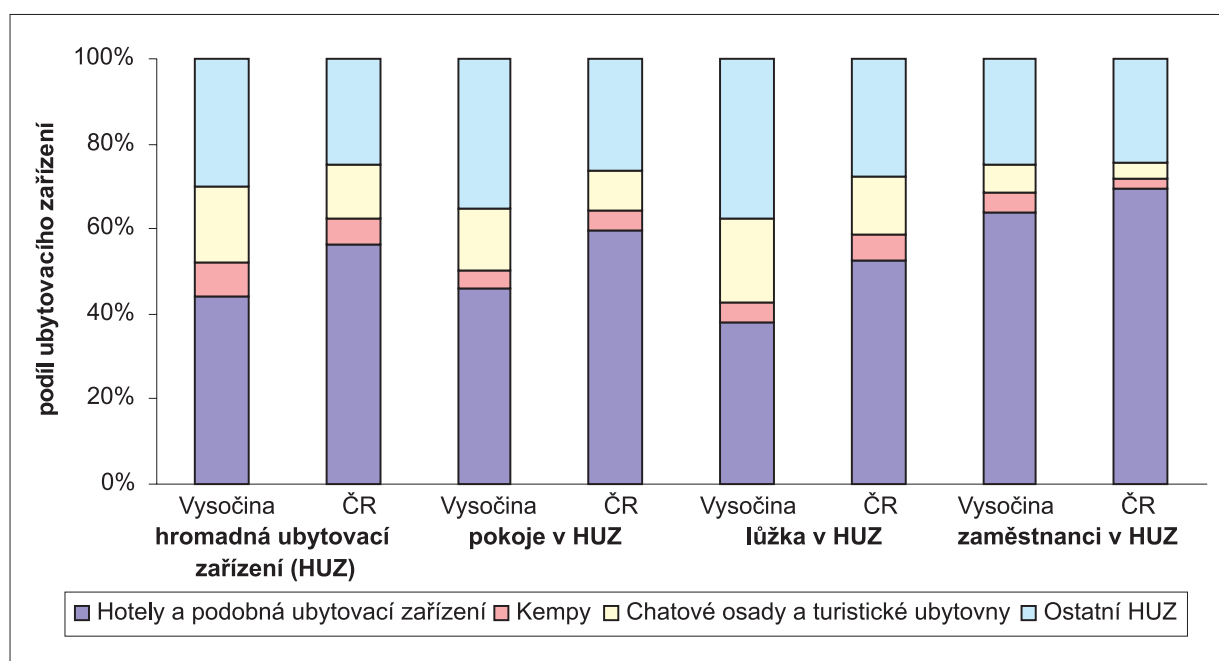
Celkem 8 výjimečných objektů nebo areálů bylo prohlášeno národní kulturní památkou: zámek v Telči, rodný dům Karla Havlíčka Borovského, zřícenina hradu Lipnice nad Sázavou, zámky Jaroměřice nad Rokytnou a Náměšť nad Oslavou, kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře ve Žďáru nad Sázavou, klášter s kostelem sv. Prokopa v Třebíči a židovský hřbitov v Třebíči. Centra Jihlavy, Pelhřimova a Telče jsou městskými památkovými rezervacemi a v dalších 22 městech byly vyhlášeny městské památkové zóny. Sídla Dešov, Krátká a Křižánky jsou vesnickými památkovými rezervacemi a dalších pět vesnickými památkovými zónami (viz mapová příloha č. 10).

Nárůst obliby zaznamenala v uplynulých letech cykloturistika, o čemž svědčí poměrně hustá síť značených cykloturistických tras, včetně mezinárodních. Cykloturistika je prostředkem jak dovést návštěvníky i do obcí bez výjimečných pamětihodností (za předpokladu existence potřebných služeb). Zápasí však s nedostatkem komunikací pro bezpečný pohyb cyklistů s vyloučením provozu motorových vozidel.

Z dostupných statistických pramenů (Český statistický úřad) je přes jejich omezenou vypovídací schopnost možné přehledně charakterizovat **ubytovací infrastrukturu kraje**. V kraji Vysočina se nachází pouze 364 hromadných ubytovacích zařízení (HUZ), tj. 4,6 % všech HUZ v ČR, což je podobně jako v případě podílu lůžek v HUZ (necelých 19 tis., tj. 4,3 %) po Pardubickém a Olomouckém kraji nejméně mezi kraji. O nižším standardu ubytovacích zařízení než na úrovni celé ČR svědčí vyšší průměrný počet lůžek na jednom pokoji (3,0, v ČR 2,6) a rovněž vyšší počet lůžek na jednoho pracovníka (11,0, v ČR 8,0). V kraji Vysočina je celkově menší průměrná velikost ubytovacích zařízení (17,3 pokojů a 52,0 lůžek na jedno zařízení, v ČR 21,3 pokojů a 56,1 lůžek). Naopak pátý nejvyšší je v kraji Vysočina podíl míst pro stany a karavany (5,9 % všech v ČR). Ubytovací kapacita zařízení cestovního ruchu je v kraji rozmístěna nerovnoměrně. Největší kapacita je koncentrována v okrese Žďár nad Sázavou, kde je soustředěna zhruba třetina všech zařízení a lůžek a asi dvě pětiny zaměstnanců ubytovacích zařízení v kraji Vysočina.

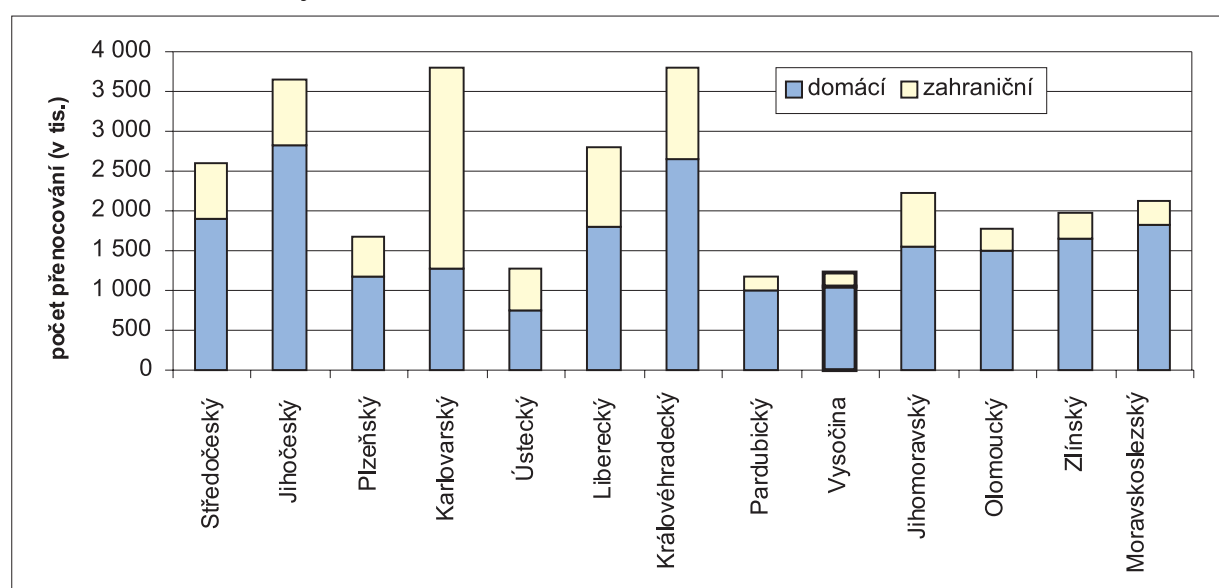
Obr. 10.1: Struktura hromadných ubytovacích zařízení v kraji Vysočina a v ČR (k 31. 12. 2004)

Pramen: Kapacita hromadných ubytovacích zařízení cestovního ruchu k 31. 12. 2004. ČSÚ, Praha, 2005.

V roce 2004 navštívilo kraj Vysočina dle oficiálních statistik necelých 400 tis. turistů, tj. 3,3 % z celkového počtu turistů v ČR, což je třetí nejnižší podíl z krajů ČR (po Pardubickém a Ústeckém kraji). Celkový počet přenocování hostů v hromadných ubytovacích zařízeních na Vysočině činil 1,2 mil., z toho v 15,6 % případech se jednalo o cizince (nejmenší podíl po Olomouckém a Pardubickém kraji). Vysočina je tak turistickým regionem s výraznou převahou domácích návštěvníků. Průměrný počet přenocování hostů (3,1 dnů) byl v roce 2004 na Vysočině o něco nižší než v ČR (3,3 dnů) a třetí nejnižší ze všech krajů ČR (po Praze a Jihomoravském kraji). Průměrný počet přenocování hostů-cizinců (3,0 dny) byl v roce 2004 rovněž mírně nižší než v ČR (3,1 dnů), avšak ještě nižší počet přenocování cizinců vykázalo dalších 7 krajů.

Obr. 10.2: Počet přenocování domácích a zahraničních hostů v hromadných ubytovacích zařízeních v krajích ČR v roce 2004 (bez Prahy*)

Poznámka: Hlavní město Praha vykázalo v roce 2004 celkem 10,7 mil. přenocování, z toho 91,8% tvořili zahraniční návštěvníci.

Pramen: Návštěvnost v hromadných ubytovacích zařízeních cestovního ruchu – podrobné výsledky za 1.–4. čtvrtletí 2004. ČSÚ, Praha, 2005.

Největší podíl zahraničních návštěvníků kraje Vysočina pocházel stejně jako v ČR z Německa, následovali hosté ze Slovenska a Nizozemí (v ČR to byli hosté z Velké Británie a Itálie).

V kraji Vysočina se nachází 40 informačních center; jejich činnost spočívá jednak v nepřímé distribuci příslušné turistické destinace ke spotřebitelům (turistům), ale také ve spolupráci s místními podnikateli a municipalitou při vytváření a realizaci produktů cestovního ruchu. Růst aktivit v této oblasti, ale také v propagaci a marketingu, je pak důležitý pro celkový rozvoj cestovního ruchu na Vysočině.

11. ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

Stav životního prostředí regionu je do značné míry posuzován podle kvality **ovzduší**. Ta je v kraji Vysočina ovlivňována především emisemi malých stacionárních zdrojů a mobilních zdrojů. Malé zdroje mají v kraji nejvyšší podíl na emisích tuhých znečišťujících látek, oxidu siřičitého a amoniaku. Mobilní zdroje hrají významnou roli především díky existenci dálnice D1, která krajem Vysočina prochází. Mobilní zdroje jsou nejvýznamnějšími producenty emisí oxidů dusíku a oxidu uhelnatého. Na Vysočině se nachází také několik velkých zdrojů znečišťování ovzduší. Vůbec nejvíce sledovanými jsou dva provozy společnosti KRONOSPAN CR (výroba dřevotřískových desek), které ovlivňují ovzduší přímo v krajském městě a jeho okolí.

Pro sledování imisní situace je v kraji Vysočina rozmístěno celkem 16 měřicích stanic. Z hlediska imisních limitů je kvalita ovzduší na Vysočině hodnocena jako velmi dobrá, smogové situace se zde nevyskytují. Limity jsou ale překračovány u přízemního ozónu. Vysočina je z hlediska znečištění tímto toxickým plynem nejzatíženějším krajem v České republice.

Nedostatečné čištění odpadních vod a zemědělská činnost má v některých oblastech za následek zhoršenou kvalitu **povrchových i podzemních vod**. Přestože kraj Vysočina představuje pramennou oblast vodních toků, některé úseky řek v kraji Vysočina vykazují silné znečištění. Nejvýznamnějšími znečišťovateli povrchových vod jsou kromě velkých měst průmyslové provozy masného, kožedělného a papírenského průmyslu. Díky výstavbě nových a rekonstrukcím stávajících čistíren odpadních vod dochází postupně ke zlepšování kvality povrchových vod v kraji.

Kvalita povrchových a podzemních vod je také ohrožena existencí starých ekologických zátěží, které na Vysočině představují především skládky odpadů, jichž je v kraji 192. Jsou děleny podle rizikovitosti do pěti skupin. S rizikovitostí extrémní se v kraji nachází tři skládky – v Novém Rychnově, Svratce a Pozdárkách u Třebíče.

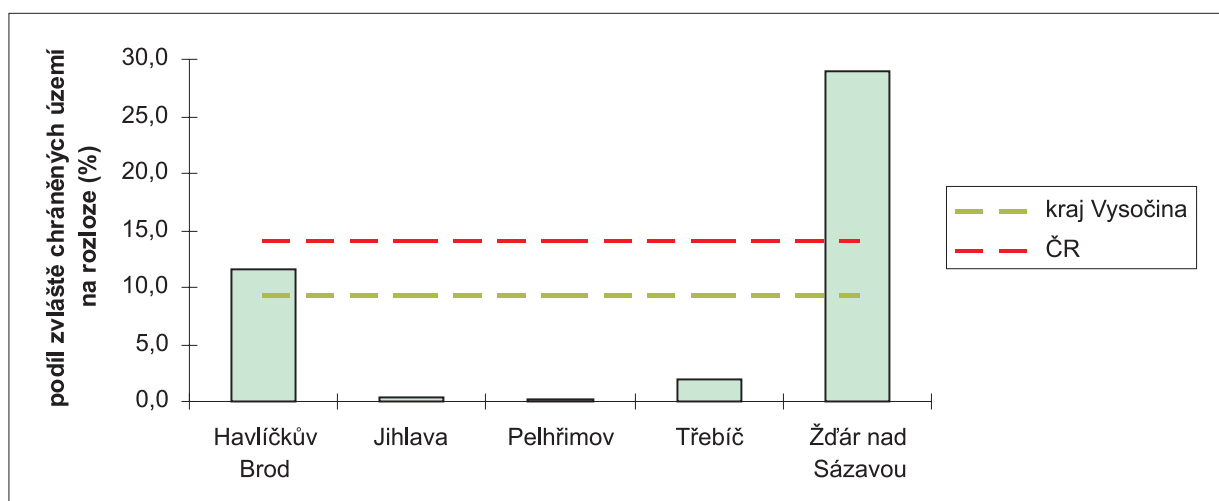
Za účelem ochrany přírody a krajiny jsou v České republice vymežována tzv. **zvláště chráněná území**. Z velkoplošných zvláště chráněných území se na Vysočině nachází dvě chráněné krajinné oblasti – CHKO Žďárské vrchy a CHKO Železné hory. Výměra obou chráněných oblastí na území kraje Vysočina přesahuje 600 km². To představuje 9 % celkové rozlohy kraje, což je méně, než činí republikový průměr.

Národní přírodní rezervace, národní přírodní památky, přírodní rezervace a přírodní památky jsou označovány jako maloplošná zvláště chráněná území. Těch se v kraji nachází celkem 170. Na rozloze kraje se ovšem podílí necelým procentem.

Na obrázku č. 11.1 je znázorněn podíl zvláště chráněných území na rozloze okresů kraje Vysočina. Vysoké hodnoty za okresy Havlíčkův Brod a Žďár nad Sázavou jsou dány existencí dvou chráněných krajinných oblastí, které byly vymezeny na území těchto okresů.

Obr. 11.1: Zvláště chráněná území v okresech kraje Vysočina

Poznámka: Maloplošná zvláště chráněná území v rámci CHKO nebyla do podílů zvláště chráněných území na rozloze okresů Havlíčkův Brod a Žďár nad Sázavou započítávána.

Pramen: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha, 2005.

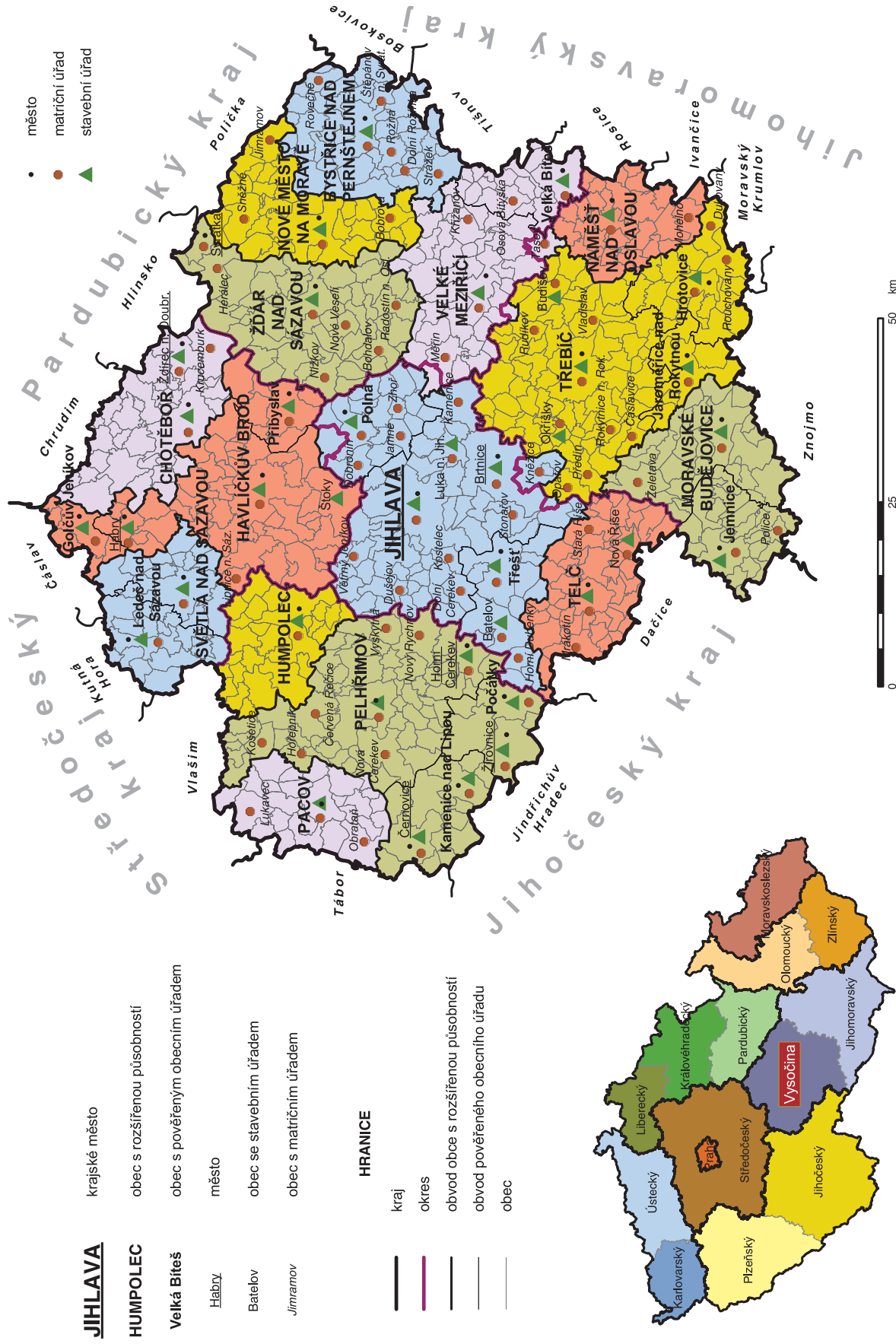
K ochraně krajinného rázu, kterým je zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa nebo oblasti, bylo na území kraje Vysočina v lokalitách s významnými soustředěnými estetickými a přírodními hodnotami vyhlášeno devět přírodních parků. Ty jsou znázorněny společně s CHKO Žďárské vrchy a CHKO Železné hory v mapové příloze č. 10.

SEZNAM MAPOVÝCH LISTŮ

Mapa 1	ADMINISTRATIVNÍ ČLENĚNÍ
Mapa 2	HUSTOTA OSÍDLENÍ
Mapa 3	BYTOVÁ VÝSTAVBA
Mapa 4	DOPRAVNÍ SÍŤ A PODNIKÁNÍ
Mapa 5	PRŮMYSLOVÁ STŘEDISKA
Mapa 6	REGIONY DOJÍŽDKY ZA PRACÍ
Mapa 7	NEZAMĚŠTNANOST
Mapa 8	ŠKOLSTVÍ A VZDĚLANOST
Mapa 9	ZDRAVOTNÍ PÉČE
Mapa 10	CESTOVNÍ RUCH

ADMINISTRATIVNÍ ČLENĚNÍ

Mapa 1

JIHLAVA

krajské město

HUMPOLEC

obec s rozšířenou působností

Velká Bíteš

obec s pověřeným obecním úřadem

Habry

město

Batelov

obec se stavebním úřadem

Jimramov

obec s matričním úřadem

HRANICE

kraj

okres

obvod obce s rozšířenou působností

obvod pověřeného obecního úřadu

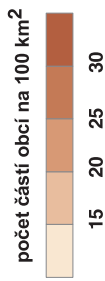
obec

pramen: Krajský úřad kraje Vysočina

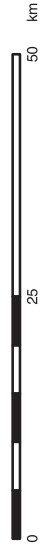
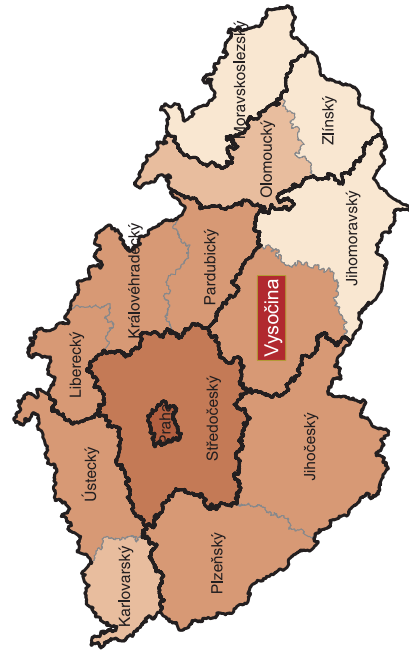
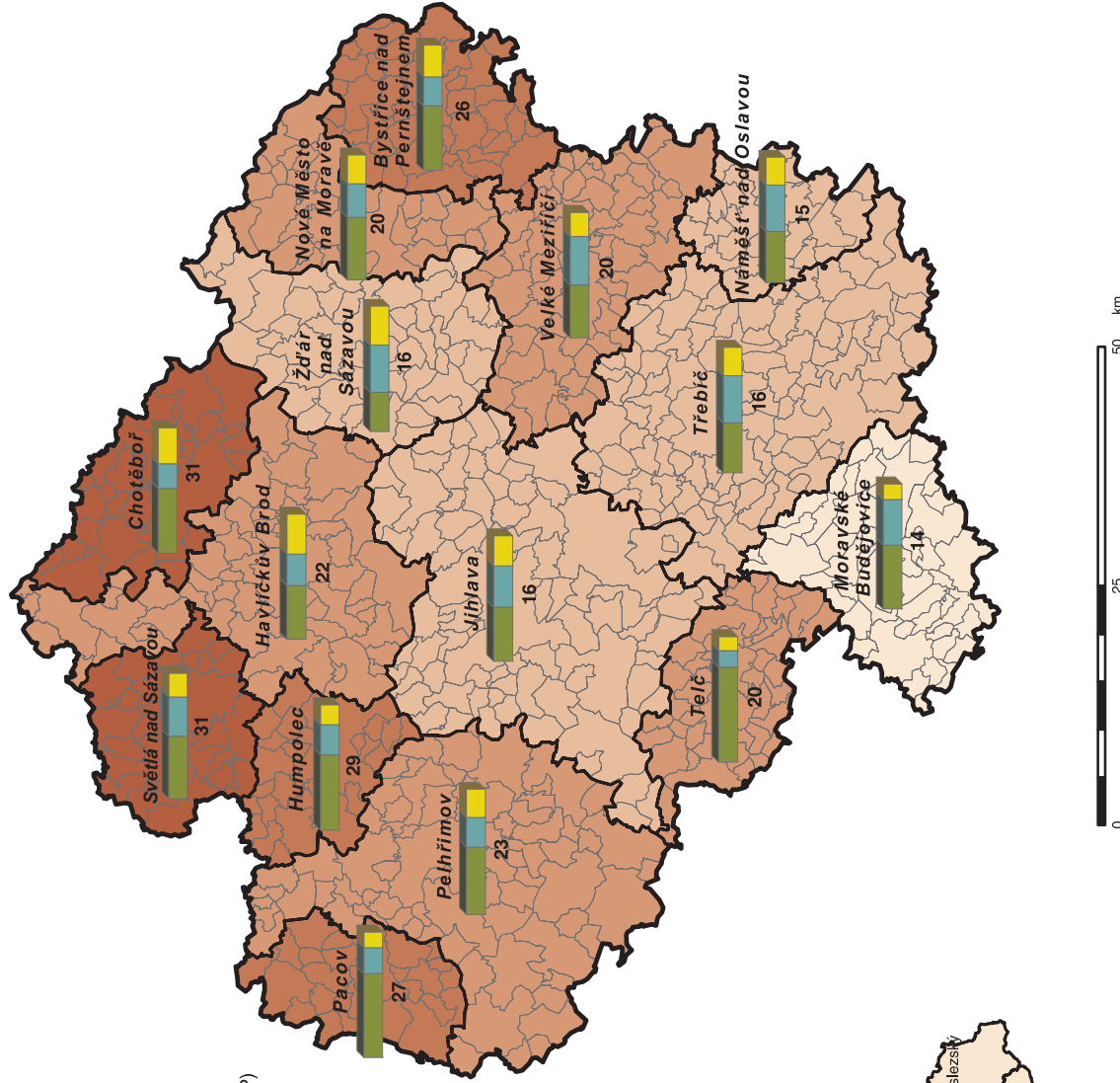
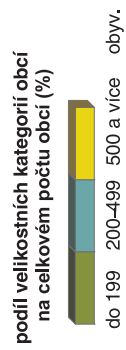
HUSTOTA OSÍDLENÍ

Mapa 2

Moravské Budějovice 31

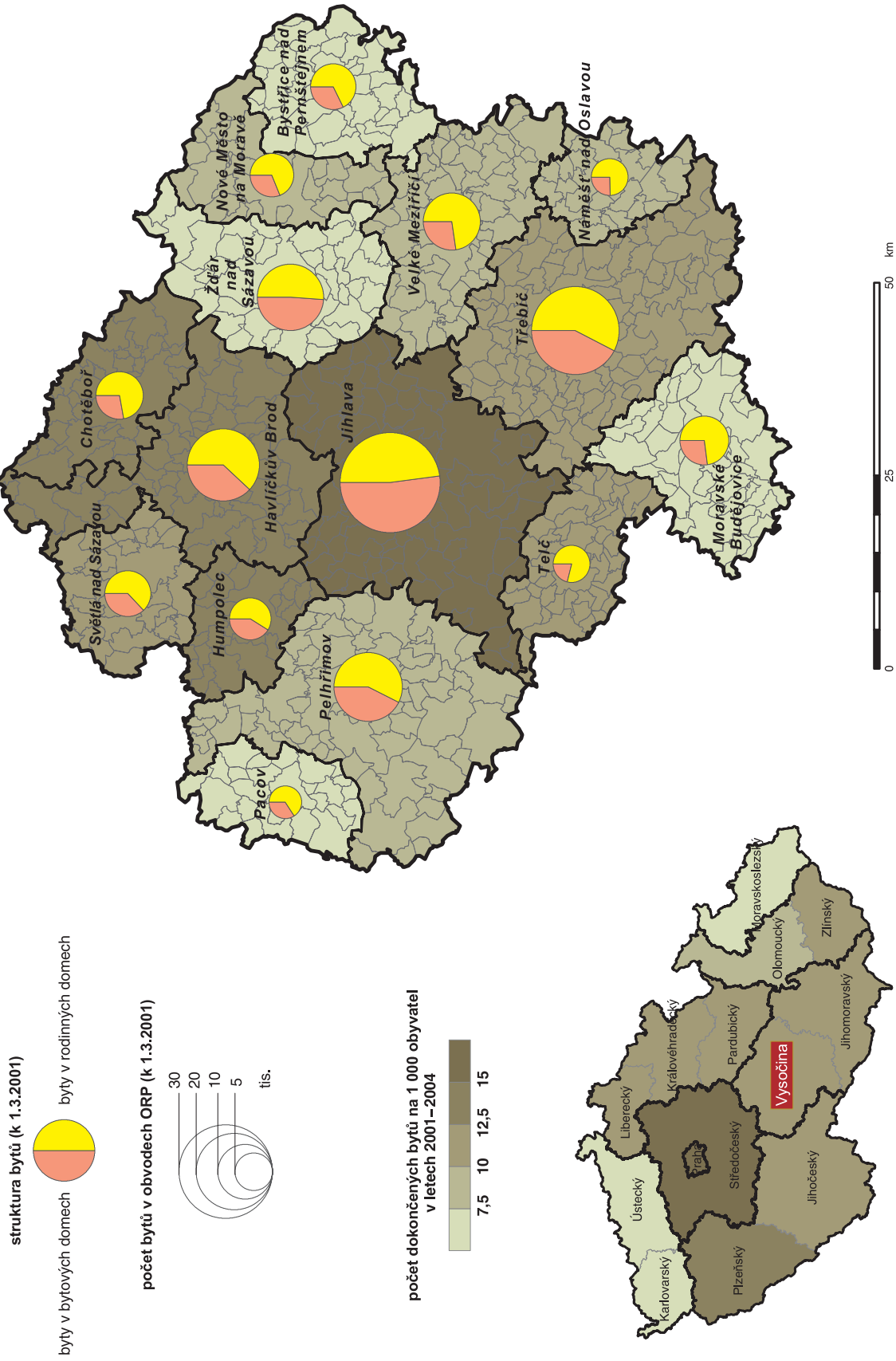
název obce s rozšířenou působností (ORP)
počet částí obcí

pramen: ČSÚ

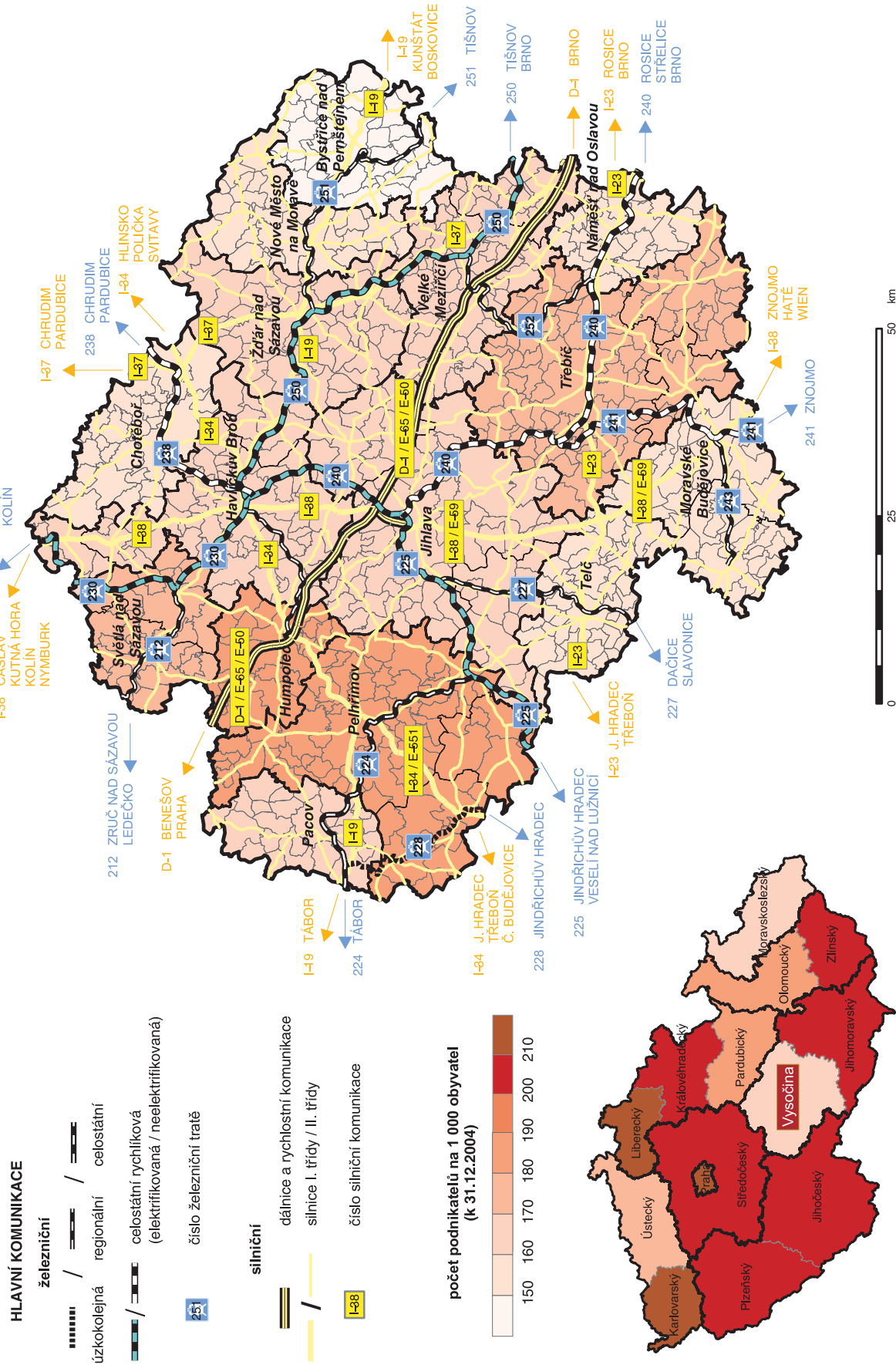
BYTOVÁ VÝSTAVBA

Mapa 3

DOPRAVNÍ SÍŤ A PODNIKÁNÍ

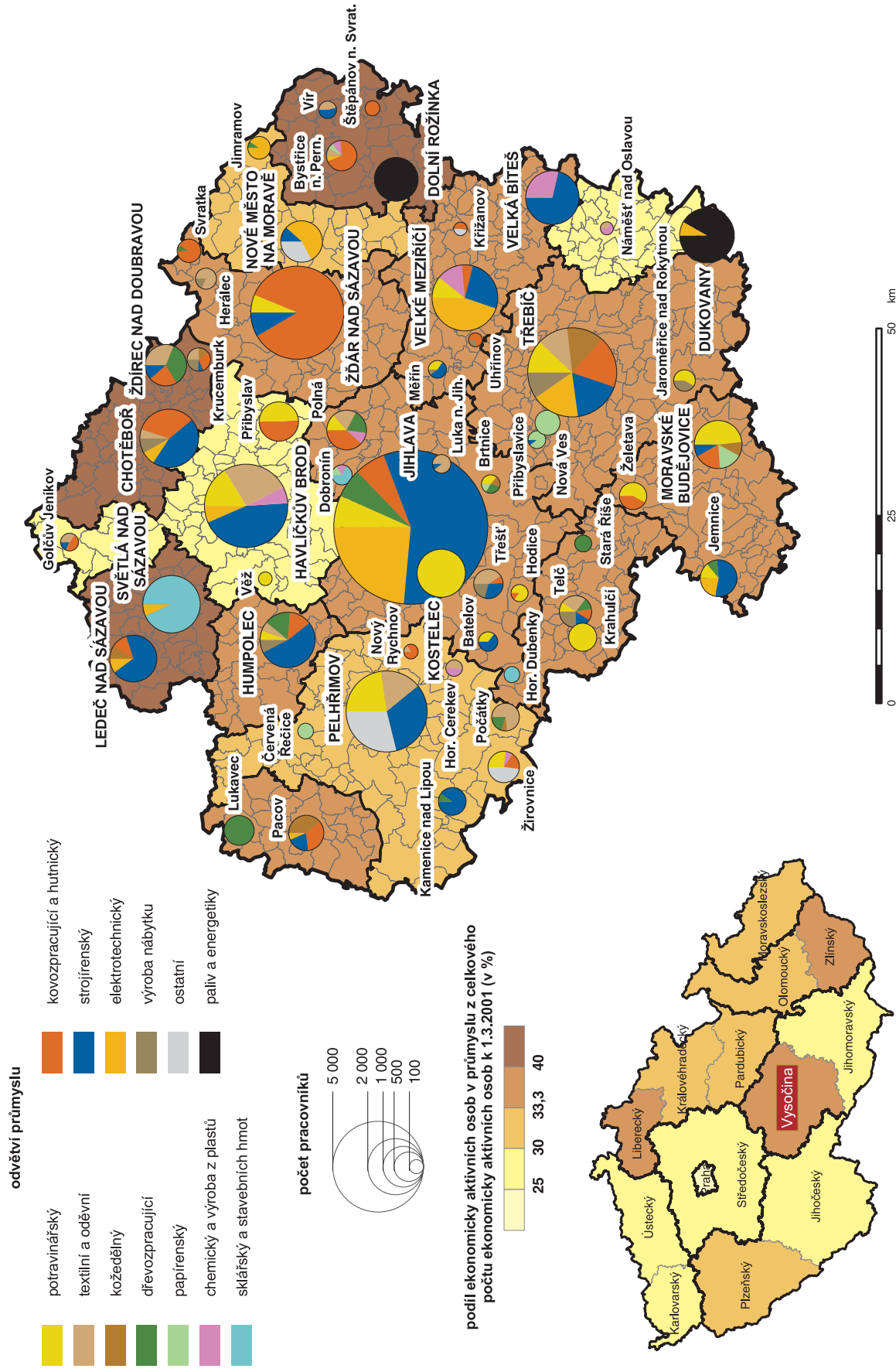
Mapa 4

PRŮMYSLOVÁ STŘEDISKA

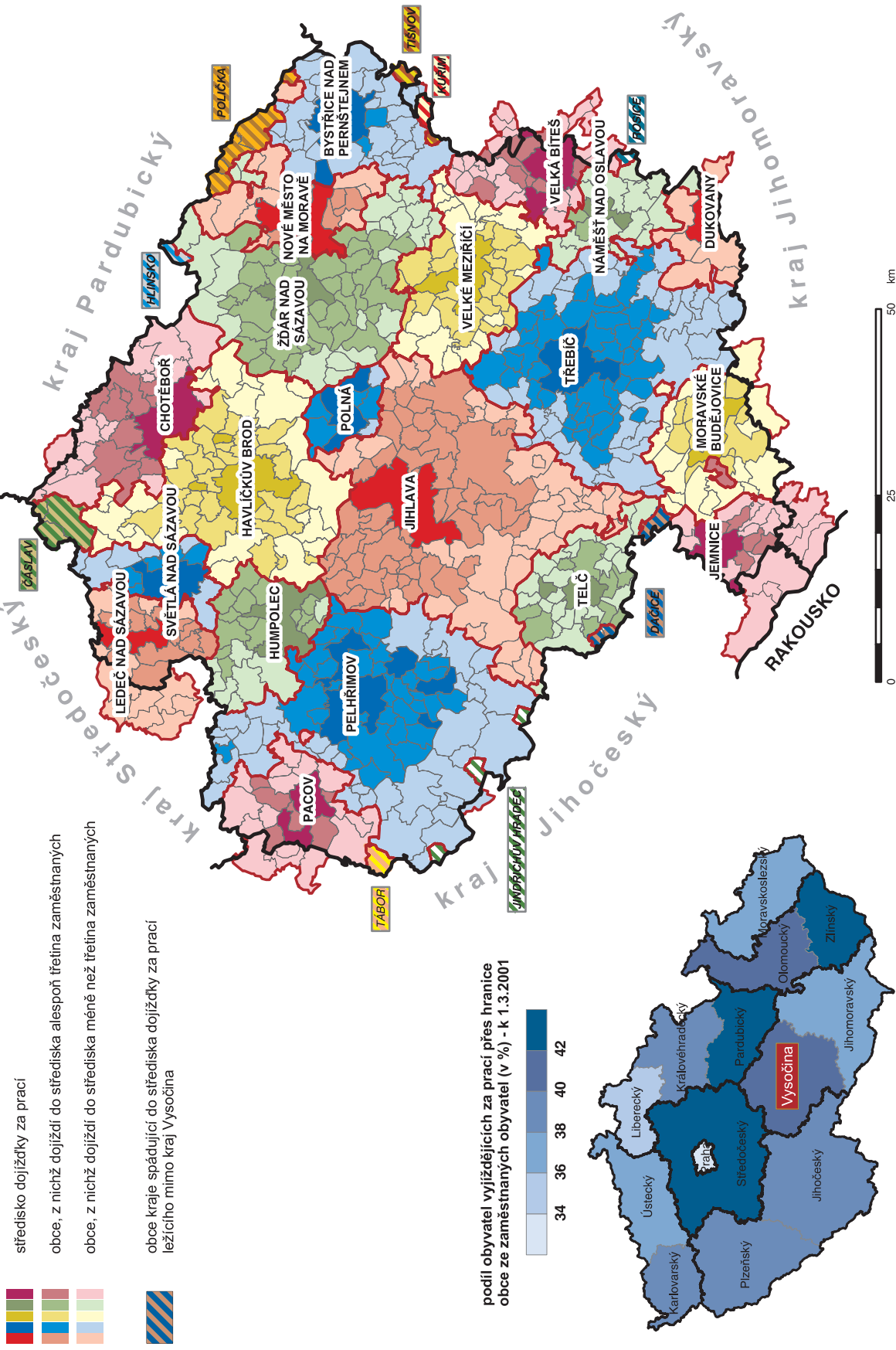
Mapa 5

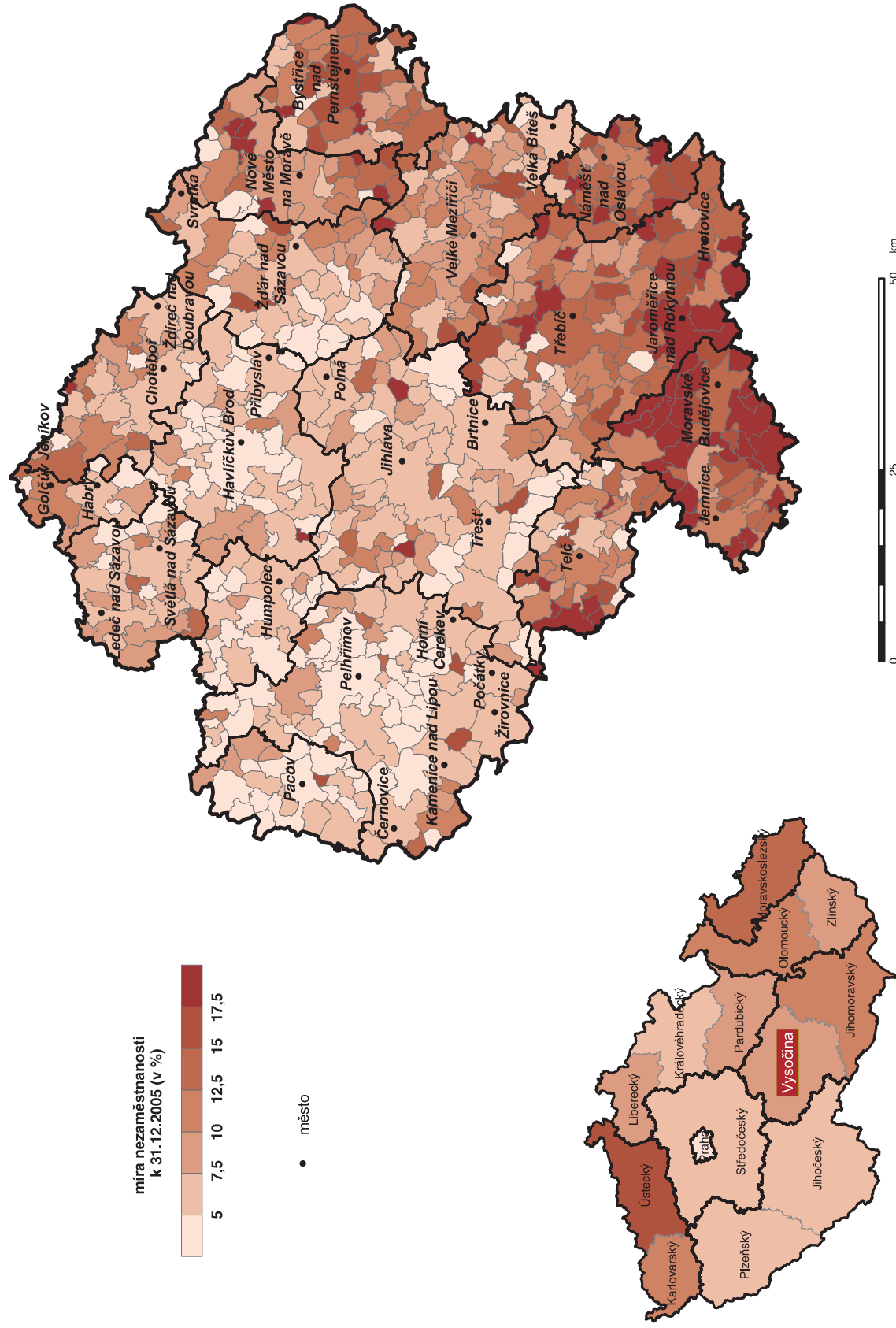
REGIONY DOJÍŽDKY ZA PRACÍ

Mapa 6

NEZAMĚŠTNANOST

Mapa 7

CESTOVNÍ RUCH

Mapa 10

